

RAJOJA JA RAKKAUTTA ÄIDEILLE
Tutkimus Raimo Sailaksen aloittamasta päivähoitokeskustelusta

Pro gradu -tutkielma
Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Viestintä
Venla Hiidensalo
Joulukuu 2005

SISÄLLYS

JOHDANTO	4
1.1 LÄHTÖKOHTANANI	5
1.2 TUTKIMUSKYSYMYKSET	6
2 KULTTUURINEN JA YHTEISKUNNALLINEN ÄITIYS	8
2.1 BIOLOGINEN SUKUPUOLI VS. SOSIAALINEN SUKUPUOLI.....	9
2.2 NAINEN ISOLLA N:LLÄ, ÄITI ISOLLA Ä:LLÄ.....	12
2.3 ÄITIYS RESURSSINA, MAHDOLLISUUTENA JA VANKILANA	13
3 TYÖ JA PERHE – KENEN ON VASTUU?	16
3.1 KOTITÖIDEN JAKAUTUMINEN PERHEISSÄ	17
3.2 KOTI ÄIDIN METAFORANA	17
4 TYÖELÄMÄ JA VANHEMMUUS	20
4.1 TYÖKUMPPANISTA ÄITIKANSALAISEKSI	20
4.2 ÄITIKANSALAISESTA PALKKATYÖÄIDIKSI	21
4.3 KOTIÄITI VS. URAÄITI.....	23
4.4 SUOMALAINEN PERHEPOLITIikka	24
4.5 MITÄ TÄSTÄ SEURAA	26
5 ISYYS OHENEE JA VAHVISTUU, MUTTA MUUTTUUKO SE?	28
5.1 ISYYS JA MIESTUTKIMUS	30
5.2 KULTTUURINEN JA HEGEMONINEN ISYYS	30
5.3 OHENEVA JA VAHVISTUVA ISYYS	32
5.4 ISIEN SUURI MUUTOSKERTOMUS?	33
6 HYVINVOINTIVALTION HAUDALLA?	36
6.1 MARGINAALI LEIKKAUKSEN KOHTEENA	38
6.2 YKSITYINEN SEKTORI, MIESTEN SEKTORI	39
7 ANALYYSIMETODIN ESITTELY	42
7.1 FOKALISOINTI ELI NÄKÖKULMA	45
7.2 YHTEENVETO ANALYYSIMETODISTA.....	46
8 AINEISTON ESITTELY	48
8.1 AINEISTON RAJAUS JA RAKENNE	48
8.2 YLEISTÄ AINEISTOSTA.....	49
8.3 AINEISTON JUTTujen TOIMIJAT	49
9 KESKUSTELUN VAIHEET JA DISKURSSIT	52
9.1 RAJANVETODISKURSSI	52
9.2 KURKISTETAANPA ÄITIÄ IKKUNASTA ELI MORAALIDISKURSSI	57
9.3 ME VANHEMMAT – DISKURSSI.....	64
9.4 ÄÄNI KELLOSSA MUUTTUU.....	70
10 AINEISTON TULKINTAA JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	73
10.1 YHTEISKUNTAHOIVASTA ÄIDINHOIVAAN	75
10.2 HYVINVOINTIVALTIO VS. OMAVASTUUVALTIO.....	77

11	NAISEN SUBJEKTIN JÄLJILLÄ – SYVENTÄVÄÄ POHDINTAA	80
11.1	ÄIDINRUUMIS EI OLE NAISEN	80
11.2	NAISEN OMA TAHTO JA SEN SEURAUKSET	81
11.3	FOUCAULT JA SUKUPUOLITEKNOLOGIA	83
11.4	ÄITISUBJEKTIN JÄLJILLÄ	92
12	EPILOGI.....	96
13	LÄHTEET:	98
14	TUTKIMUSAINEISTO JA LIITTEET	102

KIITOKSET

Kiitos työni ohjaajalle, professori Sinikka Sassille.
 Kiitos tyttärelleni Tuulille, ehtymättömälle inspiraation lähteelle.
 Kiitos miehelleni Vilelle kärsivällisyydestä ja kannustuksesta.
 Kiitos äidilleni asiantuntijakommenteista ja työni esilukijana toimimisesta.
 Kiitos opiskelijaystäville työni kommentoinnista.

Johdanto

”Jumalan suuressa revyyssä äiti on otsikko.” (Elbert Hubbard¹)

Tultuani itse äidiksi törmäsin kulttuuriseen Äitiin, ulkoapäin määriteltyihin odotuksiin siitä, miten minun tulisi äitinä käyttäytyä ja miten ajatella. Vanhemmuus on asia, joka pakottaa miehen ja naisen kohtaamaan sukupuolijärjestelmään koodatut rooliodotukset aivan uudella tavalla. Vanhemmuus on sekä yksilöllinen kokemus että yhteiskunnallisesti rakennettu instituutio. Kaikki naiset joutuvat esimerkiksi käymään neuvolassa, jonka nimi viittaa neuvomiseen ja kertoo, että kyse on jostain muustakin kuin kliinisestä äidin sokeriarvojen mittaamisesta. Perhepolitiikka asettaa myös reunaehdot työn ja perheen yhteensovittamiselle ja perheiden valinnoille.

Valtiosihteeri Raimo Sailas ehdotti syksyllä 2004 subjektiivisen päivähoidon oikeuden rajoittamista. Sailaksen mielestä yhteiskunnalla ei ole varaa esimerkiksi sellaiseen, että kotona vauvaa hoitava äiti voi lähettää yhden tai kaksi vanhempaa lastaan "vauvan tieltä" kunnan päivähoidon. "Kysymys on siitä, jaksako terve nuori nainen hoitaa kahta lasta, jos hänellä on vauva kotona", Sailas täräytti Keskipohtanmaa-lehden 14.8. 2004 julkaisemassa haastattelussa. Minua alkoi kiinnostaa, miksi Sailas viittasi kannanotossa nimenomaan nuoriin naisiin. Jaksaisivatko nuoret miehet hoitaa lapsia kotona?

Sailaksen ehdotus sai aikaan vilkkaan keskustelun, jossa otettiin kantaa niin ehdotuksen puolesta kuin sitä vastaan. Syksyn aikana Helsingin Sanomissa julkaistiin 21 aihetta käsitellyttä juttua ja mielipidekirjoitusta. Keskusteluun osallistui muun muassa Helsingin Sanomien pääkirjoitustoimittajia, ay-liikkeen edustajia, tutkijoita ja tasavallan presidentti Tarja Halonen. Asiasta käytiin keskustelua myös lehden mielipideosastolla. Helsingin Sanomien toimittajat ottivat voimakkaasti kantaa Sailaksen ehdotukseen omissa kolumneissaan. Keskustelun ollessa kuumimmillaan uutisissa väitettiin, että jopa joka kymmenennen päiväkotilapsen toinen vanhempi tai molemmat vanhemmat olivat syystä tai toisesta kotona. Sosiaali- ja terveysministeriö ja Helsingin Sanomat ryhtyivät selvittämään niiden lasten lukumäärää, jotka ovat päivähoidossa toisen tai kummankin vanhemman ollessa kotona. Lopulta kävi ilmi, että esimerkiksi Helsingissä päivähoidossa oli muutama tuhat lasta, joiden vanhemmista oli toinen tai molemmat kotona. Kaikista päivähoitolapsista tällaisia lapsia oli koko maassa vain kolme prosenttia.

¹ Kaikki lukujen alussa olevat sitaattit Manninen Arto: toim. Sanoja Äidille. Gummerus, Jyväskylä 2003.

1.1 Lähtökohtanani

Työni ammentaa aineksia tutkimusperinteestä, joka on kulttuurissamme luokiteltu feministiseksi. Siten työni voi sanoa asettuvan feministiseen tutkimuksen kenttään. Itse käyttäisin kuitenkin mieluummin termiä tasa-arvotutkimus. En koe naisten ja miesten vastakkainasettelua mielekkääksi lähtökohdaksi enkä tahtoisi uusintaa tällaista jaottelua. Mielestäni tällainen kahtiajaottelu kertoo enemmän ympäröivästä yhteiskunnasta kuin feministisen tutkimuksen tai omista lähtökohdistani, mutta en voi sitä kuitenkaan työssäni välttää enkä kiertää. Tasa-arvoa työssään tarkasteleva tutkija joutuu kiusallisesti asettumaan asemaan, jossa naiset ja miehet mielletään toisilleen vastakkaisiksi ryhmiksi ja samalla kumpikin ryhmä universalistetaan. Viitatessani naisiin ja miehiin ryhmänä viittaa kahteen käsitteeseen, jotka paljastuvat lähemmin tarkasteluna ontoiksi ja problemaattisiksi, sillä historiallisesti tarkasteltuna erot ihmisten välillä ovat mahdollisesti ainakin yhtä suuria ellei suurempia kuin millaisiksi ne oletetaan sukupuolten välillä. Toisaalta yksilö ei voi irrottaa itseään ulkomaailmasta, joka kohtelee meitä ensisijaisesti miehinä ja naisina. Niinpä minun kokemukseni ”naisena” korreloivat varmasti monien muidenkin ”naiseksi” luokiteltuina elävien olentojen kokemusten kanssa. Esittelen työssäni siksi myös feminististä tutkimusperinnettä.

Aineistoni toimii työssäni yhtenä peilipintana, jonka kautta tarkastelen tässä ajassa virtaavia vanhemmuuden ja sukupuoliroolien diskursseja. Työni rakennetta voi kuvata spiraaliksi, jossa jokainen kehä syventää edeltäjäänsä. Lähestyn aiheitani monesta eri kulmasta, mutta pyrin kokoamaan nämä tarkastelukulmat kierros kierrokselta yhdeksi kokonaisuudeksi. Koska äitiys on jännitteinen ideologioiden, historiallisten käytäntöjen ja yhteiskuntavallan kenttä, katson että aihe vaati kaikkien näiden (sivu)polkujen kulkemista.

Vuonna 1996 oikeus kunnan järjestämään hoitopaikkaan laajeni koskemaan kaikkia alle kouluikäisiä lapsia (ns. subjektiivinen hoito-oikeus). (VSE, valtioneuvoston selonteko 2002:12, 11-13.) Lain yhtenä tarkoituksena oli taata naisille mahdollisimman vapaa liikkumavara työmarkkinoilla. Lain mukaan kunnan pitää pystyä osoittamaan päivähoitopaikka kahdessa viikossa sitä hakevalle perheelle esimerkiksi tilanteessa, jossa lapsen hoitaja saa työpaikan. Sailaksen vaatimusta kaventaa subjektiivista päivähoito-oikeutta voi tulkita siis yritykseksi siirtää lastenhoitovastuuta ammattikasvattajilta ja yhteiskunnalta takaisin perheelle. Pohdin työssäni, miksi Sailas huhuilee nimenomaan äitejä lapsia hoitamaan, ja miksi ja miten äitiydestä on tullut niin voimakkaasti normitettu, merkityksillä ladattu ja kiistelty asia? Etsin työssäni Sailaksen syksyllä 2004 aloittamalle päivähoitokeskustelulle taustoja ja kaikupohjaa monelta ei suunnalta:

Ensin käsittelen Teresa de Lauretiksen muotoilemaa teoriaa sukupuolesta representaatioissa rakentuvana ja uusiutuvana esityksenä. Teoriaosuuden jälkeen teen lyhyen ekskursion näiden sukupuolta tuottavien teorioiden käytäntöön: perheen sisäisten roolien ja vastuunjaon rakentumiseen 1800-luvulta 1900-luvulle. Sitten teen lyhyen katsauksen suomalaisen perhepolitiikan ja tasa-arvoajattelun historiaan. Samalla läpikäyn lainsäädäntöä ja niitä yhteiskunnallisia normeja, jotka ovat säädelleet naisen asemaa perheessä ja työmarkkinoilla sekä määrittäneet ne valinnan mahdollisuudet, joita perheillä (naisilla) on ollut työn ja lastenhoidon yhteensovittamiseksi. Pohdin myös jaetun vanhemmuuden toteutumismahdollisuuksia yhteiskunnassamme edellä esitetyn valossa.

Sailaksen aloittama päivähoitokeskustelu kytkeytyy myös julkisuuden kentillä ja yhteiskunnassa käynnissä olevaan keskusteluun hyvinvointivaltiota ja sen tulevaisuudesta. Tähän viitataan myös suoraan osassa keskusteluketjun puheenvuoroista. Siksi referoin lyhyesti hyvinvointivaltiota käytyä keskustelua ja sen tulevaisuudesta esitettyjä teesejä.

Koska äiti merkityksellistetään kulttuurissamme suhteessa isään, käsittelen myös suomalaista isyyttä ja isänroolissa viime vuosikymmeninä tapahtuneita muutoksia. Oppaanani tällä miestutkimuksen kentällä toimii isyystukija Jouko Huttunen.

Tämän jälkeen siirryn aineistoni pariin. Esittelen alkajaisiksi kriittisen diskurssianalyysin teorioista ammentavan analyysimetodini, sitten aineistoni, analyysin ja lopulta tulokset.

Analyysin jälkeen on tulkinnan aika. Kokoan yhteen esittämiäni ajatuksia, teorioita ja analyysini tuloksia. Lopuksi kuljen hetken äitisubjektin jäljillä. Syvennän analyysissa esiin nostamia teemojani tuomalla näyttämölle vielä uusia elementtejä ja teorioita. Palaan sukupuolta tuottavien teorioiden käytäntöön ja tarkastelen muun muassa uskonnollisten tarinoiden tuottamia normeja oikeanlaisesta äitiydestä ja naiseudesta, ja pohdin missä on naisen oman tahdon ja subjektiuden paikka – mistä ja miten sille löytyy sijaa näiden esitysten viidakossa? Johtopäätösten yhteydessä esittelen myös Michel Foucault'n ajatuksia sukupuoliteknologiasta ja biovallasta.

1.2 Tutkimuskysymykset

Tutkin työssäni äidin, isän ja yhteiskunnan muodostaman kolmiyhteyden välistä vastuunjakoa ja sen historiallisia syitä ja seurauksia.

Aineistoni analyysiosuudessa tarkastelen vastuunjakoja kahdella tasolla: Ensinnäkin sitä, miten vastuu vanhemmuudesta jakautuu teksteissä vanhempien välillä. Mielletäänkö vastuu lapsesta aineistoni teksteissä ensisijaisesti äidin vai isän vai molempien tehtäväksi, ja millä perusteilla tuo vastuunjako on tehty? Toiseksi tutkin sitä, millaiseksi vanhempien ja yhteiskunnan välinen vastuunjako teksteissä mielletään: onko vastuu lastenhoidosta ensisijassa vanhemmilla vai yhteiskunnalla, ja millaisia ratkaisuja tekstit tarjoavat perheen ja työn yhteensovittamiseksi? Entä kenen näkökulmasta tilannetta teksteissä tarkastellaan?

Tutkimuskysymykseni kytkeytyvät myös ”ajankohtaiseen” keskusteluun hyvinvointivaltion tulevaisuudesta, eritoten yhteiskunnan ja yksilön (perheen, äidin) välisestä vastuunjaosta, tuon vastuun rajanvedoista ja rajojen uudelleenmäärittämisestä. Tarkastelen, millaisiin suuntiin rajoja ollaan aineistonani olevassa keskusteluketjussa vetämässä ja miten rajojen vetämistä perustellaan. Myös osassa aineistoani kysymys oikeudesta subjektiiviseen päivähoidon laajenee kysymykseksi hyvinvointiyhteiskunnan palveluista ja niiden moraalisisista perusteista.

Työni laajempana kontekstina on kysymys naisen omasta tahdosta ja subjektiudesta. Tarkastelen, miten naisen subjektiutta tuodaan esiin analysoimassani keskustelussa. Missä määrin nainen esitetään oman elämänsä subjektina? Lopuksi pohdin, mistä representaatioiden näyttämöltä löytyisi puhuvan äitisubjektin ja naisen paikka.

2 Kulttuurinen ja yhteiskunnallinen äitiys

”Lähinnä Jumalaa ei ihmisellä ole mitään pyhempää kuin äiti.” (Bogumil Goltz)

Lähtökohtanani vanhemmuuden esitysten tutkimisessa on väite, että äidit ovat päässeet vain harvoin määrittelemään rooliaan ja kertomaan äitiydestä omasta subjektipositivisuudesta käsin. Sen sijaan äitiys on ollut vahvasti ulkoapäin normitettua, ja nainen on saanut äitiyttä koskevassa keskustelussa objektin aseman. Tämä lähtökohtani perustuu muun muassa Eeva Jokisen ja Teresa de Lauretiksen ajatteluun.

Lisäksi seuran työssäni Jaana Vuoren (2001) väitöskirjassaan *Äidit, isät ja ammattilaiset* esittämään väitettä, jonka mukaan vanhemmuudesta julkisuudessa käytävässä keskustelussa on erotettavissa kaksi keskenään kilpailevaa diskurssia: äidinhoivan ja jaetun vanhemmuuden diskurssi. Jaana Vuori analysoi tutkimuksessaan, millaisina toimijoina vanhemmuuspuhetta tuottavat asiantuntijat äidin ja isän näkevät. Äidinhoiva korostaa naisen ominaisluonnetta lasten synnyttäjänä ja hoivaajana, kun taas jaetun vanhemmuuden näkökulma kiistää ehdottoman rajan naisen ja miehen hoivaroolien välillä ja ehdottaa, että myös miesten tulisi ottaa enemmän vastuuta pikkulapsien huolenpidosta (Vuori 2001, 125-126). Leimallista äidinhoivan diskurssille on, että se määrittelee hyvän äitiyden normit ulkopuolelta käsin: imetystä, kodin hygieniää ja lastenhoitoa koskevien normien luomisen jälkeen äidinhoivan diskurssissa on Vuoren mukaan siirrytty yhä tiiviimmin tarkastelemaan äidin ja lapsen muodostaman kaksikon välistä psyykkistä suhdetta (mt., 125). Ohjeita ja normeja ovat jakaneet erilaiset instituutiot, asiantuntijat, lääkärit ja poliitikot. Palaan tähän myöhemmin.

Eeva Jokinen on puolestaan tarkastelee kirjassaan *Väsynyt äiti* masennusta kokeneiden äitien omaelämäkerrallisia esityksiä äitiydestä. Eeva Jokinen toteaa, että kulttuurissamme on paljon keskenään samanlaisia äidin representaatioita, mutta vain vähän äitien itse-representaatioita (1996, 17). Äitien itse-representaatiolla Jokinen tarkoittaa naisten omia kertomuksia, kuvauksia ja esityksiä siitä, miten he kokevat äitiyden. Jokinen käyttää äitiydestä ulkoapäin piirretyistä, kulttuurisista äitiyden esityksistä termiä *Äiti – äiti isolla Ä:llä*. Jokinen puolestaan pohjaa tässä jaottelussaan Teresa de Lauretiksen teoriaan sukupuoliroolien representaatiosta. Käyn seuraavassa lyhyesti läpi Teresa de Lauretiksen teorian ydinkohdat.

2.1 Biologinen sukupuoli vs. sosiaalinen sukupuoli

Angloamerikkalaiset feministitutkijat erottavat toisistaan biologisen (sex) ja sosiaalisen sukupuolen (gender) (esim. Sipilä, 1998, 29; Saarikangas 1991, 234). Biologisella sukupuolella viitataan sukupuoleen fysiologisenä käsitteenä, ja sosiaalisella sukupuolella kasvatuksen ja oppimisen seurauksena omaksuttuihin piirteisiin. Mikäli sukupuoli oletetaan täysin biologiaan sidotuksi ja sen determinoimaksi asiaksi, on äitiyden tavatkin silloin nähtävä ihmisen geeneihin kirjoitettuna asiana. Mikäli sukupuoli taas oletetaan sosiaalisen oppimisprosessin tulokseksi, on äitiyskin silloin ymmärrettävä opittuna ja sosiaalistettuna tehtävänä ja roolina. Näiden jatkumon ääripäiden väliin mahtuu X määrä välittäviä näkemyksiä ja vaihtoehtoja, joissa biologian ja sosiaalisen sukupuolen suhteet (ja niiden ilmeneminen äitiydessä) vaihtelevat.

Sukupuoli voidaan siis ymmärtää joko biologiaan sidotuksi ja muuttumattomaksi, yksilön käyttäytymistä määrääväksi voimaksi tai sitten sosiaalisesti, kulttuuristen roolimallien ja normien pohjalta rakentuneeksi konstruktioksi. Biologiaan sidottua näkemystä sukupuolesta kutsutaan usein essentialismiksi. Sille vastakkaista näkemystä edustaa esimerkiksi Bergerin ja Luckmannin konstruktivistinen teoria (1966)², jonka mukaan sukupuoli on sosiaalisesti rakentunut. Sukupuolen konstruktivistista olemusta puoltavien mielestä sukupuolen rakentaminen alkaa jo synnytyslaitoksella, jossa poikalapsi puetaan vaaleansiniseen ja tyttö vaaleanpunaiseen.

Sukupuolet määritellään usein suhteessa toisiinsa, vastakohtaisena ja erottamattomana käsiteparina.

Jälkistrukturalistisen kulttuuriteorian mukaan länsimainen ajattelu rakentuu binaarilogiikalle, jossa asiat ymmärretään vastakohtaparien kautta suhteessa toisiinsa (esim. Jokinen 1996, 131). Vastakohtaparit, kuten mies ja nainen, kulttuuri ja luonto, järki ja tunne, julkinen ja yksityinen, asettuvat kulttuurissamme feministisen teorian mukaan myös hierarkkiseksi pareiksi ja siten kokonaiseksi erojen järjestelmäksi.

Kaarina Nikusen Hélène Cixous -tulkinnan mukaan patriarkatin binäärisen arvojärjestelmän perustava vastakohtapari on mies ja nainen (1996,17). Arvojärjestelmä on hierarkkinen, ja feminiininen on aina sen negatiivinen puoli. Jokisen mukaan feministinen analyysi on osoittanut, että mies ja nainen asettuvat vastakohdiksi siten, että mies on normi ja nainen edustaa eroa. Jokisen mukaan eroa ei ihmetellä ja tunnusteta vaan ihaillaan ja inhotaan (1997, 131). Nainen on määritelty suhteessa mieheen, ja samalla hänet on kytketty lähemmäs luontoa,

² Berger, Peter L. and Luckmann, Thomas: The social construction of reality: a treatise in the sociology of knowledge. New York: Doubleday, 1967.

tunteen ja yksityisen alueelle. Juuri sen takia äitiyttä on pidetty naiselle ”luonnollisena” olotilana.

Kulttuuriset käsitykset mies- ja naissukupuolesta kahtena toisiaan täydentävänä ja kuitenkin toisensa pois sulkevana kategoriana muodostavat sukupuolijärjestelmän (gender system). Sukupuolijärjestelmää juhlitaan ja uusinnetaan taiteessa, politiikassa ja arkielämässä. Sukupuolijärjestelmä on läsnä kaikkialla: kodeissa, mainoksissa, kouluissa ja julkisuudessa ja sitä ilmennetään arkkitehtuurissa, sosiaalisessa kanssakäymisessä ja pukeutumisessa. Sukupuolijärjestelmää uusinnetaan pienissä ja suurissa yksityiskohdissa: sitä representoi esimerkiksi keittiön seinälle kiinnitetty kuvaelma, jossa edellä ui iso isähauki ja sen perässä pienempi äiti-hauki poikasineen. De Lauretis määrittelee sukupuolijärjestelmän merkitysjärjestelmäksi, joka saattaa biologisesti määräytyneen sukupuolen vastaavuussuhteeseen kulttuurisisältöjen kanssa yhteiskunnassa vallitsevien arvovakennelmien mukaisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että ”*sukupuolen rakentuminen on sekä sen representaation tuote että prosessi*”. (De Lauretis 2004, 41-42.) Teresa de Lauretis erottaa kulttuurissa representoidun Naisen vastakohtana historiallisesti eläville naisille. Hänen mukaansa nämä voidaan asettaa jatkumolle, jonka toisessa päässä on Nainen representaationa ja toisessa päässä naiset historiallisina olentoina. Tästä jännitteisestä jatkumosta seuraa, että naiset ovat yhtä aikaa sekä sukupuolen sisäpuolella että sen ulkopuolella, sekä representaation piirissä että vailla representaatiota. (mt. 1987, 10.) Nainen isolla N:llä on ikään kuin se peilipinta, joka naisille tarjotaan itsensä tarkastelupinnaksi. De Lauretis kritisoi länsimaiseen kulttuuriin vahvasti vaikuttanutta psykoanalyttista teoriaa siitä, että se ei kykene erottelemaan naisen ja Naisen välistä vastakohtaista ja kompleksista suhdetta vaan olettaa, että nainen on yhtä kuin Nainen.

Käsitys sukupuolesta (gender) sukupuolierona (sexual difference) nousi de Lauretiksen mukaan keskeiseksi, kun feministit ryhtyivät 1960- ja 1970-luvulla kritisoimaan representaatioita ja lukemaan uudelleen kulttuurisia kuvia ja kertomuksia sekä kyseenalaistamaan vallalla olevia lukemisen, kirjoittamisen ja katsomisen tapoja. (De Lauretis 2004, 35.) Sukupuolieron käsite on kuitenkin de Lauretiksen mielestä ongelmallinen, koska se ahtaa feministisen kriittisen ajattelun sukupuolten vastakkainasettelun käsitteellisiin raameihin.

Useat nykysanastoomme kuuluvat sanat pohjautuvat logiikkaan, jossa nainen on poikkeus, esim. rakastaja - rakastajatar, poikamies- poikamiestyttö, puhemies - naispuhemies. Nainen ajatellaan miehestä eroavaksi ja samalla kumpikin universalistetaan. Jos mies on normi, on nainen poikkeus, ja nainen määritellään samalla suhteessa mieheen. Naisen subjektiivisuus on suljettu erolle perustuvan sukupuolimääritelmän ulkopuolelle kahdella tavalla: Ensinnäkin hän on toinen suhteessa mieheen. Toiseksi nainen on toinen suhteessa itseensä, sillä nainen oletetaan

universaaliksi kategoriaksi, johon jokainen nainen sopii. Näin ei tavoiteta naisten välisiä eroja, ja naiseuden yleismaailmallistaminen tekee myös lihaa ja verta olevien naisten ja kulttuurisesti määritellyn Naisen välisten erojen vertailun mahdottomaksi. De Lauretiksen mielestä tarvitaan välineitä, joiden avulla päästäisiin käsiksi moninaiseen, jakaantuneeseen ja ristiriitaiseen subjektiin, joka piilee universaaliksi oletetun naiseuden takana. Sukupuolen ajattelemisen ”sukupuoliteknologiana” voi de Lauretiksen mukaan tarjota tällaisen lähtökohdan. De Lauretis kirjoittaa:

”Voidaan esittää, että myös sukupuoli on sekä representaationa että itserepresentaationa erilaisten yhteiskunnallisten teknologioiden, esimerkiksi elokuvan, ja institutionalisoituneiden diskurssien, tietoteorioiden ja kriittisten käytäntöjen samoin kuin jokapäiväisen elämän käytäntöjen tuote.” (Mt., 2004, s.37.)

Teresa de Lauretis siis esittää, että sosiaalinen sukupuoli (genre) on representaatio, jota rakennetaan kaikkialla yhteiskunnan osa-alueilla: tiedotusvälineissä, kouluissa, perheissä jne. (De Lauretis 1987, 3). Representaatioiden tehtävänä on muodostaa yksilöistä miehiä ja naisia, ne siis sekä rakentavat että uusintavat sukupuolirooleja. De Lauretiksen mielestä voidaan sanoa, että seksuaalisuuden tavoin myöskään sukupuoli ei ole ruumiin tai jonkin ihmisissä alun perin olevan ominaisuus, vaan ”monimutkaisen poliittisen teknologian” ”ruumiissa, käyttäytymisessä ja yhteiskunnallisissa suhteissa tuottama kokonaisuus.”³

De Lauretiksen mielestä sukupuolten representaatiot toimivat Althusserin ideologian tavoin kutsumalla subjekteja ottamaan paikkansa ideologisessa järjestyksessä (1987, 6). Mies ja nainen ovat de Lauretiksen teorian mukaan siis abstrakteja käsitteitä, joita representaatiot lihallistavat vallalla olevan sukupuoli-ideologian kulloinkin määrittelemällä tavalla.

Naisen representaatio puolestaan pitää sisällään Äitiyden (mt. 20). Äidin roolissa naiseus ja äitiys nivoutuvat yhteen. Äitiyttä on ajateltu patriarkalisessa kulttuurissa naiselle luonnollisena olotilana ja naiseuden täyttymyksenä (Saarikangas 1991, 234). De Lauretiksen ajattelun pohjalta voi siis esittää väittämän, että äidin rooli on sekä äitiyden representaatioiden tuote että prosessi. Myös äitiyttä, yhtenä naiselle osoitetuista rooleista, säätelevät sukupuoliteknologiaan koodatut rooliodotukset.

Sukupuoli syntyy de Lauretiksen mielestä yhteiskunnallisissa suhteissa. Näin ollen myös Äitiyden isolla Ä:llä, sellaisena kuin miksi se ulkopuolelta käsin määritellään, voi ajatella

³ Ks. Foucault, Michel: Seksuaalisuuden historia. Gaudeamus, Tampere 1998.

syntyvän yhteiskunnallisten käytäntöjen ja valtasuhteiden tuloksena. Lihaa ja verta oleville äideille julkisuudessa esitetyt Äidin kuvat kertovat tarinaa siitä, millainen on ”hyvä äiti” ja millainen naisen tulisi äitinä olla. Äidille sopivista käyttäytymistavoista käydään neuvotteluja kaiken aikaa julkisuuden pelikentillä. Ei ole yhdentekevää, miten naista äitinä representoidaan, koska samalla tuotetaan normia oikeanlaisesta äitiydestä. Äidin representaatiot joko purkavat tai uusintavat edeltäjiään, jo olemassa olevia äidin kuvia, mutta joka tapauksessa ne joutuvat ottamaan kantaa edeltäjiinsä.

2.2 Nainen isolla N:llä, äiti isolla Ä:llä

Jokisen mukaan kulttuurinen Äidin representaatio voi olla konkreettinen kuva, taulu tai kirja. Äitiyttä voidaan representoida myös elokuvissa, musiikissa tai näytelmissä. Konkreettisten esitysten lisäksi on olemassa mentaalisia Äidin kuvia, esimerkiksi uhrautuva tai ylisuojeleva äiti. (Jokinen 1996, 17.) Kulttuuriseen Äitiin liitettyjä piirteitä ovat esimerkiksi hoivaavuus, täydellinen lapsilleen omistautuminen ja epäitsekkyys.

Kulttuurinen Äiti sisältää monia kerroksia. Sen pohjana on kristillisessä kuvastossa, Raamatun kertomuksissa ja tarinoissa toistettu kertomus Neitsyt Mariasta ja Jeesus-lapsesta. Neitsyt Maria on asetettu kristillisessä kulttuurissa hyvän ja hyväksytyin äitiyden esikuvaksi halki vuosisatojen. Neitsyt Maria on neitseellisesti raskaaksi tullut Jumalan pojan synnyttäjän ja pitkämielisen, kärsivällisen ja lempeän äitiyden ikoni. Tarinan mukaan Neitsyt Maria kätki puhumisen sijasta sanat sydämeensä ja puhui vain muutamia kertoja elämässään. Neitsyt Marian edustama äidinmalli ei kerro tunteistaan tai ajatuksistaan, ei valita eikä edes puhu. Naisen subjektius jää siis mykäksi.

Kulttuurinen Äiti on ehtymätön laulujen, lastenkirjakuvitusten, satujen, romaanien ja ylistyspuheiden lähde. Äidin representaatio tyynenä madonnana tai pullantuoksuksena kodin hengettärenä on kuva, josta naiset itseään äiteinä joutuvat yhä usein peilaamaan. Naiseuteen kytetään vahvasti hoivaavuus. Tämä näkyy myös naisten työtehtävissä ja yhteiskunnan jakautumisessa naisten ja miesten töihin. Kulttuurisesti määrittynyttä äitiyttä voi tarkastella myös ideologiana, jota ylläpidetään ja uusinnetaan eri yhteiskunnan osa-alueilla. Stuart Hallin mukaan ideologiat ovat osa yhteiskunnallista ja symbolista ympäristöä, jossa yksilöistä tulee subjekteja. Asettuessamme ideologian tarjoamaan subjektiasemaan me samalla uusinnamme kyseistä ideologiaa. Ideologia yhdistää erilaisia, toisistaan erillisiä asioita yhteen ja häivyttää yhteen liittämiensä asioiden historiallisen alkuperän. (Hall 1992, 269.) Näin esimerkiksi

sukupuolijärjestelmää ylläpitävät myytit esiintyvät historiattomina ja luonnollisina ja peittävät ideologiset juurensa.

Hallin mukaan ideologia toimii rakentamalla subjekteille asemia ja rooleja, joihin astumalla yksilöt voivat tunnistaa itsensä, samaistua ideologisiin totuuksiin ja uusintaa niitä aivan kuin ne olisivat heidän omia totuuksiaan (mt., 270). Näin esimerkiksi julkisuudessa toistetut väitteet lasten kotihoidon tärkeydestä ja hymyilevistä kotiäideistä esittäytyvät luonnollisena perheenmallina ja kutsuvat subjektia astumaan tarjoamaansa rooliin. Sekä miehet että naiset kasvavat tämän kulttuurisesti määritellyn Äidin katseen alaisena ja äitikuvaston keskellä. Voi siis olettaa, että Äidin kuvat vaikuttavat myös miesten odotuksiin naisen ja/tai äidin roolista ja tehtävistä.

2.3 Äitiys resurssina, mahdollisuutena ja vankilana

”Ei ole sen ihastuttavampaa näkyä kuin äiti pienokainen käsivarrellaan, ei mitään kunnioitusta herättävämpää kuin äiti monen lapsen ympäröimänä.” (Johann Wolfgang von Goethe)

Työni asemoituu tasa-arvotutkimuksen kontekstiin, ja siksi käyn tässä luvussa lyhyesti läpi, millaisia teorioita ja ajatuksia äitiys on naistutkimuksen piirissä kirvoittanut.

Naistutkimuksen suhde äitiyteen on ollut kaksijakoinen. Toista ääripäätä edustavat Ritva Nätkinin (1995, 69) mukaan Shulamith Firestonen ja Simone de Beauvoirin kaltaiset feministit, joiden mielestä naisen kyky kantaa ja synnyttää lapsia rajoittaa naisen yksilöitymistä. Feministiset ajattelijat, esimerkiksi Simone de Beauvoir, jäljittää naisen aseman ja roolin biologian sijasta yksityisomistuksen ja kapitalismin syntyyn (de Beauvoir 1949, 59). Tuula Gordon huomauttaa, että äitiys on sukupuolijärjestelmän mikrokosmos, joka vallalla olevissa ajatusmalleissa on sekä selittänyt että oikeuttanut naisen yhteiskunnallisen aseman (Gordon 1991, 133).

Simone de Beauvoirin mielestä nainen on toinen paitsi suhteessa mieheen, myös suhteessa omaan kehoonsa ja siinä jylläävään lisääntymiskoneistoon ja potentiaaliseen äitiyteensä (de Beauvoir 1949, 24, 31). de Beauvoirista mitään luonnollista, sisäsyntyistä äidinrakkautta ei ole olemassakaan (mt., 316). de Beauvoir kuvailee teoksessa Toinen sukupuoli äidin tuntemaa vierautta lastaan kohtaan: hänen mielestään myös lapsi on kerran synnyttyään ja äidistä irrottuaan vääjäämättä Toinen (mt., 305). Tämän seurauksena äiti pettyy ja tuntee katkeruutta lasta kohtaan. de Beauvoirin mukaan tästä äitiyden nurjasta puolesta on aina tiedetty, mutta

negatiiviset tuntemukset on kulttuurisissa projisoitu saduista tuttuun pahaan äitipuoleen. (Mt., 307.)

Toista ääripäätä puolestaan edustavat Nätkinin mukaan Adrienne Richin kaltaiset ”äitiyden korostajat”, joille äitiys merkitsee nais erityisyyden perustaa ja poliittista perspektiiviä. Äitiydestä piti sitä korostavien feministiajattelijoiden mielestä kasvaa maailmanrauhaa ja luontoa suojeleva liike. Naisliikkeen toinen aalto on puolestaan leimautunut äitikielteiseksi ja kriittiseksi äitiyttä kohtaan. Tätä naistutkimuksen päävirtaa on kutsuttu tyttären positioksi. 1980-luvulla amerikkalainen ja eurooppalainen naistutkimus alkoi arvioida uudelleen äitiyttä ja siirtyä tyttären positiosta äidin positiioon. (Nätkin 1995, 68.)

Näkökulman kääntyminen tyttärestä äitiin näkyy myös kaunokirjallisuudessa, ja 1990-luvulta lähtien Suomessakin on julkaistu useita naisten äitiydestä kirjoittamia romaaneja. Äitiydestä kertovissa romaaneissa naiset (esimerkiksi Cia Kiiskinen romaanissaan Äitiyspakkaus, Terhi Utriainen romaanissaan Välimatkoja, Anna-Leena Härkönen romaanissaan Heikosti positiivinen, Pauliina Susi romaanissaan Ruuhkavuosi, Katri Tapola romaanissaan Näiden seinien sisällä meitä ei näy) ovat kirjoittaneet (ainakin osittain) äitiyden kokemuksellisesta puolesta, joka Jokisen mukaan on puuttunut kulttuurisesta äidinkuvastosta.

Itse olen sitä mieltä, että sukupuoli on hyvin pitkälle sosiaalisesti opittu ja rakennettu roolimalli. Äidiksi sen enempää kuin isäksikään ei mielestäni synnytä, vaan vanhemmaksi kasvetaan elämällä lapsen kanssa. Raskauden aikana nainen toki ”oppii tuntemaan lapsensa liikkeen”, mitä pidetään äidinhoivaa korostavassa diskurssissa yhtenä keskeisenä todisteena äidin etumatkasta suhteessa isään. Mielestäni (ja oman kokemukseni perusteella) äidin ja lapsen yhteys raskausaikana on kahden kehon harvinaislaatuista sisäkkäisyyttä, ei sen enempää eikä sen vähempää. Ihmisen mentaalista puolta, sanotaan sitä sitten hengeksi, mieleksi, järjeksi tai sieluksi, on Descartesista lähtien pidetty ensisijaisena suhteessa ruumiilliseen olemisen tasoon. Miksi tässä siis äitiyden kohdalla tehdään poikkeus? Esimerkiksi adoptiovanhemmat (jotka eivät siis läpikäy tätä raskausajan ”valmennusta”) läpikäyvät pitkälti samoja tunteita kuin biologista lastaan odottavat ja kasvattavat vanhemmat. Raskautta ja äitiyttä idealisoivassa äidinhoivan puhetavassa jätetään myös aktiivisesti huomioimatta raskauden, imetyksen ja lastenhoidon naiselle aiheuttamat vaikeudet ja vaivat.

Naiseuden tapaan myös (länsimainen) äitiyden malli nähdään helposti universaalina, jokaiselle naiselle myötäsyttyisenä asiana. Antropologisen tutkimuksen valossa äitiyden kulttuuriset ideat ja käytännöt kuitenkin vaihtelevat (Assmuth ja Tapaninen 1994, 183).

Länsimainen käsitys naisten ja lasten yhteydestä perustuu Laura Assmuthin ja Anna-Maria Tapanisen mukaan siihen, että lasta pidetään äitinsä tuotteena, osana äitinsä luontoa, joka täytyy irrottaa äidistään, sosiaalistaa ja muokata uudelleen. He vertaavat prosessia teolliseen tuotantoon, jossa naiset ovat raaka-aineen tuottajia ja siten ensimmäisen vaiheen työläisiä. Äitiyteen liitetyt tehtävät, tunteet ja ideat eivät perustu äidin ja lapsen väliseen muuttumattomaan tunnesiteeseen, vaan ovat kulttuurisesti määrittäytyneitä. Esimerkiksi melanesialaiset mieltävät lapsen syntymän sosiaalisesti tapahtumaksi, jossa naiset eivät ole ainoita toimijoita. Lapsen ja äidin välistä suhdetta ei täten melanesialaisten mielestä voi irrottaa syntymää edeltäneestä sosiaalisesta vaihdosta. (mt., 1994, 182-183.)

Äidin rooli ei ole muuttumaton myöskään historiallisen tutkimuksen valossa. Siirryn seuraavassa luvussa tarkastelemaan suomalaista työn ja perheen yhteensovittamisen historiaa ja sitä, millaisena resurssina naisiin ja äitiyteen on meillä suhtauduttu.

3 Työ ja perhe – kenen on vastuu?

”Kun äiti on kotona, sujuu kaikki hyvin.” (Amos Alcott)

Esittelen tässä luvussa työn ja perheen yhteensovittamisen historiaa sekä naisten asemaa yksityisen ja julkisen, kodin ja työn välissä.

Esimerkiksi Lévi-Straussin mukaan kaikissa kulttuureissa vallitsee jaottelu luontoon ja kulttuuriin, yksityiseen ja julkiseen. Luonnolle ja kulttuurille analogisesti *yksityinen alue* on biologinen yksikkö ja *julkinen alue* taas sosiaalisten ja kulttuuristen liittojen ja suhteiden kenttä. Lévi-Straussin ajatuksia eteenpäin kehitellyt Sherry Ortner⁴ on puolestaan sitä mieltä, että miehet liitetään kulttuuriin, koska he ovat perinteisesti kontrolloineet julkista aluetta. Naisten toimintakenttänä taas on ollut julkiselle alueelle alisteinen yksityinen alue ja siihen kytkeytyvät tehtävät, kuten lasten synnyttäminen ja kasvatust. (Assmuth ja Tapaninen 1994, 147.)

Michelle Rosalton (1974)⁵ mukaan julkisen ja yksityisen eriytyminen on universaali ilmiö, jota selittää naisten sitoutuminen äitiyden kautta lastenhoitotöihin ja kodinhoitotehtäviin. Seurauksena on ollut yhteiskunnan rakenteellinen jako, jossa naisten vaikuttamismahdollisuudet rajoittuvat kodin piiriin ja miehet päättävät ja vastaavat yhteiskunnallisista asioista. Yksityiseen sfääriin painottuvat tehtävät, vanhemmuus, kotityöt ja perhe-elämä, on myös hierarkkisesti määritetty vähempiarvoisiksi kuin julkiseen sfääriin kytkeytyvät tehtävät. (Mt., 145.)

Äitiys ei ole markkinatalouden individualistisen kilpailuhengen vallitessa yhteiskunnallisesti arvostettu asia, vaikka äiti-myytit sitä glorifioivatkin. Nainen edustaa julkisella alueella eroa ja siksi hänet on pyritty vaimentamaan. (Nikunen 1996, 17-18.) Ehkäpä tämän takia myös äitien itserepresentaatio on vähäistä julkisessa sfäärissä kuten tiedotusvälineissä ja kulttuurituotteissa. Äitiydestä puhuminen kun on sekä ”naisten alueeksi” katsotun elämänpiiriin että yksityisen puolen julkiseksi tekemistä ja julkiselle alueelle tuomista, ja tätä on vuosikymmenten ajan pidetty ”häpeällisenä”. Yksityisen ja julkisen jaottelun hierarkkisen luonteen takia todellisen tasa-arvon edellytys olisikin siis, että miehet toimisivat myös yksityisellä alueella ja naiset puolestaan julkisella areenalla.

⁴ Ortner, Sherry 1974. Is Female to Male as Nature Is to Culture? Teoksessa: Michelle Rosaldo & Louise Lamphere (eds.), *Women, Culture and Society*. Stanford University Press.

⁵ Rosaldo, Michelle 1974. *Woman, Culture and Society: A Theoretical Overview*. Teostiedot, ks. ed. viite.

3.1 Kotitöiden jakautuminen perheissä

”Äiti, joka on todellinen äiti, ei ole koskaan vapaa.” (Honoré de Balzac)

Kurkistetaanpa siis ennen työn ja perheen yhteensovittamisen historian esittelemistä suomalaiseseen 2000-luvun kotiin:

Äitien väsymyksestä ja äitiysmasennuksesta on viime vuosina keskusteltu julkisuudessa. Syitä äitien väsymykseen voi etsiä esimerkiksi tarkastelemalla, miten kotityöt jakautuvat perheissä. Sosiaali- ja terveysministeriön vuoden 2004 tasa-arvobarometrin mukaan äiti on suomalaisissa kodeissa yhä päävastuussa muun muassa pyykinpesusta (83 prosentissa tutkimustalouksista), silityksestä (79 prosentissa tutkimustalouksista) ja ruoanlaitosta arkisin (68 prosentissa tutkimustalouksista). Lähes yksinomaan isän vastuulla ovat puolestaan sellaiset teknisluonteiset tehtävät kuin kulkuvälineiden huolto ja muut huollot ja korjaukset. Lastenhoito on yhteisesti jaettua 50 prosentissa talouksista, mutta 40 prosentissa sekin oli pääasiallisesti äidin vastuulla. Lastenhoito on pääasiallisesti yksin miehen vastuulla vain 2 prosentissa talouksista. Samaisen tutkimuksen mukaan lähes 90 prosenttia niin naisista kuin miehistäkin on sitä mieltä, että miesten tulisi osallistua nykyistä enemmän lastensa hoitoon ja kasvatukseen. Tämän voi katsoa olevan selkeässä ristiriidassa arjessa toteutetun työnjaon kanssa.

1970-luvulla virinneessä yhteiskunnallisessa keskustelussa edellä kuvatulle ilmiölle löydettiin ensi kertaa myös sanat. Julkisuudessa alettiin puhua ”naisen kahden työn taakasta”. Tällä tarkoitetaan tilannetta, jossa nainen on ansiotyössä käyntinsä lisäksi vastuussa myös kotitöistä. Kansanedustaja Eva Biaudet muistutti Helsingin Sanomissa 14.3.2004, että tutkimusten mukaan menestyvän miehen takana on nainen, mutta menestyvän naisen takana ei ole ketään. Biaudet letkauttikin, että vaimo helpottaisi kummasti naisenkin elämää.

Syitä kotitöiden epätasaiselle jakautumiselle nykyisessä kaupunkiympäristössä, jossa perinteisesti miehisiksi miellettyjä teknistä osaamista tai voimaa vaativia askareita on kovin vähän, voi etsiä vaikkapa historiasta. Kodista tuli naisen valtakunta ja kunniankenttä 1800-luvulla syntyneen porvarillisen perheideologian ja 1900-luvulla lanseeratun äitikansalaisuuden seurauksena. Esittelen seuraavassa tähän johtaneita kehityskulkuja.

3.2 Koti äidin metaforana

Jaana Vuoren mukaan maailmansotien jälkeisellä kaudella syntyneen perheasiantuntijuuden juuret ulottuvat suomalaisen sääty-yhteiskunnassa hajoamiseen ja modernin yhteiskunnan vähittäiseen vahvistumiseen. Uudenlainen ajatus perheestä kasvattajana ja kasvatuksen kohteena

löi itsensä läpi ajanjaksolla, joka ulottuu 1840-luvulta 1900-luvun toiselle vuosikymmenelle. Vanhemmuus sidottiin yhä tiiviimmin sukupuolikysymykseksi ja erityisesti naiskysymykseksi. Valistettavaksi poimittiin nimenomaan naiset ja tytöt, koska he olivat joko aktuaalisia tai ainakin potentiaalisia äitejä. (Vuori 2001, 20.) Sotien jälkeen syntyi ajatus uudenlaisesta hyvinvointivalttiosta, jonka piti jakaa terveyttä, koulutusta ja vaurautta kansalle. 1950-luvulla vakiinnutettiin myös yleiset perhepoliittiset tukitoimet ja terveydenhuolto ja sosiaalityö saatettiin kuntien ja valtion huomaan (mt., 23).

Erilaiset säännöt ja suositukset opastivat naisia kodin puhtaanapidossa ja hygieniassa. Eeva Jokisen mukaan koti yhdistyy yhä symbolisesti äidin ruumiiseen (1997, 97). Äidin olisi otettava koti haltuunsa, sillä kaoottinen ja likainen koti on epäonnistumisen ja sisäisen kaaoksen merkittävä. Tästä syntyvä epäjärjestys uhkaa paitsi äidin, myös muiden kodin asukkaiden mielenrauhaa. Äidin kotona olemista järjestää ja määrittää paikallaan pysymisen metafora. ”Kulttuurisessa luokituksessa kotona oleminen, ja erityisesti kotiin *jääminen*, sijoittuu lähtemisen ja työn tekemisen vastapooliksi ja hierarkkisesti alemmaksi”, Jokinen kirjoittaa (mt., 86). Jokinen kysyy, miten syntyy se ”lapsiperheen ominaishaju, joka vaatii (naista) järjestämään, sovitteluun, pesemään, pyyhkimään, puhumaan ja kuulemaan eikä tunnu lehteä lukevan miehen nenässä eikä korvissa?”

Jokinen etsii vastausta Anne Ollilan Marttaliitosta tekemästä tutkimuksesta⁶, jonka mukaan kodinpidon ja rationaalisen lastenhoidon aatetta levitettiin nimenomaan naisille ja jonka levittäjinä olivat ”valistuneemmat naiset”. Kodin puhtaanapidosta tuli tehtävä, jonka naiset langettivat toisilleen ja jonka toteuttamista he myös valvoivat. ”Pinnari” sai osakseen muiden naisten ankaran paheksunnan. Kyse oli Jokisen mukaan siten nimenomaan naisten omasta ja ensi alkuun elitistisestä strategiasta, josta sittemmin tuli eri naiskansalaispiirien yhdessä neuvotteleva käytäntö (mt. 98).

Merja Korhonen tarkastelee suomalaisessa kotikasvatuksessa tapahtuneita muutoksia teoksessa *Isäkirja* (Korhonen 2004, 257-258). Hänen mukaansa miessukupolvien välillä näyttää tapahtuneen selkeä muutos. Suurten ikäluokkien miehet, jotka tulivat isiksi 1970-80-luvulla, jakavat Korhosen mukaan kodinhoitoon liittyviä vastuita ja töitä selvästi enemmän kuin muistavat omien isiensä aikanaan tehneen. Korhosen mukaan miehet katsoivat vähintäänkin ”auttavansa” vaimojaan. Moni miehistä oli tosin sitä mieltä, että ”voisi auttaa enemmänkin”, mutta harva silti näki tässä auttajan positiossaan mitään ongelmallista. Vastaavasti suurten

⁶ Ollila, Anne 1993: Suomen kotien päivä valkenee... : Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939. Helsinki : Suomen historiallinen seura, 1993 Sarja: Historiallisia tutkimuksia ; 173.

ikäluokkien naiset kokivat epäsuhtaa puolisoitten välillä nimenomaan kotiin liittyvässä vallan- ja vastuunjaossa. Miehet kyllä tunnistivat naisten tyytymättömyyden, mutta pitivät sitä ”vaimon ongelmana” ja vapauttivat siten itsensä vastuusta.

Kotityöt mielletään siis yhä edelleen ”naisten työksi”, jossa mies toimii korkeintaan auttajana. Miehen ”auttajan” rooli nousee esille myös Jouko Huttusen (1999, 172) tarkastellessa nykyisten rooleja vanhempina. Niin kotitöissä kuin lastenhoidossakin avustavat miehet jättävät suunnitelmallisen ja kokonaiskuvaa vaativan työn naiselle.

Korhonen huomauttaa naisten elämäntilanteista käyneen ilmi, että kotiin liittyvä tekeminen on ollut nimenomaan naisten (äitien) työteliäisyyttä. Talonpoikaisessa Suomessa nainen saattoi kyllä hankkia arvostusta osallistumalla ”miesten töihin”, mutta vastaavasti ”naisten töihin” osallistuva mies oli vaarassa menettää kasvonsa. Korhonen esittää, että poikalapsella ei ollut siten myöskään kodin askareisiin liittyvää miehistä esikuvaa tai omaan sukupuoleen kiinnittyvää kokonaisvaltaista vastuun mallia (2004, 259). Roolijako siirtyi ja uusiutui perheissä sukupolvelta toiselle.

Korhosen mukaan naisten on ajateltu noudattavan eräänlaista ”lahjan logiikkaa”, jossa hyväntahtoisuus ja anteliaisuus edustavat korkeinta hyvää. Individualististen arvojen ja yksilöllisten pyrkimysten ohitettua yhteisölliset arvot ei perhe enää ole samalla tavalla yksilön elämän keskipiste ja perusta. Korhonen huomauttaa, että nykypäivän kovevilla työmarkkinoilla lahjan logiikasta kiinni pitäminen ei ole helppoa naisille. Se, joka investoi koko elämänsä perheen hyväksi, ottaa nykyisillä (työ)markkinoilla melkoisen riskin. (Mt., 266.)

4 Työelämä ja vanhemmuus

”Pitkään olit uni äitisi nukkuessa, sitten hän heräsi synnyttääkseen Sinut.” (Kahlil Gibran)

Teen tässä luvussa katsauksen naisten asemaan työelämässä ja siihen, millaisia ratkaisuja perheen ja työn yhteensovittamiseksi yhteiskunta on naisille eri aikakausina tarjonnut.

4.1 Työkumppanista äitikansalaiseksi

Agraariyhteiskunnassa lapsia ei erikseen "hoidettu", vaan he kulkivat vanhempiansa mukana ja osallistuivat työntekoon heti kun kynnelle kykenivät. Teollistumisen myötä ansiotyö kotitalouden ulkopuolella yleistyi ja naisten astuessa työelämään lastenhoidosta tuli myös naisten ongelma. Perhe-elämän ja työn yhdistämistä tutkinut Minna Salmi toteaa, että tässä mielessä lapset ovat olleet kautta aikojen yksinomaan naisten lapsia. (Salmi 1996, 212.)

Liisa Rantalaihon mukaan agraariyhteiskunnassa vallitsi ankara työetiikka ja sukupuolten välinen työnjako oli selkeä. Nainen oli osa perhekotitaloutta, jossa hänen osanaan oli työ, hoiva ja äitiys (1994, 19). Naiset astuivat yksityisen piiristä julkisen piiriin juuri ajaakseen äitien ja lasten asiaa (mm. Nätkin 1995, 69). Naisten tavoittellessa 1900-luvun alussa poliittista kansalaisuutta ja äänioikeutta naisasialiikkeen ajamaan ”naiskansalaisuuteen” kytkeytyi vahvasti myös ajatus naisten yhteiskunnallisesta äitiydestä. Äitiydestä tuli yhteiskunnallinen projekti, ja naiskansalaisuuden avaimeksi tuli aktiivinen äidillisyyys. Tämä tarkoitti, että naisten katsottiin olevan yhteiskunnallisia äitejä, joiden velvollisuus oli pitää koti siistinä, aviomies nuhteessa ja lapset puhtaina.

Naisen rooli korostui myös vaimona, ja agraariyhteiskunnan miehen rinnalla töitä paiskivasta työkumppanista tuli nyt perheenemäntä, jonka tuli pitää myös miehen seksuaalisuus siveellisen aviorakkauden avulla kontrollissa. (Rantalaiho 1994, 22.) Naisille sopivina ammatteina pidettiin kasvatus- ja hoiva-alan ammatteja (esim. Nätkin 1991, 20). Perhettä ja äitiä ihannoiva ideologia sai alkunsa ylemmissä yhteiskuntaluokissa, josta se levisi pikku hiljaa myös työväestöön (mt., 12). Porvarillinen familistinen ydinperhe, jonka sydän ja tukipilari äiti oli, syntyi yhteiskunnan modernisoitumisen ja kapitalismin murroksen vanavedessä.

Kaupungistumisen myötä agraariyhteiskunnan suurperhe yhteiskunnallisena perusyksikkönä jäi menneisyyteen. Perhe rajoittui kaupunkiasunnoissa isän, äidin ja heidän jälkikasvunsa muodostamaksi ydinjoukoksi. Jonkun oli hoidettava lapsia ja kotia miehen käydessä töissä, ja ylemmissä yhteiskuntaluokissa tuo tehtävä lankesi äidin helmoihin. Äidistä tuli kodin atmosfääriä ylläpitävä kodinhengetär, jolla tosin oli porvarillisissa kodeissa usein apunaan joukko palvelijoita ja kotiapulaisia.

Tästä porvarillisesta äitiyden mallista sai alkunsa myös kotiäidin ihanne, mutta todellisuudessa kotiäitien joukko oli 1800-luvun lopun kaupungeissakin pieni. Jaana Vuoren (2004a, 31) mukaan kotiäitiydestä ei koskaan tullut realistista mahdollisuutta suurimmalle osalle naisista. Työväestön naisten oli ansaittava perheen elanto kodin ulkopuolisilla töillä. Työläisperheissä siis myös äidit kävivät töissä, usein lapset mukanaan. Tästä huolimatta työläisnaisten järjestöt jakoivat pitkälti porvarillisten naisjärjestöjen kulttuurisen ihanteen naisten ja miesten erillisestä toimintakentästä. Naisten kohdalla se tarkoitti sitä, että kaikella, mitä naiset yhteiskunnassa tekivät, piti olla äidillinen leima. Tämän yhteiskunnallisen äitiyden ideaalin on katsottu murtuneen vasta 1960-luvulla. Toisaalta vielä nykyäänkin äitiys on asia, johon naisilta vaaditaan jatkuvasti kannanottoa. Esimerkiksi yhteiskunnassa menestyneiden naisten haastatteluissa nainen asetetaan usein perhekontekstiin tai kerrotaan, että hän on kaiken tämän lisäksi myös ”hyvä äiti”. Jos naisella ei ole lapsia, hän joutuu perustelemaan ja selittelemään sitäkin.

Isän tehtävä perheen päässä ja auktoriteettina kapeni sitä mukaa kuin yhteiskunnallista äitiyttä korostettiin. Yhteiskunnallisen äitiyden ideologian mukaan nimenomaan äiti loi toiminnallaan perustan kunnon kansalaisuudelle ja terveydelle ja isät alkoivat siten kadota kasvatuskeskusteluista. Tätä kehitystä vauhdittivat 1900-luvun alussa nousussa olleet uudet oppialat, kehityspsykologia ja psykoanalyysi, jotka korostivat äidin asemaa ja tehtävää lapsen psyykkisen ja fyysisen kasvun turvaajana ja alleviivasivat äitiä ja lasta symbioottisena kaksikkona. (Mt., 31-32.) Samaan aikaan lapset keksittiin erityistä kasvatusta vaativana yksikkönä. Lapsuus ”löydettiin” vasta 1900-luvulla.

Nätkinin mukaan sodanjälkeistä aikaa hallitsi eräänlainen vanhemmuuden kaksoisstandardi: perhe rakentui voimakkaasti äitiyden varaan ja naisen katsottiin olevan moraalisisessa vastuussa lapsista ja perheen koossapysymisestä. Isät vedettiin perheen ulkopiiristä mukaan keskusteluun ja vastuuseen lastenhoidosta vasta 1960-luvulla. (Nätkin 1991, 70.)

4.2 Äitikansalaisesta palkkatyöäidiksi

Suomalainen äitiyshuoltojärjestelmä syntyi 1930-luvun loppupuolella. Äitiys medikalisoitui, ja lääketieteestä muodostui asiantuntijavalta, joka kontrolloi lisääntymistehtäviä raskauden ehkäisystä pienten lasten hoitoon. Samaan aikaan äitiyttä korostettiin naisen elämän tärkeimpänä päämääränä ja hyvää äitiyttä normitettiin erilaisella valistustyöllä. Synnyttämisestä tuli kliinistä ja turvallista, mutta samalla naisesta tuli lääketieteen ja raskautta seuraavan

neuvolahenkilökunnan tarkkailun ja kontrolloinnin kohde. Toisen maailmansodan jälkeen 1940–1950-luvulla otettiin käyttöön monet hyvinvointivaltion perhepoliittiset käytännöt, kuten äitiys- ja lastenneuvolat sekä perhe- ja lapsilisät.

Jaana Vuori käsittelee teoksessa *Isäkirja* suomalaista tasa-arvoliiikettä ja sen yrityksiä vaikuttaa vanhemmuuden vastuun ja kotitöiden jakamiseen 1960-luvulta lähtien. Suuressa osassa 1960-luvun tasa-arvokeskusteluja ei Vuoren mukaan vaadittu isää kotikentälle, vaan lastenhoidon ratkaisua rakennettiin ”varaäitien” varaan. Päiväkodista, perhepäiväkodista, kouluista ja kerhoista ja niiden naisammattilaisista tuli tärkeitä kasvatusvastuun jakajia. 1960- ja 1970-lukujen murroksessa syntynyt uusi malli naisen asemasta ja tehtävistä on naistutkimuksessa nimetty ”palkkatyöäitiydeksi”. Tämä tarkoitti Suomessa sitä, että suurin osa naisista (ja siten myös pienten lasten äideistä) työskenteli kodin ulkopuolella kokopäiväisesti, lukuun ottamatta työrupeaman katkaisevia lastenhoitovapaita. Vuonna 1972 perustetun tasa-arvoasiain neuvottelukunnan yksi ensimmäisistä ehdotuksista lainsäädännön uudistamiseksi oli lastenhoitoloman myöntäminen isille. Päivähoitolaki astui voimaan vuonna 1973 (Finlex, Asetus lasten päivähoidosta, (36/73) 12 §). Keskeiset perustelut ehdotukselle olivat tuolloin (ja ovat yhä) naisten aseman parantaminen työelämässä sekä lastenhoidosta aiheutuvien kustannusten tasaisempi jakautuminen työnantajien kesken. Isät saivatkin oikeuden kahden viikon isyyslomaan vuonna 1978, ja 1980-luvun puolivälissä vanhemmat saivat oikeuden jakaa äitiyslomaa seuraavan vanhempainvapaakauden oman harkintansa mukaan. (Vuori 2004a, 35–37.)

Tämä ei kuitenkaan juuri vaikuttanut perheiden sisäiseen vastuunjakoon. Nykyäänkin vain noin kaksi prosenttia isistä käyttää oikeuttaan vanhempainlomaan (VSE, Valtioneuvoston selonteko 2002:12). Pohjoismaissa vanhempainvapaan käyttöä selvittäneissä tutkimuksissa isän ja äidin työmarkkina-aseman ja koulutustason on todettu olevan merkittäviä tekijöitä vanhempainvapaan jakamisessa. Isän lastenhoitovapaalle jääminen on ollut yleisempää perheissä, joissa äiti on korkeasti koulutettu ja hyvässä asemassa työmarkkinoilla ja joissa isälläkin on akateeminen tutkinto. Näissä perheissä lastenhoidon katsotaan kuuluvan molemmille ja kotityöt jaetaan tasaisemmin (Lammi-Taskula 2004, 172).

Lähes 8000 perhettä kattaneessa tutkimuksessa (Säntti 1988⁷) taloudelliset syyt olivat 1980-luvun puolivälissä keskeisenä esteenä isän isyys- tai vanhempainlomalle. Koska miehillä on naisten palkkasyrjinnästä johtuen keskimäärin naisten palkkaa isompi palkka, perhe menettää enemmän rahaa isän jäädessä lastenhoitovapaalle kuin jos vapaat käyttää äiti (Lammi-Taskula

⁷ Säntti, Riitta 1988: Näkemyksiä hoitovapaan käytöstä ja hoitomuodon valinnasta. Sosiaali- ja terveysministeriö, suunnitteluosasto, Helsinki.

2004, 173). Tästä seuraa itse itseään ruokkiva kierre: äidit ovat lasten takia miehiä enemmän poissa työelämästä ja myös heidän palkkansa pysyvät siten pienempinä. Sosiaali- ja terveysministeriön vuoden 2004 tasa-arvobarometrin mukaan suomalaisista valtaosa oli sitä mieltä, että perhevapaista koituvia kustannuksia tulisi tasata nykyistä enemmän mies- ja naisvaltaisten alojen kesken.

4.3 Kotiäiti vs. uraäiti

Vaikka äitien työssäkäynti on yleistynyt vuosikymmen vuosikymmeneltä, se ei ole normalisoitunut samanlaiseksi kuin isien ansiotyö, vaan äitien työssäkäyntiä koskeva keskustelu nousee julkisuudessa esiin yhä uudelleen. Esimerkiksi kotiäitiyden ja ansioäitiyden problematiikkaa ironisesti käsitellyt TV1:n Tahdon asia -sarja keräsi keväällä 2005 yli miljoona katsojaa. Sarja sai aikaan vilkasta keskustelua myös esimerkiksi Vauva-lehden keskustelupalstalla. Osa keskustelijoista piti sarjaa kotiäitejä rienaavana, osa taas näki siinä realismia ja tuoretta emansipaatiota.

Raija Julkunen esittelee teoksessa Naiset yksityisen ja julkisen rajalla Lea Laitisen tutkimusta koti- ja ansioäitien käymästä kiistasta Helsingin Sanomissa vuonna 1988 (Julkunen 1995, 89-99). Laitisen⁸ mukaan kotiäidit puhuivat kotiäitiydestä ylevästi, ja kotiäitiys esitettiin moraalisesti ylivoimaisena valintana. Töissä käyviä äitejä pidettiin sitä vastoin helposti itsekkäinä. Ansioäitiyttä puolustavat puhuivat yksilöllistä puhetta, jonka keskiössä olivat naisten yksilölliset halut ja sellainen itsensä toteuttaminen, joka ei määräydy sukupuolen perustella.

Raija Julkunen mielestä molemmat äitiyden mallit, niin kotiäitiys kuin ansioäitiyskin, ovat kulttuurillisesti ristiriitaisia. Julkunen kirjoittaa, että samalla kun kotiäitiyttä pidetään ylevänä ja moraalisesti oikeana, on se myös ”ei-mitään”. Samalla kun ansioäiti on kotiäitiin verrattuna kuitenkin ”jotain”, saa hän kantaa työssäkäynnistään myös syyllisyyttä. Julkunen huomauttaa, että äitien työssäkäynnin yleistymistä tarjotaan usein selitykseksi sosiaalisiin ongelmiin. Hänen mukaansa äitiyden (”ylevä”) sosiaalinen representaatio ei tunnista äitiyden moninaisuutta yhteiskunnallisena instituutiona ja henkilökohtaisena kokemuksena.

Julkunen mielestä Gordon (1990) tekee tärkeän erottelun tutkiessaan feministiäitien kokemuksia. He nauttivat lapsesta, mutta harvat nauttivat ”kotona olemisesta”. Julkunen jatkaa, että monet aineistot, tekstit ja arki kertovat tästä jakautumisesta: lasten antamasta tyydytyksestä ja toisaalta kotona olemisen frustraatiosta. Hän huomauttaa, että kansainvälisten tutkimusten mukaan työssäkäyvät äidit olivat terveempiä, tyytyväisempiä ja vähemmän masentuneita.

⁸ Naiset ja roolit. Koti- ja ansioäitien roolikeskustelu. - Lea Laitinen (toim.): Isosuinen nainen. Tutkielmia naisesta ja kielestä. S. 159-184. Helsinki: Yliopistopaino, 1988.

Roolien moninaisuus tuo Julkusen mukaan enemmän tyydytystä kuin konflikteja, mutta toisaalta – jos kotiäitiä väsyttää, niin väsynyt on ansioäitikin. Julkusen mukaan ansiotyön merkitykset äidille toistuvat samanlaisina sekä tutkimuksissa että sanomalehtikirjoittelussa. Palkkatyön katsotaan muun muassa tarjoavan naiselle mahdollisuuden kehittää toinen, vaimoudesta ja äitiydestä vapaa kuluttajan, yksilön, haluttavan naisen jne. identiteetti. Ansioäitiydestä puhutaan teksteissä modernilla, itsensä toteuttamisen ja yksilöitymisen kielellä. (Mt., 1995, 90.)

4.4 Suomalainen perhepolitiikka

Julkunen huomauttaa, että kotiäitiys on Suomessa elämänurana harvinainen. Äidin identiteetti on siirtynyt työhön, ja kotona ”olemista” on perusteltava, ansiotyötä sen sijaan ei. Pienten lasten äitien toinen jalka, ja usein molemmatkin jalat, on ja ovat silti kotona. Kotihoito saa Julkusen mukaan normatiivista tukea esimerkiksi neuvoloista, kun sen sijaan työhön paluuta heti äitiysloman jälkeen on puolusteltava. (Mt., 1995, 89-93.)

Äitiyden ja työn yhdistäminen on Suomessa instituoitu sosiaalipolitiikalla. Äitiysrahan alkuvaiheessa (v. 1963-74) maksukausi oli 12 viikkoa, jolloin työmarkkinoille palattiin, kun lapsi oli noin kahden kuukauden ikäinen. Nykyisin vanhempainrahakausi on Suomessa kansainvälisesti vertaillen pitkä, 43-44 viikkoa. Sen sijaan korvaustaso on matalahko. Tällä hetkellä minimiäitiyspäiväraha on 11,45 euroa / arkipäivä mikä on vähemmän kuin esimerkiksi työttömyyspäiväraha (KELAn kotisivut). Vähimmäisvanhempainrahaa saavien äitien määrä ei myöskään ole palautunut lamaa edeltäneelle, 6 prosentin tasolle, vaan on jäänyt 27 prosenttiin (VSE, Valtioneuvoston selonteko 2002:12).

Helsingin Sanomat uutisoi 28.5.2005, että Teollisuusmaiden järjestö OECD suosittelee Suomen kotihoitontukijärjestelmän rajoittamista. Järjestön mukaan pitkät hoitovapaat pitävät naista liian kauan poissa työelämästä ja estävät naisten urakehitystä. Järjestön tietojen mukaan Suomessa pienimpien lasten äideistä puolet on ansiotyössä, kun Ruotsissa vastaava luku on noin 70 prosenttia. Samassa uutisessa todetaan, että jopa 44 prosenttia 20–29-vuotiaista naisista on tällä hetkellä pätkätöissä. Lapsettomat naiset ansaitsevat keskimäärin 77 prosenttia miehiin verrattuna, kun kahden lapsen äidit ansaitsevat vain 63 prosenttia miesten palkkoihin verrattuna.

Esimerkiksi Ruotsissa äitiyspoliittiset etuudet synnyttivät 1980-luvun lopulla tilanteen, jossa äidit kuuluvat työvoimaan, mutta eivät olleet töissä. Vuonna 1988 alle kouluikäisten lasten äideistä työvoimaan kuului 85,8 prosenttia, mutta heidän työssäoloasteensa oli 55,2 %. Tämän seurauksena ruotsalaiset työnantajat valittelivat, miten ”kalliiksi naisten pitäminen työssä tulee”.

Suomessa kuilu ei ole Julkusen mukaan ollut yhtä suuri kuin Ruotsissa. (Julkunen 1995, 92.) Ruotsalaisessa perhepolitiikassa on kuitenkin alettu painottaa isän vastuuta ja tukea äitien työssäkäyntiä. Palaan tähän luvussa 10.1.

Toisaalta Suomessakin työnantajat valittelevat lastenhoitovapaiden kalleutta työnantajalle. Vuonna 2000 vain joka kolmas alle 3-vuotiaan äiti kävi töissä, mutta sitä vanhempien lasten äideistä lähes 70 prosenttia kuului työvoimaan. Isät sen sijaan olivat yhtä paljon töissä lasten iästä riippumatta. (VSE, valtioneuvoston selonteko 2002:12).

Suomalaiset tekevät yleensä kokopäivätyötä. Lapsiperheiden vanhemmat tekevät usein myös pitkää työviikkoa ja heidän yhteenlaskettu viikoittainen työmääränsä on selvästi isompi kuin lapsettomilla pariskunnilla. Eritoten pienten lasten isät tekevät ylitöitä. Työskentely epätavallisina työaikoina on niin ikään lisääntynyt. Ilta-, yö- ja viikonlopputyötä tekee joka kolmannen lapsen äiti ja useamman kuin joka toisen lapsen isä. (Mt., 35.)

Julkunen huomauttaa, että naiset yhdistävät äitiyden ja ansiotyön edelleen tekemällä epätavallisia työaikoja, minimityöaikoja, osa-aikaa, yövuoroa ja niin edelleen. Hän kirjoittaa, että Tilastokeskuksen vuoden 1992 laajassa kartoituksessa⁹ päivähoidopalvelujen saanti oli naisten yleisin perhepoliittinen toive (Julkunen 1995, 95). Pohjoismaissa päivähoido on periaatteessa tunnustettu universaaliksi palveluksi, mutta sitä ei ole tästä huolimatta aina riittänyt kaikille halukkaille. Yllättävää on, että vain hieman alle puolet alle kouluikäisistä lapsista on kunnallisessa päivähoidossa. Kunnan järjestämässä kokopäivähoidossa oli vuonna 2000 alle 3-vuotiaiden ikäluokasta 21,1 prosenttia ja 3–6-vuotiaiden ikäluokasta 44,5 prosenttia. Kun osa-aikahoidossa olevat lapset lasketaan mukaan, kunnan päivähoidossa oli yhteensä noin 46 prosenttia alle kouluikäisistä lapsista, ja kotihoidontukea maksettiin 27 prosentista ja yksityisen hoidon tukea 3 prosentista lapsista. Yli puolet alle kouluikäisistä lapsista hoidettiin siis tavalla tai toisella kotona. (VSE, valtioneuvoston selonteko 2002:12.)

Pienten lasten hoitojärjestelyissä tapahtui 1990-luvulla merkittäviä muutoksia. Vuodesta 1990 vanhemmilla on ollut oikeus saada alle 3-vuotiaalle lapselleen joko kunnan järjestämä hoitopaikka tai perhe on voinut valita kotihoidontuen. Julkusen mukaan Suomessa päivähoitoa täydentävä kotihoidon tuen järjestelmä on hyvin omalaatuinen. Sitä rakennettiin hänen mukaansa hyvin pragmaattisesti ja perusteltiin perheiden valinnanvapaudella, mutta viime kädessä kyse oli Julkusen mukaan kuitenkin kustannussäästöistä tilanteesta, jossa

⁹ Nikander, Timo 1992: Naisen elämäntietä ja perheellistyminen. Helsinki : Tilastokeskus. Sarja: Väestö; 1992, 1.

päivähoitoliike ajoi läpi subjektiivisen oikeuden päivähoitopaikkaan vuonna 1996. Mieselättäjyyden kannalta kotihoidon tuen järjestelmä on Julkusen mukaan kaksijakoinen. Yhtäällä se viestii mieselättäjyyden murenemisesta, sillä äitien kotiin jääminen ei ole mahdollista ilman tätä julkista tukimuotoa. Toisaalta se nojaa juuri mieselättäjyyteen, sillä kotihoidon tuki ei riitä elättämään naista. (Julkunen 1992, 45.)

4.5 Mitä tästä seuraa

Lastenhoitoa on pidetty perheiden yksityisasiana, ja asia on pohjoismaissa ratkaistu järjestämällä naisille mahdollisuus pitkiin vanhempainlomiin ja/tai julkisen sektorin päivähoitojärjestelmään.

Minna Salmi toteaa, että koska lastenhoidon on katsottu kuuluvan naisille, on työelämä lähtökohtaisesti sukupuolitettu siten, että myös lapsiin liittyvän työn ja vastuun on katsottu kuuluvan vain naisille. Salmen mukaan naisten turvaksi rakennettu järjestelmä on myös paradoksaalisesti heikentänyt naisten asemaa (1996, 214). Pitkät lastenhoitovapaat ovat yhtäällä mahdollistaneet naiselle työn ja perheen yhteensovittamisen, mutta toisaalla johtaneet tilanteeseen, jossa työnantaja pitkien ja kalliiden hoitovapaiden pelossa palkkaa työhönottotilanteessa usein mieluummin miehen. Oletus raskauksista, lastenhoitovapaista ja lasten sairastelusta johtuvista poissaoloista on ollut työmarkkinoilla yksi naisten syrjimisen suurimmista syistä.

Myös Raija Julkunen kiinnittää huomiota asiaan. Hänen mukaansa tasa-arvopuheella kuorrutetut, sukupuolineutraalit työn ja perheen yhteensovittamiseksi kehitetyt järjestelmät, kuten vanhempainvapaa, hoitovapaa ja sairaan lapsen hoitovapaa, käytännössä lujittavat äitien vastuuta. Ne luovat uutta hyvää äitiyttä koskevaa normistoa (”hyvä äiti hoitaa lasta kolme vuotta kotona”) ja vapauttavat miehet hoitovastuusta. Myös Suomessa äidit jäävät kotiin siinäkin tapauksessa, että heidän palkkatulonsa ovat miehen tuloja suuremmat. (Julkunen 1992, 48.)

Viime vuosina on huomattu, että perhe-elämän ja työelämän välille voisi syntyä hedelmällistäkin vuorovaikutusta ja korostettu ihmisen oikeutta muuhunkin kuin työelämään. Myös miesten roolia isinä on peräänkuulutettu (ks. esim. Salmi 1996, 215). Ratkaisuksi perhe-elämän ja työn yhdistämiseen on tarjottu muun muassa työajan lyhentämistä, osa-aikatyötä ja päivävuorojärjestelmää. Myös kotityötä ja etätyötä on ehdotettu ratkaisuksi. Pohjoismaista työ- ja perhe-elämän yhteensovittamista tutkineessa projektissa on todettu, että miesten mahdollisuudet käyttää edellä lueteltuja perhe-elämän ja työn yhdistämiskeinoja ovat naisia paremmat miesten erilaisesta ja usein paremmasta asemasta työelämässä johtuen. Salmen

mukaan työajan lyhentäminen, osa-aikatyöt ja muut hyvää tarkoittavat työpoliittiset toimet perhe-elämän ja työn yhdistämisen helpottamiseksi saattavat koitua naisille kalliiksi. Nykyisessä perhepoliittisessa ilmapiirissä niihin tarttuvat etupäässä naiset, minkä seurauksena naisten asema työmarkkinoilla saattaa huonontua entisestään. Tämä taas vahvistaa äidin vastuuta painottavaa vanhemmuuden mallia. (Mt. 228-229.) Jotta itse itseään ruokkiva kehä saataisiin katkaistua, olisi vanhemmuuden vastuu jaettava ja miehille ja naisille tarjottava yhtä hyvät mahdollisuudet työ- ja perhe-elämän yhteensovittamiseksi. Yhtälö osoittautuu hankalaksi, sillä jo olemassa olevat jaetun vanhemmuuden tukitoimet, muun muassa mahdollisuus jakaa vanhempainvapaa vanhempien kesken, eivät ole sanottavasti muuttaneet tilannetta. Toisaalta entistä enemmän isän vastuuta painottava perhepolitiikka saattaisi vaikuttaa myös asenteisiin. Esimerkiksi Johanna Lammi-Taskula huomauttaa, että isän vapaalla on merkitystä paitsi isän ja lapsen suhteen kehittymisen kannalta, myös äidin työssäkäynnille ja muulle elämälle, samoin kuin äidin vapaalla on merkitystä suhteessa isän työssäkäyntiin ja muuhun elämään. Toisin sanoen sillä, miten vanhempainvapaajärjestelmän isille tarjoamat mahdollisuudet toteutuvat perheiden käytännöissä, on merkitystä sukupuolten suhteiden kokonaisuuden kannalta. (Lammi-Taskula 2004, 168.) Yksityinen on poliittista.

Julkisuudessa on viime vuosina keskusteltu työelämän paineiden kovenemisesta. Työelämän on sanottu muuttuvan yhä vaativammaksi ja tehokkuusajattelun vaativan alaa työntekijöiden yksityiselämän kustannuksella. Tehokkuusajattelu kulkee rinnakkain yksilökeskeisen ideologian kanssa, jonka mukaan ”jokainen on oman onnensa seppä”. Vastuu omasta taloudellisesta ja psykososiaalisesta hyvinvoinnista säilytetään yhä enenevässä määrin yksilölle itselleen. Tähän kehitykseen liittyy esimerkiksi se, että yrittäjyyteen liittyvä riski siirretään yrittäjältä työntekijälle. Pätkätöiden lisääntyessä työntekijältä myös vaaditaan yhä enemmän. Hänen on osoitettava kyvykkyytensä ja korvaamattomuutensa yhä uudestaan – joka päivä ja joka hetki. Yksilökeskeisyyden ja tehokkuusajattelun lisääntyessä työntekijöistä on tullut kilpailijoita, jotka ottavat mittaa toisistaan työmarkkinoilla. Samalla työmarkkinat ovat muuttuneet työnantajan markkinoiksi. Työstä on tullut ”yrittäjämäistä työtä”. Kovan kilpailun vallitessa työnantajan ehtoihin (esimerkiksi pätkätyön ketjuttamiseen) on alistuttava, sillä aina löytyy joku, joka sen tekee. Työelämän ja perheen yhteensovittaminen on pätkätöiden ja muuttuvan työkuulttuurin keskellä entistäkin vaativampaa.

5 Isyys ohenee ja vahvistuu, mutta muuttuuko se?

”Kaikista naisista tulee äitinsä kaltaisia, ja se on heidän tragediansa. Yhdestäkään miehestä ei, ja se on heidän tragediansa.” (Oscar Wilde)

Tutkin tässä luvussa nykypäivän isyyttä miestutkimuksen valossa. Tarkastelen myös sitä, muuttuuko isyys ja jos, niin mihin suuntaan? Luvun lopuksi pohdin jaetun vanhemmuuden onnistumisen mahdollisuuksia.

Johanna Lammi-Taskula pohtii teoksessa Isäkirja, miksi sukupuolittunut työnjako muuttuu niin hitaasti. Vain ani harvat isät pitävät vanhempainlomaa, millä on seurauksensa paitsi naisten heikommalle asemalle työmarkkinoilla, myös kodin sisäiselle työnjaolle. Tutkijan mukaan muutoksen hitauden yhtenä syynä on se, että työ ja perhe vetävät eri suuntiin. Samaan aikaan kun painotetaan aikuisväestön velvollisuutta tehdä ansiotyötä yhä enemmän ja tehokkaammin, korostetaan varhaisen kiintymyssuhteen merkitystä lapsen hyvinvoinnille. Kun molemmat vanhemmista eivät pysty vastaamaan kumpaankin vaatimukseen, ponnistelee isä vastataksaan työelämän paineisiin ja äiti lapsen ensimmäisten vuosien ajan kiintymyssuhdeteorian tuomiin vaatimuksiin. (Lammi-Taskula 2004, 190.)

Merja Korhonen puolestaan kirjoittaa, että naisten ei aina ole helppoa väistyä kodin keskiöstä ja luopua ensisijaisesta vanhemmuudesta ja miehet saattavat tämän takia kokea naiset isyyden ”portinvartijoiksi”. Kysymys ei Korhosen mielestä kuitenkaan ole naisten tietoisesta vastarinnasta tai haluttomuudesta jakaa vastuuta, vaan naissukupolvelta toiselle periytyvästä naiskulttuurista ja sen ”elinvoimaisuudesta”. Hän huomauttaa, että myös vastuu vanhemmuuden jakamisesta saattaa helposti kiertyä takaisin naisille, jolloin äidit ja naiset asetetaan jälleen kerran ratkaisijan ja vastuunkantajan rooliin (Korhonen 2004, 263).

Feministiteoreetikot ovat sitä mieltä, että kulttuurissamme nainen määritellään suhteessa mieheen – nainen on aina Toinen. Mutta onko niin, että isä määritellään suhteessa äitiin, jolloin isä on vanhemmista myös aina se Toinen? Kysymystä pohtii homoseksuaalimpien isyydenhahmottamisen tapaa tutkinut Juha Jämsä. Äiti rakentuu Jämsän mielestä puuttuessaankin ensisijaisena vanhempänä suhteessa mieheen ja isään. Äidin puutteen hädän varjossa isäkin kelpuutetaan ensisijaiseksi hoitajaksi, mutta tämä tapahtuu ikään kuin sijaisen astumisena opettajan tilalle (Jämsä 2004, 232). Yksinhuoltajaisä saa osakseen myös gloriaa, mutta yksinhuoltajaäidin jaksamista pidetään ”luonnollisena” itsestäänselvyytenä. Jämsä huomauttaa, että kahden miehen tai kahden naisen perheissä ulkopuolista kiinnostaa erityisesti kysymys, kuka on ”oikeasti” lapsen äiti. Biologisen äidin paikantaminen tuntuu ensisijaiselta

biologisen isän paikantamiseen nähden, ja miesvanhemmuus laimennetaan samalla Jämsän mielestä toisarvoiseksi asiaksi (mt., 236).

Julkisuudessa on viime aikoina käyty keskustelua eduskunnassa valmisteilla olevasta uudesta hedelmällisyshoitoja koskevasta laista. Tiukimman esityksen mukaan mies, joka on luovuttanut siittiöitään spermapankkiin, voitaisiin jälkikäteen määrätä lapsen isäksi ja elatusmaksujen maksajaksi. Julkisuudessa ei kuitenkaan ole esitetty, että munasolujaan hedelmällisyshoitoihin luovuttanut nainen voitaisiin jälkikäteen määrätä näin alkuun saatetun lapsen äidiksi.

Yksi keskustelun kysymyksistä on se, pitäisikö keinohedelmöityksen tuloksensa syntyvän lapsen voida aikuisena selvittää, kuka on hänen biologinen isänsä? Sukusoluja luovuttavat kuitenkin myös naiset. Keskustelussa ei kuitenkaan pohdita sitä, pitäisikö luovutetusta munasolusta syntyvällä lapsella olla oikeus aikuisena tietää, kuka on hänen "oikea" äitinsä? Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kulttuurissamme äitiys määritellään synnyttämisen ja lapsen hoitamisen kautta, mutta isyys geenien. Lapsen "oikea" äiti on siis itsestään selvästi se, joka hänet on synnyttänyt (vaikka munasolu olisikin luovutettu) ja "oikea" isä puolestaan sperman luovuttaja. Biologinen vanhemmuus asetetaan kulttuurissamme myös sitkeästi sosiaalisen edelle. "Todellinen" isä on tämän näkökulman mukaan siis se, jonka siittiöllä lapsi on hedelmöitetty, ei mies jonka kanssa lapsi kasvaa.

Tutkija Ralf Sund pohti miesten asemaa avioerossa Helsingin Sanomien sunnuntaisivuilla 24.10.2004. Hän muistutti, että vain reilu kymmenisen prosenttia eroperheiden lapsista asuu isänsä luona. Sund väitti, että erossa lasten lähihuoltajuuden katsotaan kuuluvan ikään kuin itsestään selvästi äidille. Sundin mielestään isällä ei ole juuri sananvaltaa tämän vakiintuneen käytännön edessä, ja vain harva mies tohtii siksi edes vaatia lapsia itselleen. Sundin mielestä avioerojen "isäkiintiöt" tukisivat miesten tasa-arvoa – tällä Sund tarkoittaa sitä, että lapset pitäisi erossa määrätä isälle kunnes yksinhuoltajaisien ja –äitien määrät olisivat tasan.

Jaetun vanhemmuuden eetoksena on, että kumpikin lapsen huoltajista ottaa täyden vastuun lapsen hoidosta eikä kasvatusvastuuta tai vaipanvaihtovuoroja korvamerkitä erikseen jommallekummalle sukupuolelle kuuluvaksi. Perhevastuun jakamista ovat tähän asti vaatineet etupäässä naiset. Voi kysyä, että mikäli päävastuu lapsista on ollut ennen eroakin naisella, miksi se pitäisi siirtää isälle eron jälkeen? Isän tasa-arvoista asemaa avioerossa tukisi ennen kaikkea se, että vastuu lapsista jaettaisiin alusta asti tasan. Niin kauan kuin lapset katsotaan lähinnä naisten lapsiksi, on eroisien hankala lähteä vaatimaan oikeuksiaan.

5.1 Isyys ja miestutkimus

Huttunen kirjoittaa teoksessaan Isänä olemisen uudet suunnat (2001) , ettei mikään moraalisaäntö ole tähän mennessä velvoittanut isää osallistumaan lapsenhoitoon ellei hän ole sitä itse halunnut. Isällä on ollut päinvastoin tuhat tieteellistä todistetta siitä, että hänen sivummalla olonsa on myös lapsen kannalta paras vaihtoehto. Milloin on vedottu siihen, ettei lapsen maailmaan mahdu kuin yksi hoitaja, milloin taas siihen, että pahimmassa tapauksessa äiti menettää miehen ja lapsi isän jos isä rupeaa liikaa tuttipullon kanssa huseeraamaan.

Isät saivat oikeuden isyyslomaan vuonna 1978. Isät käyttävät oikeuttaan vanhempainlomaan kuitenkin huomattavasti vähemmän kuin naiset ja viettävät pienten lastensa kanssa noin kolmasosan siitä ajasta, jonka vanhemmat ovat yhteensä lastensa kanssa (Salmi 1996, 220). Myös miehen, ja erityisesti isän, rooli on muuttumassa tasa-arvovaatimusten voimistuessa. Esittelen seuraavassa isän-roolin muutosta ja jaetun vanhemmuuden ideaa. Jaetun vanhemmuuden malli edellyttäisi, että niin yhteiskunta kuin isän ja äidin sosiaalinen ympäristökin kannustaisi vanhempia tasavertaiseen vanhemmuuteen.

5.2 Kulttuurinen ja hegemoninen isyys

Isyyttä tutkinut Jouko Huttunen esittää, että on olemassa kulttuurinen isyys, joka elää irrallaan todellisten isien käytännöistä (Huttunen 1999, 169-173). Kulttuurinen Isä muodostaisi siten vastaparin luvussa 2 esittelemälleni kulttuuriselle Äidille sillä erotuksella, että kulttuurinen isyyden malli ei ole kuormitettu samanlaisella normatiivisella ohjeistuksella kuin Äidin malli. Kulttuurisella isyydellä ei ole Huttusen mukaan myöskään julkisen vallan ulottuvuutta, isyyismallia, johon kaikkia miehiä yritettäisiin istuttaa perhepoliittisin keinoin (mt., 173).

Hänen mukaansa kulttuurissamme perinteisellä isyydellä on yhä hegemoninen asema. Hegemonisella isyydellä Huttunen tarkoittaa sitä isyyden mallia, jonka suuri osa miehistä ottaa omakseen itsestään selvyytensä. Tämä perinteinen isän rooli ei ole Huttusen mielestä sallinut miehelle hoivaavaa vanhemmuutta ja se on vaatinut miehiä olemaan etäisiä, hallitsevia ja tunteitaan kontrolloivia myös isinä. Huttunen vertaa kulttuurista isyyttä hegemoniseen maskuliinisuuteen.

Huttusen mukaan myös traditionaalinen naiskulttuuri on osasyllinen isien paitsioon lastensa elämässä. Äitiys-ideologia on hänen mukaansa ominut lasta lähellä olevan vanhemmuuden äidille ja jättänyt isälle lähinnä auttajan roolin. Sukupuolijärjestelmä näyttää siis olevan molempia sukupuolia kontrolloiva, sillä naiset ovat puolestaan kritisoineet yksinäisen

kasvatusvastuunsa taakkaa. Esimerkiksi Tuula Gordonin tutkimista feministiäideistä lähes puolet sanoi, että isä on täyspainoisesti jakamassa kasvatusvastuuta äitien kanssa ja puolet isistä tyytyi vain auttajan rooliin. Eronneiden naisten mielestä isän vastuu oli suorastaan olematonta (Gordon 1991, 144).

Huttusen mielestä (1999, 173-175) yhteiskunnan harjoittama lapsiperheiden ja vanhemmuuden tukeminen on näihin päiviin asti ollut perinteistä roolijakoa myötäilevää. Monet yhteiskunnan tukitoimista ovat Huttusen mielestä edelleen riittämättömiä aidosti osallistuvalla isyydellä. Tästä positiivisena poikkeuksena hän mainitsee sosiaali- ja terveysministeriön isätoimikunnan, joka on esittänyt isille tarkoitettua vanhempainloman pidennystä ja ottanut kantaa jaetun vanhemmuuden puolesta.

Yhtenä keskeisenä esimerkkinä isyyden kieltämisenä Huttunen esittää työelämän "poikamieskulttuurin". Työelämässä miehen on vallitsevan ajattelutavan mukaan toimittava niin kuin hän olisi vailla perheen tuomaa vastuuta. "Hyvä jätkä", työyhteisölle lojaali mies, ei tuo esille isyyttään työelämässä. Edes lapsen sairastuminen ei saa häiritä isän työelämää.

Sari Kokkonen tarkastelee teoksessa Isäkirja työttömien miesten tapaa hahmottaa isyytensä. Hän viittaa Matti Kortteisen palkansaajaväestöä 1990-luvun taiteessa koskevaan tutkimukseen¹⁰. Kortteisen mukaan työ on erityisesti miehille kunnian kenttä, jolla oma paikka pitää ansaita. Työelämän ulkopuolelle syystä tai toisesta jäänyt tai jättäytynyt mies on vaarassa menettää kunniansa. Kokkonen mukaan tämä tarkoittaa isyyden kontekstissa "suorituskeskeisyyden ja vaatimusten eetosta". Kotona olevan isän on ansaittava kunniansa tekemällä esimerkiksi miehisiä töitä. (Kokkonen 2004, 274.) Kotona oleminen jäsentyy pysähtyneisyydeksi ja junasta pois putoamiseksi, kun taas työelämässä mukana oleminen edustaa kyydissä pysymistä ja eteenpäin menoa.

Merja Korhonen puolestaan huomauttaa, että suuret ikäluokat syntyivät Suomeen, joka rakentui vielä paljolti kahdelle kansalaisuudelle: koti oli naisten maailma ja maailma miesten koti (2004, 265). Vaikka tasa-arvopuhe on sittemmin läpäissyt yhteiskunnan kaikki kerrokset, elää tällainen kahtiajako vielä jossain syvällä yhteiskunnan pohjavirroissa. Samaan aikaan lasten kasvatukseen ja kotitöiden jakamiseen liittyvät ristiriidat ovat sekä miesten että naisten mukaan yleisimpiä perheriitojen aiheuttajia (Huttunen 1999, 177).

¹⁰ Kortteinen, Matti 1992: Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Hanki ja jää, Tammi, Helsinki.

5.3 Oheneva ja vahvistuva isyys

Huttusen mukaan perinteinen, hegemoninen isyys on nyt tullut tienristeykseen. Isänä oleminen on muuttumassa kahteen, vastakkaiseen suuntaan, joista Huttunen käyttää termejä oheneva ja vahvistuva isyys. (Mt., 178.)

Ohenevalla isyyskulttuurilla Huttunen tarkoittaa avo- ja avioerojen aiheuttamaa psykologista isättömyyttä ja urbaania yksinhuoltajuutta, jossa perheen isän rooli on marginaalinen. Perinteisen isyyden valtakautena perheensä hylännyt mies joutui sosiaalisen paheksunnan kohteeksi, mutta nykyään yhteiskunta hyväksyy eromallin, jossa isä parisuhteen rikkouduttua joko joutuu irtisanoutumaan tai saa irtisanoutua vastuustaan sekä taloudellisesti että henkisesti. Huttunen liittää ohenevan isyyden kategoriaan myös aikuistumattoman isyyden, jolla hän viittaa uusavuttomuudesta, kyvyttömyydestä tai haluttomuudesta johtuvaan kasvatusvastuusta luistamiseen, eräänlaiseen peter pan -isyysseen .

Vahvistuva tai voimistuva isyyden suuntaus taas pitää sisällään muun muassa 1970-luvulla lanseeratun avustavan isän roolin. Huttunen pitää avustavan isän roolia 1960-luvulla alkaneen naisasialiikkeen kylkiäisenä. Vaikka avustava isä toimiikin "äidin pikku apulaisena", vaihtaa vaippaa, tekee kotitöitä ja osallistuu lastenkasvatukseen, jää suunnitelmallinen ja vastuullinen vanhemmuus äidille. Muutos on siis Huttusen mukaan koskenut lähinnä kotitöiden ja lastenhoidon uudelleen jakamista, eikä syvempää vanhemmuuden mallia. (Mt. 181-183.)

Uuden isän (new father) käsite syntyi Huttusen mukaan noin kymmenen vuotta sitten pohjoisamerikkalaisen mies- ja isätutkimuksen piirissä. Uusi isyys tarkoittaa modernia, sukupuolten tasa-arvon ja erilaisuuden hyväksymiselle perustuvaa, ulkoapäin määritellyistä rooleista vapaata vanhemmuutta. Uudenlainen isyys on Huttusen mukaan orastamassa jo joidenkin nuorten isien keskuudessa, mutta laajempaan ilmiönä sitä on tarkasteltava pikemminkin modernina miesnäkökulmana kuin jo olemassa olevana käytäntönä. Keskeisenä uuden isyyden edellytyksenä Huttunen pitää jaettua vanhemmuutta (mt., 186). Jaetun vanhemmuuden ideana on nimensä mukaisesti, että vastuu lapsista jakautuu sekä hoivan että taloudellisten edellytysten suhteen tasaisesti vanhempien kesken.

Uuden isyyden psykologinen perusta pohjaa uuteen tietoon sosiaalisesta sukupuolesta ja lapsen ja vanhemman välisestä kiintymyssuhteesta. Huttusen referoiman uudemman tiedon valossa hellyys ja hoiva ovat yhtälailla miehen kuin naisenkin ominaisuuksia vanhempina. Perinteinen, psykoanalyttinen objektisuhdeteoria on korostanut ensimmäisen hoitajan ensisijaista vastuuta lapsen kehityksessä. Lapselle on jaetun vanhemmuuden ajatuksen mukaan kuitenkin hyväksi

olla jo syntymästään asti kahden henkilön hoivattavana, sillä se luo turvalliset puitteet mm. vihatyön työstämiselle (vihatyö auttaa lasta irtautumaan hoitajastaan erilliseksi yksilöksi ja ilmaiseman tunteitaan). Lisäksi kumpaakin sukupuolta olevien hoitajien kautta lapsi saa läheiskokemusta kummastakin eikä hyvä ja paha kasaudu lapsen mielessä vain toiseen sukupuoleen. Isä voi Huttusen mielestä (mt., 188-190) luoda lapseen yhtä läheisen suhteen kuin äitikin, mutta se edellyttää isän mukanaoloa hoitotyössä alusta alkaen. Huttunen huomauttaa, että isä-lapsi-suhde on sitä paitsi miehelle itselleenkin tärkeä asia. Jaetun vanhemmuuden malli myös takaa perusteet isän ja lapsen välisen suhteen mutkattomalle jatkumiselle mahdollisen eron jälkeenkin. Huttusen mukaan jaettu vanhemmuus edellyttäisi myös sitä, että naiset lakkaisivat omimasta lapsia ja antaisivat puolet vastuusta miehelle.

5.4 Isien suuri muutuskertomus?

Ilana Aalto suhtautuu Huttusta kriittisemmin isyyden suureen muutuskertomukseen. Hän tarkastelee käsityksiä isyyden historiasta ja nykytilasta kahden erilaisen aineiston, isyystutkimuksen ja ”tavallisten” miesten isyyskertomusten kautta. (Aalto 2004, 65-89.)

Menneen ja nykyisen isyyden suhde rakentuu Aallon mukaan kummassakin kertomuksena *muutoksena*. Tekstit eroavat toisistaan siinä, miten muutos arvotetaan. Osa teksteistä suhtautuu muutokseen uhkana, osassa se nähdään sitä vastoin mahdollisuutena. (mt., 65.)

Aallon analysoimat tutkimustekstit (mt., 65-78) esittävät isänä olemisessa tapahtuneen muutoksen kattavan lähes kaikki ajateltavissa olevat elämänaalueet, muutoksen ajatellaan koskevan niin ihanteita kuin maailmanhahmotustapaakin. Muutos näyttäytyy paikoin myös suoranaisena katkoksenä menneen ja nykyisen välillä. Kertomukset paikantavat isyyden muuttumisen kertojan itse kokeman menneen ja nykyajan välille.

Menneisyyden isyys paikantuu maaseudulle, agraariyhteiskuntaan, joka on ikään kuin toisaalla (mt., 75). Menneisyyden isyys sijoitetaan epämääräiseen ajattomuuteen, maaseudun honkain keskelle, jossa kasvatusta ohjasivat ”vuosisataiset perinteet”. Menneen ajan isyys näyttäytyy ikään kuin aina olemassa olleena. Teksteistä käy ilmi, että ”perinteisen isyyden” valtakausi on ollut ennen 1960-lukua, mutta mitään tarkempaa alkamisaikaa sille ei määritellä. Näin ”perinteisen” isyyden voi Aallon mielestä tulkita viittaavan ylihistoriallisuuteen ja muuttumattomuuteen, johon nykyaika on nyt raapinut särön. Toistuva tapa hahmottaa vanhemmuuden järjestystä onkin Aallon mukaan määritellä menneisyyden isänä ja äitinä olemisen mallit *selkeiksi*.

Menneen ja nykyisen vertailun tuloksena osa teksteistä päätyy korostamaan nykypäivän isyyksien moninaisuutta ja pitää muutosta pääasiallisesti oikean suuntaisena. Osassa tekstejä muutos latautuu sitä vastoin kielteisesti ja nykypäivän isyys ja sukupuoliroolit nähdään ongelmallisempina. Aalto huomauttaa, että isyystutkimusteksteissä isyyden muutoksen toivotaan johtavan tasa-arvoon, mutta miesten omissa isyyskertomuksissa muutos nähdään sen sijaan enemmän ”mieskysymyksenä” kuin tasa-arvokysymyksenä. Sukupuolten tasa-arvo ja uusi osallistuvampi isyys mielletään miesten omissa teksteissä jo toteutuneiksi asioiksi. Näin menneisyys piirtyy ikään kuin selkeänä ja harmonisena jaksona, jonka järjestyksen nykyaika on sekoittanut. Isyyden muuttuminen nähdään rivien välissä uhkana. Miesten kertomuksissa avioerot edustavat vitsausta, joka liittyy nimenomaan naisten muuttumiseen ja heidän ”itsenäistymiseensä”. (Aalto 2004, 82-84.) Suhtautuminen muutokseen on kaksijakoista ja vastakkaisia käsityksiä esiintyy myös siitä, kenelle muutos sallitaan. Ilana Aalto kirjoittaa:

”Naisten muuttuminen voi olla uhkaavaa ja äärimmillään sen esitetään johtavan rikkonaisuuteen perheissä sekä lasten ja miesten kärsimyksiin. Miesten muutos taas esitetään positiivisena mahdollisuutena niin miehille itselleen, lasten isäsuhteelle kuin naisten ja miesten väliselle tasa-arvollekin. Isyyden muutos rakentuu edistystarinana.” (Mt., 86).

Päivi Sutinen (2005) puolestaan huomauttaa uusperheen vanhemmuutta koskevassa väitöskirjatutkimuksessaan, että lähtökohtana jaetun vanhemmuuden puheessa on ollut isän merkityksen korostaminen entisen äitiyden puheen sijaan. Sutinen kysyy, mihin vanhemmuudella oikeastaan viitataan? Hänen mukaansa vanhemmuus liitetään usein vanhempien väliseen suhteeseen, jolloin puolisuus ja vanhemmuus käsitteinä sekoittuvat. Vanhemmuus liittyy Sutisen mielestä kuitenkin ennen muuta *lapsen ja aikuisen* väliseen suhteeseen. Tämän takia vanhemmuus ei voi hänen mielestään olla isän ja äidin yhteistä vanhemmuutta, vaan kummankin erillistä vanhemmuutta suhteessa lapseen. Sutisen mukaan vanhemmuus voi myös muotoutua erilaiseksi ja vaihdella suhteessa saman perheen lapsiinkin. (Mt., 161.)

Tästä lähtökohdasta katson, että emme voi avioeron jälkeen – emmekä oikein avioliiton aikanakaan – puhua yhteisestä vanhemmuudesta, vaan voimme puhua yhteisestä huoltajuudesta. Väitän siis, että yhteistä tai jaettua on huoltajuus, mutta on mahdotonta olla yhteistä tai jaettua vanhemmuutta. (Sutinen 2005, 161.)

Nykyään noin puolet avioliitoista päättyy eroon, ja eron jälkeen monet myös perustavat uuden perheen. Uusperheen kontekstista katsottuna Sutisen vanhemmuuden määritelmä on sekä äidin että isän kannalta toimivampi kuin puolisuodelle rakentuva vanhemmuuden malli. Vanhemmuudessa – äitiydessä ja isyydessä – on kyse vanhemman ja lapsen välisestä suhteesta,

ei siis vanhempien välisestä suhteesta. Sutisen määritelmä vapauttaa vanhemmat iänikuisesta vastuun pallottelusta ja kiistasta siitä, kenen tehtäviä lastenhoito ja kodinhoitoaskareet pohjimmiltaan ovat. Määritelmän mukaan vanhemmuus on asia, joka jokaisen vanhemman pitää rakentaa suhteessa lapseensa, ei siis suhteessa toiseen sukupuoleen, sukupuolirooleihin tai yhteiskuntaan.

6 Hyvinvointivaltion haudalla?

”Vain äidit ajattelevat tulevaisuutta – he synnyttävät sen lapsissaan.” (Maksim Gorki)

Teen tässä luvussa lyhyen katsauksen hyvinvointivaltion käsitteeseen. Julkisessa keskustelussa viitataan usein hyvinvointivaltion kriisiin ja muutospaineisiin. Etsin tässä luvussa Sailaksen aloittaman päivähoitokeskustelun taustaksi suuntaviivoja siitä, miten hyvinvointivaltiota ollaan muuttamassa ja millä tätä perustellaan.

Raija Julkusen mukaan hyvinvointivaltion (welfare state) käsite on paikannettavissa Iso-Britanniaan ja vuoteen 1939. Tällöin käsitteellä haluttiin tehdä ero sotaikäyvään valtioon (warfare state). Ensimmäisen systemaattisen hyvinvointivaltion ohjelman luonnosteli toisen maailmansodan aikoihin sir William Beveridge. Ohjelmassa etsittiin uutta sosiaalista järjestystä ja uusia mahdollisuuksia sodan ja laman kokeneessa yhteiskunnassa. Göran Therbornin¹¹ määritelmän mukaan hyvinvointivaltiosta voi puhua kun julkisen sairaalan, koulun ja sosiaaliturvan kaltaiset toiminnot – pikemminkin kuin armeija, poliisi ja yleishallinto – hallitsevat valtiollisia rutiineja ja julkisia menoja. Ramesh Mishra (1990)¹² korostaa puolestaan hyvinvointivaltion konseptissa sosiaaliturvan ja palvelun ohella myös keynesiläistä talous- ja täystyöllisyyspolitiikkaa. (Julkunen 1992, 11-12.) Keynesiläinen taloustiede on kansantaloustieteen haara, joka lähtee kokonaiskysynnän vähydestä syynä lamoihin. Keynesiläisen talouspolitiikan mukaan valtion tulee lisätä kysyntää vaikeina aikoina tasoittaakseen lamoja ja saadakseen talouden uudelleen käyntiin (Wikipedia)

Hyvinvointivaltion ideologiaan sisältyy Julkusen mukaan myös ajatus sosiaalisten ongelmien ja köyhyyden yhteiskunnallisesta alkuperästä ja yhteisestä vastuusta niiden hoitamisessa. Toisen maailmansodan jälkeisenä aikana hyvinvointivaltiolla on ollut keskeinen asema yhteiskunnallisessa kehityksessä. 1970-luvun taloudellisen käänteen myötä hyvinvointivaltio joutui kuitenkin kriisiin. Yleinen käänne näkyy muun muassa siinä, että julkisten ja sosiaalimenojen kansantuoteosuuksien kasvu pysähtyi ja kääntyi laskuun 1980-luvulla. Suomi oli yksi harvoista poikkeuksista, joka jatkoi sosiaaliturvan ja hyvinvointipalveluiden täydentämistä taloudellisen kasvun turvin vielä 80-luvullakin. (Julkunen 1992, 13-14.)

Vuonna 1991 Suomi oli kuitenkin jo lamassa ja sosiaaliturvajärjestelmä ja julkinen sektori rahoitusongelmissa, mikä johti julkisen sektorin menojen leikkauksiin. Samaan aikaan kansa ilmoitti mielipidemittauksissa halunsa säästää kaikessa muussa paitsi sosiaaliturvassa ja

¹¹ Therborn, Göran & Roebroek, Joop: The Irreversible Welfare State: Its Recent Maturation, Its Encounter With the Economic Crisis, and Its Future Prospects. *International Journal of Health Services* 1986, 16, 3, 319-338.

¹² Mishra, Ramesh: *The Welfare State in Capitalist Society*. New York ym.: Harvester, 1990.

hyvinvointipalveluissa. Julkunen muistuttaa, että yhteiskunnallisissa käytännöissä käydään Hallin sanoin aina myös kamppailua uudesta hegemonisesta vaiheesta. Hänen mielestään yleisempi konteksti oikeuttaa väittämään, että Suomessa oli jo 90-luvun alussa käynnissä syvempi hyvinvointivaltion uudelleen arviointi kuin mitä verotulojen supistumisen vaatimat palvelujen ja sosiaaliturvan leikkaukset vaatisivat. (Mt., 11-16.)

Julkinen sektori on ollut Pohjoismaissakin muutoksessa 80-luvulta lähtien. Muutoksessa on Pekka Kososen mukaan kyse kahdesta erillisestä vaikkakin toisiinsa limittyvästä asiasta: julkisen sektorin yleisestä tehostamisesta ja talousvaikeuksiin liittyvästä säästö- ja supistamispolitiikasta (Kosonen 1998, 360). Julkisen sektorin kannalta keskeinen muutos Suomessa oli Kososen mukaan valtionosuusjärjestelmän uudistaminen, joka oli suunniteltu jo ennen lamaa ja joka tuli voimaan laman keskellä vuonna 1993. Siirtymä menoperusteisesta valtionosuudesta laskennalliseen valtionosuuteen merkitsee sitä, että palvelujen tuotantokustannuksissa tapahtuvat nousut ja laskut helpottavat tai rasittavat kokonaisuudessaan kunnan taloutta.

Suurimmat lamavuoden leikkaukset kohdistuivat erilaisiin kotipalveluihin, kuten vanhusten, vammaisten ja lapsiperheiden kodinhoitoapuun, jolloin hajanaisimmat ja heikoimmat ryhmät menettivät eniten. Myös lasten päivähoidossa säästettiin, mutta Kososen mukaan tässäkin päivähoitajat säilyttivät tehtävänsä paremmin kuin kunnalliset perhepäivähoitajat. (Mt., 364.)

Kososen mukaan etuuskien tason lisäksi tärkeitä ovat myös muutokset etuuskien ehdoissa. Eräs säästämistavoitteissa ratkaistavaksi tullut periaatekysymys on toimeentulon saamisen yksilö- tai perhekeskeisyys. Pohjoismaisena erityisyytenä on pidetty pitkälle vietyä yksilökohtaisuutta ja universalismia, mikä tarkoittaa sitä, että toimeentuloa on pidetty perhesuhteista ja puolison tuloista riippumattomana yksilön oikeutena. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että puolison ei ole ”laskettu” elättävän esimerkiksi työttömäksi jäänyttä kumppaniaan. Tämä on mahdollistanut sen, että yksilöiden ei ole tarvinnut olla riippuvaisia toisistaan. Kuitenkin Suomessa on 1990-luvun sosiaalietujen muutosten yhteydessä eräiltä osin vähennetty etujen yksilökohtaisuutta. Yhtenä esimerkkinä tästä Kosonen mainitsee, että perheen saama kotihoidon tuen perusosa ja sisarkorotus vähentävät nyttemmin työttömyyskorvauksen määrää. Tukien suuruudessa on siis alettu huomioida myös puolison tulot. Yhteistä näille tapauksille on se, että niissä on lisätty perheen omaa vastuuta ja toimeentulon saamisen perhekeskeisyyttä. (Mt., 368.) Käytännössä perheen vähemmän tienaavasta tai kotona lapsia hoitavasta osapuolesta on tullut entistä riippuvaisempi puolisostaan.

Viime aikoina Suomessa on kiinnitetty huomiota köyhyyden naisistumiseen. Esimerkiksi yksinhuoltajan kannalta yhteiskunnan tarjoamat rahalliset tuet ovat riittämättömiä. Myös Julkunen kiinnittää huomiota siihen, että miehettömyys merkitsee naiselle usein köyhyysriskiä. Suomessa, missä naiset tekevät kokoaikatyötä mutta sukupuoliero palkoissa on suuri, korostuu sukupuolen mukaisen palkkauksen merkitys myös avioliiton sisäisten tuloerojen ylläpitäjänä (Julkunen 1995, 99). Yksinhuoltajaperheiden tulot ovat kaksihuoltajaisia perheitä huomattavasti matalammat. Kuitenkin esimerkiksi tarhamaksu ja asumiskulut ovat yhtä suuret vanhempien lukumäärästä huolimatta. Minimielatusmaksun ollessa vain noin 120 euroa lapsesta saatavat tuet eivät kata edes puolia lapsesta koituvia kuluja. Lapsen saamisen voikin katsoa merkitsevän etenkin nuorelle naiselle mittavaa syrjäytymisriskiä. Opintojen loppuun saattaminen ja perheen elättäminen on yksinhuoltajatilanteessa hankalaa, etenkin kun synnytysissä olevat naiset ja pienten lasten äidit ovat työnantajien kannalta riskisijoitus. Tämä taas johtuu vanhempainvapaista ja lasten sairastelusta johtuvien poissaolojen aiheuttamien kulujen kasaantumisesta naisvaltaisille aloille ja naisten työnantajille.

6.1 Marginaali leikkauksen kohteena

Raija Julkunen huomauttaa, että esimerkiksi Saksassa tehdyt sosiaaliturvan leikkaukset ovat Claus Offen (1990)¹³ mukaan olleet pikemminkin poliittisesti kuin taloudellisesti rationaalisia. Niillä ei siis ole taloudellisesti arvioiden saavutettu mittavia säästöjä. Leikkaukset on tehty pieninä annoksina, ne ovat hajautuneet moniin ryhmiin ja ne on suunnattu kohteisiin, missä ne pysyvät näkymättöminä suurelle yleisölle. Kansalaiset on myös saatu vakuuttumaan niiden välttämättömyydestä, jotta sosiaaliturva saataisiin säilytettyä pitkällä aikavälillä. Julkunen kirjoittaa, että kansainvälisen vertailun mukaan (ks. Alber 1988)¹⁴ sosiaaliturvan leikkaukset ovat ylipäättensä kohdistuneet pikemminkin marginaaliryhmiin kuin eläkkeiden kaltaisiin vahvoihin etuuksiin. (Julkunen 1992, 85.)

Julkunen kiinnittää huomiota myös siihen, että Suomessa julkisen sektorin työllisyysvoima on naisistunut viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana ja naiset ovat vallanneet julkisessa sektorissa yhä useammanlaisia paikkoja. Sosiaali- ja terveysalan 275 00 työntekijästä naisia oli 90-luvun alussa 249 000. Julkunen huomauttaa, että Pohjoismaissa valtio toimii naisten hoivaliittolaisena, ”kollektiivisena vaimona ja äitinä”. Tämä on ollut yksi suomalaisen hyvinvointivaltion kivijaloista. Lasten päivähoidosta ja vanhusten hoitamisesta on tullut

¹³ Offe, Calus: Smooth Consolidation in the West German Welfare State. Zentrum für Sozialpolitik, Universität Bremen. Arbeitspapiere 4/1990.

¹⁴ Alber, Jens: Is There a Crisis of the Welfare State? Cross-National Evidence from Europe, North America and Japan. European Sociological Review 1988, 4, 3, 181-207.

julkinen ja yhteinen, mutta samalla myös ammatillistettu asia. ”Joidenkin naisten erikoistuminen ammatilliseen hoivatyöhön antaa toisten naisten elämään lisää vapausasteita,” Julkunen kirjoittaa (mt., 43-44). Äitien rinnalla lapsia eivät siis ole hoitaneet isät, vaan ammattilaiset.

Julkisen sektorin naisvaltaisten alojen rasitteena on ollut huono palkkaus, joka kertoo naisten tekemän työn arvostuksesta. Julkunen huomauttaa, että jos naistyö kotona tehtynä on näkymätöntä ja vähän arvostettua, niin eräänlainen uusinäkymättömyys tuntuu vaivaavan sitä palkattunakin työnä. Esimerkiksi julkista sektoria kritisoivissa puheissa kaikki siellä tehtävä työ mielletään usein yhdeksi ja samaksi byrokratiaksi (”700 000 turhaa paperinpyörittäjää”). Julkunen kirjoittaa, että vaikka harvat sitä uskaltavat tasa-arvoisessa yhteiskunnassa sanoa ääneen, niin ilmassa on samaa eetosta kuin Ruotsissa: Yhteiskunnan ja politiikan uudelleenmuotoilussa naiset käsitetään yhä harvemmin mahdollisuutena ja yhä useammin poliittisena vaivana, ”kun heidän pitämisensä työssään maksaa niin kirokun paljon”. (Julkunen 1992, 52.)

6.2 Yksityinen sektori, miesten sektori

Julkusen mukaan yksityisen ja julkisen sektorin vastakkainasettelu toistaa sukupuolikuvia ja sukupuolten hierarkkista suhdetta. Yksityinen sektori mielletään maskuliinisin arvoin avoimena ja tuottavana, rationaalisena, kovana, tehokkaana ja kilpailevana. Julkinen sektori on puolestaan merkitykseltään feminiini eli suljettu, tuottamaton, pehmeä ja irrationaalinen, sen katsotaan tuhaavan yksityisen sektorin hankkimat varat ja siellä oletetaan vallitsevan kilpailun sijasta yhteistyön ja heikoista huolehtimisen arvot. Myös arvojärjestys näiden kahden välillä toistaa maskuliinisen paremmuutta. Julkunen kirjoittaa, että hyvinvointivaltion kriisin määrittely ”paisuneeksi julkiseksi sektoriksi” on nähtävä oireena kasvavasta sukupuolikonfliktista, sukupuolikriisistä. Valtiosta on tullut liian ”naisystävällinen”. Uusiin hyvinvointiyhteiskunnan ideologioihin sisältyy pyrkimys halvempaan ja vähemmän ammatillistuneeseen hyvinvointivaltioon – siis halvempaan ja vähemmän ammatilliseen naistyöhön. Tästä kielii Julkusen mielestä myös kiinnostus ”kotitaloussektorin” vastuun ”palauttamiseen” ja julkisuudessa esillä olleisiin epävirallisen auttamisen mahdollisuuksiin. (Mt., 53.)

Julkunen viittaa Ramesh Mishran (1990)¹⁵ aikalaistulkintoihin hyvinvointivaltion tulevaisuudesta. Mishra hahmottelee hyvinvointivaltion tulevaisuutta ja nykytilaa neljän teesin kautta, joille hän samalla etsii ajankohtaisessa keskustelussa käytettyjä vasta-argumentteja.

¹⁵ Mishra, Ramesh: The Welfare State in Capitalist Society. New York ym.: Harvester, 1990.

Ensimmäinen näistä teeseistä on, että hyvinvointivaltio on peruuttamaton. Teesiä puolustetaan julkisessa keskustelussa rakenteellisin ja poliittisin näkökulmin, joiden mukaan moderni yhteiskunta tarvitsee hyvinvointivaltiota sekä taloutensa että legimitteettinsä vuoksi.

Vastaväitteenä teesille Mishra huomauttaa, että jako peruutettavissa olevaan ja peruuttamattomaan on kovin karkea. Lisäksi staattiselta näyttävä tilanne voi sisältää vähittäisiä uudelleenmäärittelyjä, jotka ovat toteutuneita leikkauksia ratkaisevampia. Näiden uudelleenmäärittelyjen tuloksena hyvinvointivaltiolla on jäljellä yhä kapeampi tulevaisuus.

Toisen teesin mukaan hyvinvointivaltio on kypsä instituutio, joka on jo siirtynyt kasvusta vakaaseen vaiheeseen. Hyvinvointivaltion laajenemisen lopun ei tämän väittämän mukaan tarvitse merkitä kriisiä, vaan sitä että hyvinvointijärjestelmä on jo nykyisellään suhteellisen valmis. Hyvinvointivaltio on siis ikään kuin tekemässä itseään tarpeettomaksi. Kun voimavarat eivät enää riitä, joutuu hyvinvointivaltio tehokkuutta ja uudistumiskykyä koskevaan testiin. Vaikka hyvinvointivaltio uudistumiskykynsä avulla säilyisikin, sen tukena ei ole enää sellaista hyvän elämän lupautta kuin sen rakentamisvaiheessa.

Kolmannen teesin eli hyvinvointipluralismin (eli hyvinvointisekoituksen) visiossa valtion vetäytyminen hyvinvointitehtävistä nähdään ideologisesti toivottavana. Se on mahdollista, koska tämän ajattelun mukaan muut valtion funktionaaliset vaihtoehdot kuten esimerkiksi markkinat, kaupalliset palvelut, työntajat, perhe jne. voivat hyvin korvata sen. Esimerkiksi anglosaksisissa maissa on keksitty uusia hyvinvointivaltion haastajaksi asetettuja iskusanoja kuten ”mahdollistava valtio”. Ne pyrkivät oikeuttamaan hyvinvointivaltion vetäytymistä tehtävistään. Hyvinvointivaltion ideologialle ominaisten tasa-arvon ja yhteisvastuun väitetään, mahdollistavan valtion kontekstista katsottuna, tuottavan vastuuttomuutta yksilön elämässä. Mahdollistavan valtion ideologiaa kuvaavat sen sijaan yksilöllisyys, oma syyllisyys ja oma vastuu. Sitä voi siis kutsua myös omavastuuvaltioksi. Vastustajien silmissä valtion ”mahdollistava” vetäytyminen johtaa sosiaalisten erojen kasvamiseen ja köyhyyden lisääntymiseen.

Neljäntenä hyvinvointivaltioon liittyvänä aikalaistulkintana Mishra esittelee demokraattisen luokkataistelun. Tämä on hänen mukaansa lähinnä skandinaavien kehittelemä tulkintakehys hyvinvointivaltion muodostumiselle ja tulevaisuudelle. Se korostaa luokkarakennetta, työväestön valtaresursseja, hegemonisia projekteja ja koalitioita, ja johtaa Mishran mukaan kysymään, voisiko hyvinvointivaltion tueksi muodostua uusia valtaresursseja tai koalitioita tai jotain muita edellä mainittuja kokoonpanoja? (Mt., 86-89.)

Julkunen huomauttaa, että jos ”julkisen palvelutuottajan hegemonian purkaminen” ja palvelupluralismi toteutuu, eli yhteiskunnan tilalle palvelujen järjestäjänä tulee yrityksiä, osuuskuntia, järjestöjä, omaisia ja kotiansiotyöntekijöitä jne., merkitsee se murrosta myös naistyölle, joka tätä julkista sektoria kannattelee.

Hän kiinnittää huomiota myös siihen, että julkisen sektorin karsinnassa vedotaan ensinnä kotitaloussektorin vastuuseen. Julkunen huomauttaa, että vaikka jotkut miehet hoitavatkin lapsiaan ja vaimojaan, niin ”kotitaloussektorille” suunnattu viesti tarkoittaa kuitenkin vaimoja, tyttäriä, siskoja jne. Hyvinvointivaltion vetäytyessä vastuusta vastuu osoitetaan siis takaisin sinne, missä se ennen hyvinvointivaltiota lepäsi: perheille – ja erityisesti naisille. Julkunen kirjoittaa, että sosiaalipoliittisena strategiana omaistyö on kuitenkin epäluotettavaa, sillä siihen ei voi ketään velvoittaa. Myös suomalainen kansalaismielipide vastustaa omaishoitoa. Vanhuksista puolet ei suostuisi omaisten hoidettavaksi korvaustakaan vastaan. (Mt., 135-136).

Kotitaloussektorin vastuuttaminen on ongelmallista myös siksi, että se on omiaan lujittamaan perheenjäsenten ja sukulaisten välistä taloudellista ja sosiaalista riippuvuutta. Naisten kohdalla lasten kotihoito tarkoittaa usein miehen palkalla elämistä, mikä on askel kohti mieselättäjyyttä. Naisten miestä pienemmät palkat näkyvät eroina myös eläkkeissä. Hyvinvointivaltion kriisi näkyy jo nyt naisten huonona asemana työmarkkinoilla. Ammattiliittojen ote työmarkkinoista on höltynyt ja työntekijöistä on tullut yksinäisiä toimijoita työmarkkinoilla. Koska työntekijän palkkaamista pidetään kustannustehokkuutta korostavassa ilmapiirissä riskinä, ketjutetaan nuorten naisten työsopimuksia pätkiksi mieluummin kuin palkataan työntekijä vakituiseksi työntekijäksi, josta on vaikeampi päästä eroon. Nainen on työnantajalle vielä suurempi riski, sillä vanhempainvapaakustannukset kaatuvat naisen työntekijän niskaan ja ovat pitkä miinus kustannustehokkuuteen tähtäävässä budjetissa. Tämä kehityskulku on nähtävissä myös naisia perinteisesti työllistäneen julkisen sektorin puolella. Toisaalta etenkin hoiva-ammateissa kärsitään työvoimapulasta, toisaalta työntekijöitä ei palkata vakinaisiksi. Myös yksityisellä sektorilla tehokkuus- ja säästövaatimukset ajavat työntekijän yhä ahtaammalle.

Julkunen huomauttaa, että organisoitiinpa hoiva ja sosiaalipalvelut tulevaisuudessa miten tahansa, on yksi tulevaisuuden kysymyksistä miesten muodostaman hoivareservatin käyttöönotto. Hänen mielestään on epätodennäköistä, että naiset riittävät tai suostuvat vastaamaan kaikkeen lisääntyvään hoivantarpeeseen. Jos ikääntyvän yhteiskunnan hoivatyö jää vain naisten tehtäväksi, tuloksena olisi myös sukupuolten mukaan entistä jakautuneempi yhteiskunta (mt., 137-138).

7 Analyysimetodin esittely

”Äiti kuulee sen mitä lapsi ei sano.” (Juutalainen sanonta)

On tullut aika siirtyä aineistoni pariin. Aineistoni koostuu 21:stä Helsingin Sanomissa (HS) ajalla 15.8.-20.12.2004 ilmestyneestä artikkelista¹⁶. Aineistoni saa alkunsa valtiosihteeri Raimo Sailaksen Keskisuomalaisen haastattelussa antamasta kommentista, jossa hän kertoi haluavansa rajoittaa subjektiivista päivähoito-oikeutta. Tältä uutinen näytti kokonaisuudessaan:

HS1 Helsingin Sanomat - Kotimaa - 15.8.2004

Sailas haluaa rajoittaa päivähoito- oikeutta

Valtiovarainministeriön kansliapäällikkö, valtiosihteeri Raimo Sailas (sd) haluaisi rajoittaa vuonna 1996 säädettyä päivähoito-oikeutta, joka takaa jokaiselle alle kouluikäiselle lapselle kokopäiväisen kunnallisen hoitopaikan.

Sailaksen mielestä yhteiskunnalla ei ole varaa esimerkiksi sellaiseen, että kotona vauvaa hoitava äiti voi lähettää yhden tai kaksi vanhempaa lastaan "vauvan tieltä" kunnan päivähoitoon.

"Kysymys on siitä, jaksako terve nuori nainen hoitaa kahta lasta, jos hänellä on vauva kotona", Sailas sanoo Keskipohjanmaa-lehden lauantaina julkaisemassa haastattelussa.

"Tämä nykyinen meno on liian anteliasta. Se sekoittaa vanhempien vastuuta lapsesta sekä yksilön ja yhteiskunnan välistä vastuuta", Sailas katsoo.

Sailaksen haluama muutos ei sisälly valtiovarainministeriön budjettiehdotukseen. Sailas nimittää asiaa "tabuksi".

Analysoin aineistoni metodilla, jonka olen hahmotellut tätä työtä varten kriittisen diskurssianalyysin teorian ja keskeisten ajatusten pohjalta. En kuitenkaan käyttänyt muissa tutkimuksissa käytettyjä analysointityökaluja sellaisinaan, vaan muokkasin ne omaan työni ja aineistooni sopiviksi. Lähestymistapani on lähtöisin kriittisen diskurssianalyysin perinteestä.

Kriittinen diskurssianalyysi pyrkii paljastamaan – ja jopa muuttamaan – yhteiskunnassa vallitsevia valtasuhteita, kun taas lingvistis-analyttiset diskurssianalyytikot tähtäävät mahdollisimman tarkkaan kielenkäyttötapojen erittelyyn ja luokitteluun ilman kytkeytä yhteiskunnallisiin prosesseihin. Tekstianalyysia voidaan siis tehdä monilla eri tasoilla: mikrotason analyysissa keskitytään yksittäisiin sanamuotoihin ja valintoihin. Yleisempi, suurempiin kokonaisuuksiin keskittyvä diskurssianalyysi jättää enemmän tilaa tutkijan omille tulkinnoille, mutta tuottaa samalla myös kenties astetta subjektiivisemmän analyysituloksen.

¹⁶ Esittelen aineistoni tarkemmin luvussa 8.1.

Kiinnitän omassa analyysissäni huomiota myös tekstin mikrotason rakenteeseen, kuten sanavalintoihin, mutta tähtään itse analyysissä kokonaisten merkityskenttien löytämiseen ja pohtimiseen.

Yhteistä näille edellä mainitsemilleni tekstin analysointityökaluille on niiden sosiaaliseen konstruktionismin mukainen käsitys todellisuuden sosiaalisesta, kielenkäytössä muotoutuvasta luonteesta. Sosiaalisen konstruktionismin mukaan tutkittavaa todellisuutta ei ole mahdollista kohdata puhtaana, vaan aina jostain näkökulmasta merkityksellistettynä. Tämän ajattelutavan mukaan asioiden ja ilmiöiden nimeämisen tavat ovat pitkien historiallisten prosessien tulosta, jossa ihmisten välisellä kanssakäymisellä on olennainen rooli. Merkityksellistäminen pyrkii toisaalta vakiinnuttamaan yhteisiä käsitteitä, mutta toisaalta käynnissä on jatkuvasti myös toinen tendenssi, merkitysten rajojen hämärtyminen ja merkitysten muuntuminen. Arja Jokinen huomauttaa, että kieli ja kielelliset prosessit eivät ole todellisuuden kuvia, mutta ne eivät myöskään ole riippumattomia todellisuudesta. Todellisuus ja kielelliset prosessit ovat pikemminkin erottamattomia ja jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Esimerkiksi suuret yhteiskunnalliset muutokset, kuten kaupungistuminen Suomessa, ovat tuottaneet uusia käsitteitä ja vakiintuneita tapoja lähestyä muutoksia. (Jokinen 1999, 39.) Mikäli otamme lähtökohdaksi sen, että julkisessa keskustelussa on käynnissä hyvinvointivaltion uudelleen määrittelemisen prosessi, voidaan olettaa, että tässä keskustelussa nousee esiin myös uusia todellisuuden määrittämistapoja ja –käsitteitä. Diskurssianalyttisestä näkökulmasta keskustelussa on kyse siitä, mitkä käsitteet keskustelussa hyväksytään vakiintuneiksi tavoiksi lähestyä tätä ”yhteiskunnallista muutosta”. Yhteiskunnallista muutosta ja sen suuntaa voi siten pitää myös siitä käytävän keskustelun tuloksena.

Jokisen mukaan muutos sinänsä ei anna meille itsestään selviä käsitteellistämisen tapoja, vaan kyseessä on paljon monimutkaisempi prosessi kuin kielen ja todellisuuden välinen suhde. Olennainen tekijä on ihmisten välinen kommunikaatio, jossa ”kamppailut” tehdään. Tässä kamppailussa toiset todellisuuden hahmottamisen tavat saavat vahvempaa jalansijaa kuin toiset. Syynä tähän ovat muun muassa ihmisten väliset sosiaaliset suhteet ja vallan kietoutuminen näihin suhteisiin (mt., 40).

Kirsi Juhila puolestaan kuvaa diskursseja kulttuurissa jatkuvasti rakentuvien kehien kautta. Hän huomauttaa, että konstruktionismi (yleisenä ideana) on melko laajasti hyväksytty tieteen kentällä. Kielen ei tämän ajattelutavan mukaan nähdä olevan millään yksinkertaisella tavalla suhteessa maailmaan ja todellisuuteen, vaan maailma voidaan puheissa ja kirjoituksissa konstruoida monella tavalla (Juhila 1999, 162). Juhila huomauttaa, että yksittäisessä puhetilanteessa ja tekstissä käytetyt sanat, lauseet, lauseiden väliset suhteet sekä näiden

tuottamat merkitykset on mahdollista lukea paitsi osana esittämistilannetta, myös osana laajempaa kulttuurista jatkumoa (mt., 174). Hänen mukaansa lausuman merkitys todentuu täydentävän teon kautta. Lauseet muodostavat siten jatkumon, jossa jokainen määrittelee edeltäjänsä. Merkitykset rakentuvat uudelleen laajentuvassa täydennyskehässä. Kun merkityksiä luovat ja rajoittavat teot alkavat toistua, syntyy yhteisymmärryksellisiä ontologioita. Kehän ytimessä on tietystä tilanteesta toteutuva käsite tai esimerkiksi tekstistä koostuva tutkimusaineiston pala. Sitä ympäröivät kerrostumat koostuvat vakiintuneista kuvaamisen tavoista eli yhteisymmärryksen ontologioista, jotka ovat osoittautuneet pinnalla pysyviksi kulttuuristen keskustelujen virrassa. (Mt., 174-182.)

Aineistonani toimivaa keskusteluketjua voi siis lähestyä osana kulttuurissa käynnissä olevaa merkityksen neuvotteluprosessia, joka sekä kommentoi itsensä ulkopuolella olevia keskusteluja että on itse niissä kommentoitavana. Yhteiskunnassamme valalla olevat ymmärtämisen ja maailmanhahmottamisen tavat (merkitysentologiat) määrittävät reunaehdot sille, mistä asetelmasta keskustelu alkaa. Keskusteluketjussa neuvottelun ja määrittelyn kohteena ovat esimerkiksi perheessä tehtävät lastenhoitoa koskevat päätökset ja niiden moraaliset perusteet. Keskustelussa esitetään ja etsitään myös yksilön ja yhteiskunnan vastuun rajoja ja rajankäyntejä. Esitetyt argumentit edustavat lopulta erilaisia maailmaan suhtautumisen tapoja ja maailmankatsomuksia. Ne voisi kiteyttää esimerkiksi muotoon – onko ihminen ensisijaisesti yksilö ja vastuussa itsestään, vai edeltääkö yhteisö yksilöä? En kuitenkaan pyri arvottamaan tai etsimään väitteiden moraalisia perusteita, vaan selvittämään, mitkä ovat noiden keskustelussa esiin nousseiden maailmanhahmotustapojen keskeiset erot.

Juhilan mukaan diskurssianalyttikko kysyy, mitä instituutiota diskurssit vahvistavat, mitä vaientavat ja ketkä diskursseista hyötyvät ja ketkä niitä ajavat (mt., 165)? Hän myös huomauttaa, että kontekstuaalisen konstruktionismin keskeinen argumentti on, että sosiaalisia ongelmia ei voi kokonaisuudessaan palauttaa puheissa ja teksteissä rakennettuihin tulkintoihin. Tutkijan on Juhilan mielestä voitava arvioida myös määrittelyjen paikkansa pitävyyttä – esimerkiksi tilastojen avulla voidaan osoittaa, onko jokin ongelma niin suuri kuin miksi se julkisuudessa konstruoidaan (jonkin tai joidenkin ryhmien toimesta). Tulkintoja pitäisi siis pystyä suhteuttamaan ongelmien ”todelliseen” luonteeseen (mt., 168). Tämä on suhteellisen vaativa tehtävä työni kontekstissa, mutta katson voivani silti raapaista sen pintaa tarkastelemalla, millaisia lukuja ja tutkimuksia aineistossani esitetään päivähoitoa koskevien väitteiden tueksi sekä tarkastelemalla aineistoani perheen ja edellä esittelemäni työn yhteensovittamisen historiaa vasten.

Juhila huomauttaa myös, että tutkimuksen tekeminen on kielellistä toimintaa, jonka keskeinen toimija tutkija itse on. Tutkijana on siis osana prosessissa, jossa merkityksiä tuotetaan ja jossa niistä neuvotellaan. Juhilan lähtökohtana on, että diskurssianalyttikon työ on luonteeltaan samanlaista toimintaa kuin se toiminta, jota hän tutkii. (Mt., 201.) Koska todellisuus on kielellisesti rakennettua, ovat myös tutkijan tuottamat tulkinnat vain tulkintoja tuosta todellisuudesta.

7.1 Fokalisointi eli näkökulma

Aineistoni ensimmäisillä lähilukukierroksilla kiinnitin huomiota siihen, millaisesta näkökulmasta aineiston puhujat perhettä ja äitiä tarkastelevat. Jotta pääsisin käsiksi näihin tekstissä omaksuttuihin katsojapositioneihin, tarkastelin analyysissani tekstien fokalisointia eli näkökulmaa.

Fokalisointi on prosessi, jossa rakennetaan sitä, mistä ja kenen toimijoiden näkökulmasta asioita katsotaan ja arvioidaan. Fokalisaation -käsite on peräisin narratologiasta. Shlomith Rimmon-Kenanin mukaan teksti esittää tarinansa aina jonkin ”prisman” kautta eli jostain tietystä perspektiivistä, jonka kertoja verbalisoi, mutta joka ei välttämättä ole kertojan (1991, 92). Kerronta ja fokalisointi ovat siis kaksi erillistä toimintoa. Edelleen fokalisointi voi olla joko ulkoista tai sisäistä suhteessa tarinaan (mt., 94) Fokalisointipisteen voisi määritellä siksi toimijaksi, jonka perspektiivistä kerrottavat tapahtumat nähdään, koetaan tai kerrotaan. Fokalisoitu voi olla ihmisen lisäksi myös esimerkiksi kaupunki, eläin, kaikkietävä (ja siten kokonaisnäkömyksen omaava) kertoja tai vaikkapa hyvinvointiyhteiskunta.

Fokalisoinnissa on Jaana Vuoren määritelmän mukaan kyse siitä, että teksti esittää asiansa jostakin perspektiivistä. Näkökulmaa rakennetaan tekstissä monilla kielellisillä keinoilla: kieliopillisten muotojen valinnalla, tekstuaalisella rakenteella, sanastolla jne. Visuaalisen merkityksensä lisäksi fokalisoinnilla on myös laajempi tekstin tietoon ja ideologiseen suuntautumiseen liittyvä merkitys. Fokalisointi eli se, kenen näkökulmasta asioita tarkastellaan, ohjaa lukijan empatioita. (Vuori 2001, 116.) Tätä käytetään usein tehokeinona myös elokuvissa. Rimmon-Kenanin mukaan asia voidaan ilmaista niin, että kertojafokalisoija ideologioineen käsitetään yleensä auktoriteetiksi, ja kaikki muut tekstissä esiintyvät ideologiat arvotetaan suhteessa tähän ”korkeampaan” auktoriteettiin (Rimmon-Kenan 1991, 105).

Tarkastelen siis analyysissani paitsi sitä, miten ”päivähoito-ongelma” merkityksellistetään, myös sitä kenen (ja millaisesta) näkökulmasta ongelmaa tekstissä lähestytään. Vuori käyttää omassa tekstianalyysissään termiä toimintakulma. Hänen mukaansa tekstin muita toimijoita

tarkastellaan usein suhteessa tähän fokalisoituun toimijaan. Toimintakulman käsite mahdollistaa sen erottamisen, kuka milloinkin tekstissä on se toimija, johon suurin huomio kiinnitetään, ja kenen toiminnan, tarpeiden ja halujen kautta tekstin muita toimijoita tarkastellaan. Vuoren mukaan merkitystä on myös sillä, minkälaisia prosesseja kirjoittaja kuvaa, miten hän esittää toimijat ja millaista suhdetta hän luo lukijaansa (2001, 120). Analysoija on yhtenä toimijana purkamassa, rakentamassa tai uusintamassa tarkastelemissaan diskursseja.

7.2 Yhteenveto analyysimetodista

Läpikävin aineistoni kaksivaiheisen analyysimetodin avulla. Sen ensimmäisessä vaiheessa kirjasin ylös juttujen toimijat, verbit sekä metaforat ja erikoiset ilmaisu. Aloitin aineiston lähiluvun siis etsimällä teksteistä ensin toimijat, sekä verbit ja termit, joilla toimijoihin viitataan. Tarkastelin sitä, ovatko toimijat aktiivisia vai kuvataanko heidät passiivisina toiminnan kohteina. Kiinnitin myös erityishuomiota siihen, ketkä ovat tekstin toimijoina ja millä nimellä heihin viitataan: puhutaanko tekstissä vanhemmista, vanhemmasta, isästä vai äidistä? Löytyykö tekstissä vihjeitä siitä, kumman sukupuolen edustajaksi vanhempi oletetaan? Lisäksi kiinnitin huomiota ääri-ilmausujen käyttöön sekä lainauskäytäntöihin. Tarkastelin, miten eri lähteiden toimintaa ja puhetta kehystettiin ja arvotettiin.

Tämän jälkeen siirryin analysoimaan tekstiä syvemmälle tasolle lause lauseelta. Pohdin, mistä näkökulmasta perhettä ja päivähoitokysymystä tekstissä tarkastellaan. Millaiseen tarkastelupositioon toimijat jutussa asettuvat? Tarkastelin myös sitä, miten yhteiskunta ja yksilö (tai perhe) jutussa asemoidaan suhteessa toisiinsa. Tutkin, kenen toimintakulmasta ja kenen suulla jutussa puhuttiin. Kiinnitin huomiota myös siihen, millaisia ratkaisuja tekstissä päivähoitokysymykseen tarjotaan, ja kenelle tai mille instanssille vastuu lastenhoidosta jutussa osoitetaan.

Etsin samalla vastausta siihen, mistä ja kenen näkökulmasta lastenhoitoprotektiikkaa aineiston teksteissä ensisijaisesti tarkastellaan. Tarkastellaanko perhettä ja lastenhoitoprotektiikkaa ulkoa ja/vai ylhäältä päin, vai asetutaanko tekstissä perheen sisälle tai sen rinnalle, äidin tai isän toimintakulmaan? Kiinnitin huomiota tekstien fokaaliopisteeseen siksi, että siihen sisältyy mielestäni myös valta-asetelma. Tekstiin rakentuu asetelma, jossa asetutaan *katsojaksi* ja samalla tarkasteltava ilmiö (esimerkiksi perhe tai äiti) asetetaan *katsottavaksi*. Sillä, jonka näkökulmasta asiaa tarkastellaan, on myös etuoikeus tarkasteltavan asian tai ilmiön määrittelyssä.

Fairclough'n mukaan kaikki tekstit ovat yhdistelmiä eksplisiittisistä (eli ilmimerkityksistä) ja implisiittisistä (eli alkuoletuksesta - siitä, mikä annetaan ymmärtää sanomatta suoraan) merkityksistä (1997, 140). Hänen mukaansa tekstissä vallitsevat alkuoletukset vaikuttavat eriarvoisten valta- ja hallintasuhteiden muodostumiseen ja ylläpitämiseen (mt., 25). Nämä alkuoletukset käyvät teksteistä ilmi epäsuorasti, ne ovat tavallisesti ihmisille näkymättömiä, mikä osaltaan edelleen pitää yllä valtasuhteita (mt., 75). Fairclough'n mukaan alkuoletukset kiinnittävät myös uuden vanhaan. Tekstin alkuoletukset ovat osa sen intertekstuaalisuutta: alkuoletus tarkoittaa, että on olemassa muitakin tekstejä (olemassaolevia tai kuvitteellisia), jotka ovat tekstille ja sen lukijoille yhteisellä tavalla tuttuja. Oletettu on siis epäsuorasti läsnä tekstissä (mt., 140). Siten tekstit kytkeytyvät myös intertekstuaalisuuden kenttään, jossa tekstit viittaavat loppumattomana verkostona toisiinsa. Katson, että tämä julkisuudessa velloavasta tekstimerestä poimimani aineistopala on samalla piste, jonka läpi virtaa intertekstuaalisesti lukemattomia muita tekstejä. Niinpä oletan, että näinkin pieni aineistonpätkä voi toimia kurkistusikkunana yhteiskunnassa tällä hetkellä vallitsevaan diskurssien kenttään ja niistä käytäviin kamppailuihin.

Mielestäni implisiittisiin merkityksiin eli tekstin alkuoletuksiin (ja sitä kautta niiden kannattelemiin diskursseihin) pääsee kiinni tarkastelemalla yllä esitettyjä kysymyksiä. Fairclough'n mukaan yhtä oleellista kuin mitä tekstissä lukee, on myös se mitä on jätetty sen ulkopuolelle. Siksi kiinnitin analyysissäni huomiota myös siihen, kenen mahdollisen toimijan ääni tai mielipide on jätetty mykäksi, eli kuka on jäänyt vaille fokalisointia?

Laadullisen tutkimuksen haasteena on se, miten tehdä analyysi- ja tulkintaprosessista läpinäkyvä ja helposti seurattava: Miten tuoda analyysin vaiheet ja tulokset esiin ja perustella omat johtopäätöksensä läpinäkyvästi? Miten irrottaa tulkintaprosessi omista alkuoletuksista? Pahimmassa tapauksessa tulkitsija poimii ikään kuin itseltäänkin salaa aineistostaan esiin vain huomiot, jotka tukevat hänen omia ennakko-oletuksiaan. En usko, että tulkitsija pystyy kokonaan sulkemaan omia ennakko-oletuksiaan pois analyysistä. En myöskään usko, että täysin objektiivista analyysia tai tutkimusta on edes olemassa, sillä tutkija ei voi irrottautua subjektiudestaan ja meitä ympäröivistä diskursseista. En myöskään usko, että asioille ja ilmiöille on olemassa tiukasti lukittuja merkityksiä. Pyrin kuitenkin päätelmissäni ja tulkinnoissani mahdollisimman suureen läpinäkyvyyteen. Analyysini tarjoaa siten yhden mahdollisen näkökulman aineistoon.

8 Aineiston esittely

”Äidin tähden oli rakas lapsi, lapsen tähden äiti rakkaampi.” (Samuel Taylor Coleridge)

Esittelen tässä luvussa lyhyesti aineistoni ennen varsinaisiin analyysituloksiin siirtymistä.

8.1 Aineiston rajausta ja rakenne

Aineistonani oleva keskusteluketju saa siis alkunsa HS:n kotimaan osastolla 15.8. julkaistusta jutusta (HS1), jonka otsikkona on ”Sailas haluaa rajoittaa päivähoito-oikeutta.”¹⁷ Sailaksen ehdotus aikaansaa keskusteluketjun, joka jatkuu Helsingin Sanomien sivuilla koko syksyn ajan. Aineistoni koostuu näistä 21:stä Helsingin Sanomissa julkaistusta jutusta (HS1-HS21)¹⁸, jotka hain helmikuussa 2005 Helsingin Sanomien verkkoarkistosta (<http://www.helsinginsanomat.fi/arkisto/>) hakusanoilla ”päivähoito and Sailas”. Haku tuotti aineistooni ottamieni artikkelien lisäksi myös kaksi juttua, joissa käyttämäni hakusanat mainittiin, mutta itse juttu käsitteli muita aiheita. Jätin nämä jutut (Helsingin Sanomat 31.10.2004 ja 31.12.2004) pois aineistostani.

Aineistoni koostuu neljästä mielipidekirjoituksesta (HS2, HS9, HS11, HS13), neljästä pääkirjoituksesta (HS3, HS4, HS18, HS20), kymmenestä kotimaanosaston uutisesta (HS1, HS6, HS7, HS8, HS10, HS12, HS15, HS17, HS19, HS21), kahdesta kaupunkiosaston uutisesta (HS14, HS16) sekä yhdestä Helsingin Sanomien ”muut” - kategorian jutusta (HS5). Aineistoni on siis luonteeltaan hyvin heterogeeninen. Karkeasti luokiteltuna puolet aineistoni teksteistä edustaa mielipidegenreä (mielipidekirjoitukset ja pääkirjoitukset) ja puolet uutislajityyppejä (kotimaan uutiset). Näiden lajityyppien asema lehdessä on keskenään erilainen, mutta siitä huolimatta aineistostani rakentuu keskusteluketju, jossa eri tekstit kommentoivat toinen toisiaan. Yleisönosastokirjoitus on tekstilajina luonteeltaan poliittinen, sillä mielipidekirjoituksissa pyritään vaikuttamaan suoraan yleisöön eli lukijoihin (ks. esim. Vuori 2004b, 96). Niin ikään pääkirjoitustekstejä ja toimittajien kirjoittamia kolumneja voi pitää eräänlaisina mielipidekirjoituksina, jossa ilmaistaan joko anonymisti tai kirjoittajan omalla nimellä mielipiteitä ja kommentoidaan ajankohtaisia asioita. Myös aineistoni uutisteksteissä otetaan puolesta ja vastaan kantaa muualla kyseisessä keskustelussa esitettyihin näkemyksiin ja mielipiteisiin. Keskusteluketjussa esitetyt väitteet poikivat myös uutisjuttuja, joissa mitataan ja kartoitetaan erilaisten päivähoitolasten määrää. Siten tekstit ovat keskustelun sisälläkin vuorovaikutuksessa toistensa kanssa ja viittaavat implisiittisesti toisiinsa.

¹⁷ Ks. Luku 7.

¹⁸ Ks. Aineistoliite

Koska poimin aineistoni Helsingin Sanomien internetarkistossa suorittamani haun perusteella, rajautuu aineistoni ulkopuolella ja sen liepeillä käytävä keskustelu tarkastelustani pois. En myöskään voi ottaa kantaa esimerkiksi aineistoni tekstien sijoitteluun lehden palstoilla tai tekstien rinnalla julkaistuihin kuviin. Katson kuitenkin aineistoni sisällä käytävän keskustelun olevan kokonaisuus, jota voi tarkastella relevanttina yhteiskunnallisena keskusteluna ja sitä kautta myös ympäröivän yhteiskunnan heijastuspintana. Yhteiskunnassa käynnissä olevat keskustelut siirtyvät painetusta mediasta sähköisiin viestimiin ja toisten päin. Ne voivat saada alkunsa aikakauslehdistä ja siirtyä sanomalehtiin. Näitä keskustelureittejä on vaikeaa, jos ei vallan mahdotonta seurata ja jäljittää. Eri keskustelut, puheenaiheet ja puhettavat heijastelevat ja kommentoivat toisiaan. Aineistoni on vain pienen pieni pala tätä valtavaa ja moniäänistä keskusteluvyyhtiä, mutta sellaisenaankin se tarjoaa mielestäni fokusointipisteen tässä ajassa käynnissä ja muotoutumassa oleville diskursseille. Helsingin Sanomat on maamme suurin sanomalehti, joten yhteiskunnallisena foorumina sillä on myös huomattavaa valtaa.

8.2 Yleistä aineistosta

Aineistoni 21 jutusta 9 jutussa subjektiiviseen päivähoito-oikeuteen suhtauduttiin positiivisesti – sitä asetuttiin puolustamaan tai sitä ei ainakaan haluttu rajoittaa. Vastaavasti 8 jutussa subjektiiviseen päivähoito-oikeuteen suhtauduttiin negatiivisesti – eli sitä haluttiin rajoittaa tai ainakin tarkistaa. Neljässä aineistoni jutussa esiintyi sekä subjektiivista päivähoito-oikeutta puoltavia että sitä vastustavia mielipiteitä, tai sitten tekstistä ei voinut päätellä, mitä mielipidettä se edusti.

Eroja oli myös sen suhteen, miellettiinkö subjektiivinen päivähoito-oikeus lapsen, vanhempien vai molempien (tai ”kaikkien”) oikeudeksi. Kymmenessä aineistoni jutussa subjektiiviseen päivähoito-oikeuteen viitattiin nimenomaan lapsen oikeutena, mutta yksinomaan vanhempien oikeutena siihen viitattiin vain kolmessa jutussa. Sekä lasten että vanhempien oikeutena subjektiiviseen päivähoito-oikeuteen viitattiin puolestaan kolmessa jutussa. Subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajoittamisen kannalla olevissa teksteissä oikeus miellettiin useimmin lapsen oikeudeksi (kuudessa kymmenestä päivähoito-oikeuteen lapsen oikeutena viitanneessa jutussa oikeutta haluttiin rajoittaa).

8.3 Aineiston juttujen toimijat

Aineistoni juttujen keskeisiä toimijoita ovat muun muassa erilaiset yhteiskunnalliset instanssit kuten kunnat ja ministeriöt sekä virkamiehet, ministerit, päättäjät ja kansanedustajat. Aineiston

päivähoitokeskustelu kytketään muutamissa jutuissa osaksi isompaa, yksilön ja yhteiskunnan välistä vastuunjakoa koskevaan keskustelua. Toisissa kytkös ympäröivään yhteiskuntaan jätetään kokonaan rakentamatta ja päivähoitokysymystä käsitellään yksittäisenä, vanhempien tai perheen ratkaistavissa olevana (moraali)kysymyksenä.

Yhteiskunnallisten toimijoiden vastapuolelle asetetaan perheet ja lasten vanhemmat. Yksinomaan äitiin lapsen kotona olevana vanhempana viitattiin lähes kolmasosassa aineistoni jutuissa, äitiin **tai** isään viitattiin kuitenkin saman verran. Vanhempiin viitattiin myös vanhempana tai vanhempina tai termillä jompikumpi vanhemmista. Jaana Vuori kiinnittää huomiota siihen, että vanhemmat on kollektiivisena vähän samaan tapaan kuin sakset ja housut, joiden osat muodostavat toimivan kokonaisuuden. Hän toteaa omassa analyysissään, että yleensä silloin kun tekstissä viitataan eksplisiittisesti toiseen kahdesta vanhemmasta, on käytössä yksikkö vanhempi. Vuori huomauttaa, että yksikkömuoto vanhempi on myös etymologisesti uudissana:

”Kovin kauaa ei ole ollut tarvetta viitata yleistäen vain toiseen vanhemmista ilman, että hänet yksilöidään isäksi tai äidiksi. Vanhempi-sana näyttää siis olevan jaetun vanhemmuuden diskurssin tuotetta.” (Vuori 2001, 323.)

Hänen mukaansa yksikkömuotoa ”vanhempi” käytetään yleensä erityisemmissä yhteyksissä ja harvemmin kuin monikkomuotoa. Vuoren mukaan yksikkömuodolla voidaan myös yleistää monikkoa vahvemmin. (Mt., 323.) Tämän valossa myös sillä, että teksteissä viitataan yksikössä kotona olevaan äitiin mutta monikkomuodossa vanhempiin, on merkitystä. Lisäksi panin merkille sen seikan, että teksteissä viitataan nimenomaan ”vanhempiin” tai ”isään ja äitiin”. Kahden vanhemman perhe asettuu siis tekstissä normiksi. Teksteissä ei pohdita lainkaan esimerkiksi sellaisten perheiden päivähoitoproblematiikkaa, jossa äiti tai isä on yksinhuoltaja ja vanhempia on siten vain yksi. Myöskin uusperheet jäävät tämän biologiselle vanhemmuudelle rakentuvan rajauksen ulkopuolelle.

Vaikka vanhemmista puhuttiin monikossa tai heihin kumpaankin viitattiin yhteisesti sanaparilla äiti tai isä, oli äiti vanhemmista kuitenkin se joka asemoitiin kotiin. Koti-isiä ei esiintynyt yhdessäkään aineistoni jutussa. Isiin (ja etenkin heidän lastenhoitovalintoihinsa) ei ylipäättään juuri viitattu. Jos isään viitattiin, hän oli töissä. Vain yhdessä jutuista ääneen pääsivät haastateltavina moralisoinnin kohteena olevat perheet, joissa esikoinen oli päiväkotihoidossa ”jommankumman” vanhemmista hoitaessa kuopusta kotona. Jutuissa haastatelluista vanhemmista kaikki yhtä lukuun ottamatta olivat naisia. Aineistooni kuului neljä mielipidekirjoitusta, joista yhdessä kirjoittaja oli mies (HS2).

Olisi myös mahdollista ottaa tarkastelun kohteeksi se, ovatko aineistoni uutistekstien kirjoittajat naisia vai miehiä ja eroavatko tekstit kirjoittajan sukupuolen mukaan toisistaan. En kuitenkaan katso aiheelliseksi tehdä tällaista uutistekstien tuotantotapaan pureutuvaa jaottelua, sillä mielestäni painettua uutistekstiä voi julkisuuden valtarakenteista johtuen analysoida itsenäisenä, kirjoittajastaan ja hänen mielipiteistään jo irronneena tekstinä.

Keskusteluketjun alkupäässä Sailaksen ehdotukseen viitattaessa viitataan (Sailaksen alkuperäisen sanamuodon mukaisesti) ”nuoriin naisiin” tai äiteihin, jotka vievät esikoisensa päivähoitoon kuopuksen ”tieltä”. Näin tehdään riippumatta siitä, asetutaanko jutuissa Sailaksen ehdotuksen kannalle vai sitä vastaan. Keskivaiheilla keskustelua tässä tapahtuu kuitenkin käänne, johon palaan luvussa 9.4.

9 Keskustelun vaiheet ja diskurssit

”Äiti on koti josta tulemme. Hän on luonto, maa, meri.” (Erich Fromm)

Aineistoni lähiluvun ja analyysin kautta päädyin jaottelemaan sen karkeasti kolmeen eri diskurssiin. Käytin nimeämiäni diskursseja pikemminkin aineiston haarukoinnin välineinä kuin ehdottomina ja tiukkarajaisina kategorioina. Diskurssilajit saattoivat vaihdella myös yksittäisten juttujen sisällä ja yksittäisten juttujen tasolla tekemäni jaottelu ei välttämättä ole staattinen.

Pyrin kuitenkin hahmottamaan jokaisesta jutusta sen sisältämän päädiskurssityypin ja luokittelemaan jutun sen mukaan yhteen kolmesta kategoriastani. Vaikka yksittäisissä jutuissa nämä kolme hahmottelemaani diskurssia saattavatkin vaihdella ja esiintyä rinnan, niin aineistoa kokonaisuutena tarkasteltaessa ne nousevat esiin selkeäpiirteisinä.

Lisäksi aineistossani oli yksi uutinen, joka ei mielestäni asettunut yhteenkään nimeämistäni diskursseista (HS14). Syynä tähän oli se, että kyseessä olevassa uutisessa esiteltiin luettelomaiseen tyyliin päivähoitoa koskevan gallupin tuloksia.

Nimesin löytämäni kolme diskurssia rajanvetodiskurssiksi, moraalidiskurssiksi ja me vanhemmat –diskurssiksi ja sen mukaan, kenen ja millaisesta näkökulmasta niissä päivähoitoproblematiikkaa lähestyttiin.

9.1 Rajanvetodiskurssi

Rajanvetodiskurssin alle luokittelin jutut, joissa keskeisenä toimijana oli yhteiskunta tai hyvinvointivaltio. Diskurssille oli leimallista ylhäältäpäin perheiden elämää tarkasteleva näkökulma. Rajanvetodiskurssiin juttuja löysin aineistostani yhteensä viisi (HS1, HS4, HS10, HS19 ja HS21). Osassa rajanvetodiskurssin alle niputtamissani jutuissa näkyi myös piirteitä moraalidiskurssista. Esimerkiksi keskustelun aloittanut Sailaksen kommentti (HS1), jonka mukaan "kysymys on siitä, jaksako terve nuori nainen hoitaa kahta lasta, jos hänellä on vauva kotona", viittaa vahvasti myös moraalidiskurssiin. Rajanveto ja moraalit kulkevat käsikädessä.

Haarukoin rajanvetodiskurssiin jutut kuitenkin sillä perusteella, millaisesta näkökulmasta niissä yhteiskuntaa tarkastellaan. Näissä perheitä ylä- ja ulkopuolelta tarkastelevissa päättäjien ja asiantuntijoiden haastatteluissa vanhemmat (ja yksilö) asetetaan erilaisten rajanvetojen kohteeksi. Fokalisaatiopiste on tällöin vahvasti perheen ulkopuolella ja toimintakulma perheiden ja kansalaisten yläpuolella operoivien päättäjien ja virkamiesten. Vanhemmat kuvataan samalla vastuuttomina, niskuroivina ja lapsellisina toimijoina, joille päättäjien ja virkamiesten (aikuisten) on asetettava selkeät rajat.

"Tämä nykyinen meno on liian anteliasta. Se sekoittaa vanhempien vastuuta lapsesta sekä yksilön ja yhteiskunnan välistä vastuuta", Sailas katsoo. (HS1)

Yhteensä aineistoni jutuissa viitattiin rajaan, rajoittamiseen tai rajanvetämiseen 16 kertaa.

Esimerkiksi 2.9. julkaistussa jutussa ”Mönkäre: Päivähoito-oikeudella on silläkin rajansa” (HS10) rajan vetämiseen viitataan sekä implisiittisesti että suoraan.

*Mönkäre pitää tärkeänä Sosiaali- ja terveysalan kehittämiskeskuksen Stakesin ylijohdajan Matti Heikkilän puheenvuoroa. Heikkilä esitti Suomen tietotoimiston haastattelussa, että Suomessa **pitäisi määritellä uudelleen**, missä määrin yksilö vastaa itse hyvinvoinnistaan ja missä määrin yhteiskunta kantaa vastuuta. Hyvänä esimerkkinä tästä Mönkäre mainitsi keskustelun lasten subjektiivisesta päivähoito-oikeudesta.*

*"Kyse on lapsen oikeudesta hoitoon. Kaikella on kuitenkin **rajansa**", Mönkäre sanoi omana kantanaan.*

*"Terveen järjen käyttö on itsestään selvää valtaosalle vanhemmista. Jos joidenkin perheiden vaatimukset ylittävät kohtuullisuuden **rajat**, on jonkun uskallettava sanoa suoraan", hän korosti.*

Tässä näytetekstissä terve järki ja kohtuullisuuden rajat asettuvat implisiittisesti kohtuuttomuutta ja järjettömyyttä vastaan. Hyvinvointiyhteiskunnasta ja yhteiskunnasta puhutaan toimijana ilman että yksilöidään, keitä hyvinvointiyhteiskuntaan oikeastaan kuuluu. Yhteiskunta asettuu siten tekstissä yksilön abstraktiksi vastakohtaksi. Hyvinvointiyhteiskunta asemoidaan tekstissä ikään kuin ”meidän” ulkopuolella olevaksi konstruktioksi, jolle yksilö on vastuussa vastineeksi siitä, että saa koulutusta ja muita palveluja. Hyvinvointiyhteiskunta asemoituu tekstissä siis eräänlaiseksi huoltapitäväksi vanhemmaksi, jolle yksilö eli lapsi on vastuussa ja kiitollisuudenvelassa. Voi jopa sanoa, että fokalisaatiopiste ja toimintakulma on paikoin itse hyvinvointivaltion, ja siitä puhuvat tahot esiintyvät ikään kuin yhteiskunnan virallisina asianajajina ja äänitorvina.

Runsaan passiivimuodon käytön takia rajanvetodiskurssin teksteissä ei käy aina selvästi ilmi, kenen suulla tekstissä puhutaan. Tekstissä fokalisoitu puhuja asettuu kuitenkin katsojaposition, jossa hän on yhteiskunnasta ja hyvinvointivaltiosta erillinen tarkkailija. Teksti ohjaa siten myös tekstin lukijaa asettumaan fokalisoitun puhujan ulkopäin tarkkailevaan toimintakulmaan. Yhteiskunta irrotetaan yksilöstä irralliseksi toimijaksi, jolla on omat, itsenäiset päämääränsä ja etunäkökulmansa, joille yksilön halut ja toiveet ovat (tai niiden tulisi olla) alisteisia.

Kysymys subjektiivisesta päivähoito-oikeudesta kytkettiin rajanvetodiskurssin jutussa hyvinvointivaltioon ja yksilön ja yhteiskunnan vastuualueiden väliseen rajanvetoon. ”Rajan

vetämisellä” on arkikielessä muun muassa maanmittaustoimitukseen ja lastenkasvatukseen viittaava merkitys. Lastenkasvatuksesta puhuttaessa korostetaan usein rajojen ja niiden asettamisen tärkeyttä. Rajat erottavat myös valtiot toisistaan, rajoista neuvotellaan, kiistellään ja niistä jopa soditaan. Metaforana rajan vetäminen edellyttää sekä rajan vetäjää että rajanvedon kohdetta, ja termi sisältää siten jo itsessään valtamerkityksiä. Kyse on myös siitä, kuka vetää rajan ja minne se vedetään.

Rajanvetokysymys laajenee koskemaan muitakin hyvinvointiyhteiskunnan palveluja esimerkiksi Helsingin Sanomissa 26.8. 2004 ilmestyneessä pääkirjoituksessa, jonka otsikkona on: ”On aika kansallisesti kartoittaa vastuiden rajat” (HS4). Kirjoituksessa viitataan Stakesin ylijohtaja Matti Heikkilän Suomen Tietotoimistolle antamaan haastatteluun, jossa hän argumentoi, että ”Suomessa pitäisi määritellä uudelleen, missä määrin yksilö vastaa itse hyvinvoinnistaan ja missä määrin yhteiskunta kantaa vastuuta.” Heikkilän mukaan yksityisen ja julkisen rajanveto menee joka tapauksessa uusiksi: ”ellei rajanvetoa tehdä kansallisesti, vastuun rajat vedetään ”kussakin kunnassa erikseen”. Pääkirjoituksessa Heikkilän puheenvuoro liitetään osaksi ”ajankohtaista keskustelua” hyvinvointipalveluiden rahoituksesta ja yksilön ja yhteiskunnan välisestä suhteesta. Rajanvetodiskurssin valossa Sailaksen aloittama päivähoitokeskustelu kytkeytyykin julkisuuden kentillä ja yhteiskunnassa käynnissä olevaan keskusteluun hyvinvointivaltioista ja sen tulevaisuudesta.

Kysymys vanhempien oikeudesta laittaa lapsensa kunnalliseen päivähoitoon laajenee näissä puheenvuoroista koskemaan muitakin ”yksilön ja yhteiskunnan rajoja hyvinvointipalveluissa” ja esimerkiksi muistakin yksilön ja yhteiskunnan välienselvittelyn kipukohdista. Samalla viitataan muun muassa keuhkosityöpötilaiden oikeuteen saada hoitoa:

” Kysymys vanhempien oikeudesta laittaa lapsensa kunnalliseen lasten päivähoitoon ei ole ainoa eikä suinkaan merkittävin asia, joka nousee esiin, kun puhutaan yksilön ja yhteiskunnan vastuun rajoista hyvinvointipalveluissa. Terveystieteiden piirissä kysytään, tulisiko ihmisen kantaa enemmän vastuuta elintavoistaan. Mikä on esimerkiksi tupakoitsijan vastuu, jos hän saa keuhkosityövän. ” (HS4)

Kirjoituksessa puhutaan huomattavan paljon vastuusta, sana vastuu toistuu kirjoituksessa 8 kertaa, vastaavasti oikeuksista puhutaan 7 kohdassa. Kuten tämän esimerkkijutun otsikossa, myös itse tekstissä puhutaan paljon siitä, että vastuiden rajoihin pitäisi tehdä muutoksia, mutta se kenen ne pitäisi tehdä ja millaisia rajoituksia niihin tulisi tehdä, jää runsaan passiivimuodon käytön takia epäselväksi. Vaatimus jää roikkumaan ilmaan ilman varsinaista osoitetta.

Rajojen uudelleen vetämisellä viitataan aineistossani joka tapauksessa toistuvasti siihen, että vastuuta pitäisi siirtää yhteiskunnalta enemmän yksilölle. Yhtälön paradoksi piilee siinä, että vanhemmat (ja yksilö) näyttäytyvät tekstissä samalla ulkopäin ohjautuvana laumana, jonka vastuunottoa itsestä ja lapsistaan on ohjailtava lainsäädännöllisin keinoin. Teksteissä siis yhtäällä korostetaan yksilön vastuunottamisen tärkeyttä, mutta samalla yksilön kyky tehdä itsenäisiä rationaalisia päätöksiä ja ottaa vastuuta asetetaan kyseenalaiseksi.

Samalla rakennetaan mielikuvaa, jossa yhteiskunta on tällä hetkellä raskautettu monilla vastuilla, jotka nyt pitäisi siirtää yksilölle. Teksti herättää kysymyksen, mitä tehtäviä yhteiskunnalle jää jos vastuuta siirretään yhä enemmän yksilölle? Kuka silloin säästää ja mitä? Mitä säästöillä saavutetaan – siirretäänkö yhtäällä säästetyt rahat johonkin toiseen tarkoitukseen vai onko säästämis- ja rajanvetopuheen perimmäisenä tarkoituksena supistaa hyvinvointivaltion menoja lopullisesti? Vapauttaako se yhteiskunnan voimavaroja vastuiden ikeen alta muihin tehtäviin ja mitä ne ovat? Vai tarkoitetaanko vastuunsiirtopuheella yksinkertaisesti hyvinvointivaltion rakenteiden ohentamista, jonka tarkoituksena on tehdä koko rakennelma tarpeettomaksi tai ainakin romuttaa sen ideologiset perustelut? Aineistoni jutut jättävät kaikki nämä kysymykset vaille vastausta.

Keskustelu saa alkunsa Sailaksen muotoilemasta ongelmasta: subjektiivisen päivähoito-oikeuden ”tarpeettomasta” käytöstä, johon Sailas tarjoaa ratkaisuksi tuon oikeuden purkamista. Keskustelussa esitetyt luvut ja tilastot päivähoidossa olevien lasten määristä jäävät kuitenkin vaille vertailulukuja tai tarkkoja laskelmia päivähoito-oikeuden rajoittamisen tuomista mahdollisista säästöistä. Subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajoittamista perustellaan jutuissa säästöillä ja ”lapsen oikeudella viettää aikaansa vanhempiensa kanssa”, mutta silti kattavia laskumalleja päivähoito-oikeuden mahdollisesta rajoittamisesta koituvista säästöistä ei esitetä. Säästäminen esitetään aineistoissa yksinkertaisesti itsetarkoituksena. Professori Jorma Sipilä otti Ajankohtaisen Kakkosen haastattelussa (TV2 20.9.2005) kantaa hyvinvointivaltiokeskusteluun. Hänen mielestään julkisuudessa paljon esillä oleva tarve säästää hyvinvointivaltion menoissa on pitkälti puhumalla aiheutettu. Säästämispuhe ylläpitää itse itseään.

Voi pohtia käänteisesti, kuinka suurta säästöä kertyisi siitä, että perheen äiti laittaisi nuorimmaisenkin päivähoitoon ja menisi itse töihin? Kysymystä ei kuitenkaan juuri käännetä aineistossa näin päin. Poikkeuksena on juttu, jossa on haastateltu perheitä, jotka pitävät esikoista päivähoidossa siitä huolimatta että kuopus on kotihoidossa (juttu edustaa me perheet – diskurssia, jota käsittelen tuonnempana).

Aki Laavolan mielestä keskustelu päivähoito-oikeudesta on ollut saivartelua. "Kuinka paljon kaupunki säästää, jos Akseli otettaisiin pois päiväkodista? Onko parempi, jos molemmat lapset menisivät kokopäivähoitoon ja äiti töihin?" (HS16)

Subjektiiivista päivähoito-oikeutta ja muita tekstissä esitettyjä ”rajanvetoa” kaipaavia hyvinvointipalveluja lähestytään teksteissä asiantuntija- ja virkamiesnäkökulmasta. Tekstin toimijoina ovat muun muassa valtiovarainministeriön korkeat virkamiehet, poliitikot ja terveydenhuolto. Kirjoituksissa viitataan myös Sailaksen toisaalla esiin nostamaan ”kokonaisnäkemykseen” tai sen puutteeseen. Hyvinvointiyhteiskunnan palvelujen supistamisen tai alasajon vastustajat määritellään rajanvetodiskurssissa ihmisiksi, joilta puuttuu kokonaisnäkemystä ja jotka siten tarkastelevat asioita kapeasta tarkastelukulmasta. Tarkastelu- ja toimintakulma näissä jutuissa on siis heillä, joilta sitävastoin löytyy tuota ”kokonaisnäkemystä” kuten esimerkiksi tässä pääkirjoituksessa.

*”Keskustelua oikeudesta palveluihin puolestaan leimaa usein joko **kapea tarkastelukulma** tai sitten yleisen mielipiteen kosiskelu. Parlamentaariselta pohjalta tehtävä rajanvetoyritys kertoisi ainakin sen, miten pitkälle yhteistä tahtoa on enää löydettävissä. Jo sekin veisi keskustelua eteenpäin.” (HS4)*

Tässä esimerkkitilanteissa asiantuntijanäkökulma ja ”kokonaisnäkemys” asetetaan ”kapean näkökulman” ja ”yleisen mielipiteen” yläpuolelle. Keskustelu oikeudesta palveluihin leimataan samalla populismiksi, josta puuttuu kokonaisnäkemystä. Termillä ”kokonaisnäkemys” rakennetaan jutussa katsoja-asemaa, josta käsin olisi mahdollista nähdä asiat objektiivisesti ja oikeudenmukaisesti, ikään kuin ylä- ja ulkopuolelta. Kokonaisnäkemysten omaava katsoja esitetään samalla omista intresseistä ja etunäkökulmista irrotettuna toimijana, joka edustaa siten myös ”puolueetonta” näkemystä. Voi kysyä, onko tällainen subjektiivisesta näkökulmasta irrotettu ”kokonaisnäkemys” edes mahdollinen? Subjektiiviset näkökulmat ylittävä kokonaisnäkemys viittaa mielestäni kulttuurissamme myös jumala-käsitteeseen ja kaikkitietävään kertojaan.

Sailakseen viitataan myös 30.8.2004 ilmestyneessä jutussa (HS6). Juttu taustoittaa Sailaksen aloittamaa keskustelua eikä siitä käy ilmi, onko se tehty haastattelun pohjalta vai lainataanko siinä Sailaksen muissa yhteyksissä antamia lausuntoja. Huomio kiinnittyy Sailaksen tapaan viitata ”moniin muihin ihmisiin”, ”isoon joukkoon ihmisiä” ja ”kaikkiin” [päivähoitolakien säätämiseen osallistuneisiin].

*”Sailas kertoo tavanneensa **ison joukon** ihmisiä, jotka ovat sitä mieltä, että päivähoito-oikeuden laajentaminen vuonna 1996 oli eräiltä osin epäonnistunut ja asia pitäisi korjata.*

*Sailas kertoo myös kysyneensä **useilta** päivähoitolakien säätämiseen osallistuneilta, tuliko kenenkään mieleen, että perheet veisivät vauvan tieltä vanhemman ja vanhemmat lapset päivähoitoon. **Kaikki** vastaavat, että ei tullut, Sailas kertoo.” (HS6)*

Suureen joukkoon viittaaminen on tehokas retorinen keino. Erityisen kekseliääksi sen tekee se, ettei näiden ihmisjoukkojen jäseniä nimetä sen tarkemmin. Jos esimerkiksi joku päivähoitolain säätämiseen osallistunut henkilö protestois ja sanoisi, ettei ole samaa mieltä Sailaksen kanssa, voi lausunnosta aina vetäytyä vedoten siihen, että puhe ei ollut kenestäkään yksittäisestä toimijasta vaan kyseessä oli yleistys, eräänlainen ”kokonaisnäkemys”.

Sailaksen aloittamaan keskusteluun ottaa kantaa myös presidentti Tarja Halonen (HS15). Presidentin Lauantaiseura-ohjelmassa esittämien kommenttien pohjalta kirjoitetussa uutisessa presidentti asettuu puolustamaan hyvinvointiyhteiskunnan nykyisiä rajoja. Niinpä asemoin tekstin rajanvetodiskurssiin, vaikkakin sen näkökulma on muista poiketen nykyistä systeemiä puolustava (eikä uusia rajanvetoja vaativa).

Suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan perustekijöitä on Halosen mukaan rakennettu niin huolella ja hitaasti, että niihin tulisi olla varaa. ”Järjestelmää ei pidä purkaa, mutta sitä tulee kehittää”, hän sanoi. ”Jos löytyy porsaanreikiä, ne tukitaan. Mutta ei siitä niin monimutkaista pidä tehdä, etteivät ne, jotka sitä todella tarvitsevat, joudu entistä huonompaan asemaan.”

Halonen asettuu siis näkemyksineen rajanvetovaatimusten ja järjestelmän nykyisellään pitämisen vaatimusten puoliväliin.

9.2 Kurkistetaanpa äitiä ikkunasta eli moraalidiskurssi

”Se miten hyvä koti on, ei riipu rakkaudesta, avaruudesta, kauneudesta tai yllellisyydestä, ei, kaikki riippuu äidistä.” (G.W.E.Russel)

Aineistostani nousi esiin myös vanhempien moraalisiin velvollisuuksiin vetoava diskurssi, jonka nimesin moraalidiskurssiksi (HS3, HS5, HS6, HS9, HS13, HS17, HS18, HS20). Rajanvetodiskurssissa ja moraalidiskurssissa yhteisenä tekijänä on se, että vanhempia tarkastellaan niissä ikään kuin ylhäältä päin. Moraalidiskurssissa tarkastelukulma on kuitenkin toinen: siinä missä rajanvetodiskurssissa tähyttiin yhteiskunnan rakenteisiin, kurkistetaan nyt ikään kuin sisään kodin ikkunasta ja huhuillaan äitiä takaisin ikkunaan.

Moraalidiskurssin yksi leimallinen piirre on se, että teksteissä esiintyvät puhujat suhtautuvat päivähoitokysymykseen asiana, joka ei kosketa heitä itseään vaikka todennäköisesti myös päättäjien ja asiantuntijoiden lähipiiriin kuuluu lapsia tai lapsiperheitä. Yhdessäkään tämän

diskurssin jutuista ei viitata esimerkiksi siihen, miten vanhempia moralisoivat puhujat ovat itse päivähoitokysymykset perheessään ratkoneet vaan koko perhekonteksti häivytetään heidän ympäriltään.

11.10.2004 ilmestyneessä haastattelussa (HS17) vastavalittu kristillisdemokraattien puheenjohtaja Päivi Räsänen ottaa kantaa päivähoitokeskusteluun. Jutussa kerrotaan, että Räsänen ”*näkisi mielellään, että lapsia hoidettaisiin nykyistä enemmän kotona.*” Tässä epäsuorassa sitaatissa fokalisaatiopiste on Päivi Räsänessä, kansanedustajassa ja poliitikossa, joka asettuu perheiden ulkopuolelle, katsojan asemaan. Hän ”näkisi” mielellään, että lapsia hoidettaisiin kotona. Hänellä itsellään on useita lapsia kotona maalla, mutta Helsingissä viikot viettävä kansanedustaja ei silti kommentoi päivähoitokysymyksestä puhuessaan omaa perhetilannettaan tai perheen lastenhoitoratkaisuja. Isyystutkimuksen piirissä on tuotu esille, miten tärkeää isyyden roolimallin muuttamisen kannalta olisi, että miehet puhuisivat isyydestä ja tuottaisivat siten isyyspuhetta. En halua itse syyllistyä siihen, että oletan naisen (Räsäsen) ottavan automaattisesti sukupuolensa takia kantaa omaan äitiyteensä tai vanhemmuuteen, mutta Räsäsen esiin tuomia vahvoja mielipiteitä vasten tarkasteltuna olisi mielenkiintoista tietää, millaisiin ratkaisuihin hän on itse päätenyt työn ja perheen yhteensovittamiseksi. Asian kommentoimatta jättäminen tuo tilanteeseen viime vuosisadan eetosta muistuttavan asetelman, jossa porvariston nainen neuvoo ja valistaa työläisnaisia.

Räsänen ei kuitenkaan kerro, kenen lapsia pitäisi kotona hoitaa. Sen sijaan hänestä olisi hyvä, että ”*neuvoloissa ja päiväkodeissa käytäisiin enemmän keskustelua asiasta*”. Neuvoloissa käyvät puolestaan etupäässä äidit lapsineen, joten viittauksen voi tulkita siten, että vastuu valinnasta kotihoiton ja päivähoiton väliltä osoitetaan naisille, ja samalla heiltä toivotaan kotihoitoa suosivia valintoja. Näissä aineistoni teksteissä, joissa kotiin ja perheen valintoihin katsotaan ikään kuin lasi-ikkunan takaa, on yhteistä myös se, että perheenjäsenet ja kotona lasta hoitava äiti jätetään niissä mykäksi – äidiltä itseltään ei kysytäkään mitään.

Oudon ristiriitaiseksi Räsäsen moraalikannanoton tekee se, että jutun alussa kerrotaan ettei Räsäsen tarvitse kauaa miettiä, ”mistä palvelusta kuntien olisi parasta säästää, kun säästää on pakko.” ”Hänen mieleensä tulee heti valtiosihteeri Raimo Sailaksen esitys subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajoittamisesta.” Muutama lause tuonnempana Räsänen kuitenkin sanoo, ettei tyrmää eikä puolla ehdotusta eikä näe subjektiivisen päivähoito-oikeuden poistamista edes välttämättömänä. Haastattelun alussa Räsänen siis pitää subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajoittamista hyvänä säästövaihtoehtona, mutta myöhemmin samassa haastattelussa hän sanoo kuitenkin uskovansa, että ”aiheettomasti” lapsensa päiväkotiin vievien joukko on niin pieni, ettei sillä saataisi aikaan suuria säästöjä. Räsäsen kommentit asettuvat siten jutussa ristiriitaan

toistensa kanssa. Jutun lopussa Räsänen jopa toteaa, että ”päivähoitoa parempia säästökohteita kunnissa olisivat muun muassa laboratorio- ja röntgenpalvelut.” Vaihtoiko Räsänen mielipidettä kesken haastattelun? Mielestäni tämä haastattelussa esiin nouseva ristiriita paljastaa, miten säästäminen ja moraali kiedotaan julkisessa keskustelussa yhdeksi vyyhdiksi, jossa kumpaakin käytetään toisen miekkana ja kilpenä. Räsänen marssittaa Sailaksen ehdotuksen näyttämölle ilmeisesti vain päästäkseen esittämään mielipiteitään kotihoidon paremmuudesta päivähoitoon nähden, sillä hän ei itsekään usko subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajoittamisen tuovan suuria säästöjä, kuten hän itse haastattelun loppupuolella myöntää.

Kuten rajavetodiskurssissa, myös moraalidiskurssissa subjektiivista päivähoitoa käyttävät vanhemmat (joista toinen on tai molemmat ovat kotona) esitetään jutuissa vastuuttomiksi ja itsekkäiksi vanhemmiksi, joille mikään ei riitä.

Nyt eräät vanhemmat ovat alkaneet lakiin vedoten kysellä kunnallista hoitoa lapsilleen myös viikonlopuiksi, koska haluaisivat viettää vapaa-aikaa ilman lapsia. Myös Helsingissä päiväkodista on kyselty tällaista hoitoa. Tähän saakka asiasta on selvitty vetoamalla tilapulaan, ja kyselijät ovat tyytyneet vastaukseen. (HS5)

Tekstissä vihjaistaan, että näiden ahneiden vanhempien kanssa ollaan suorastaan hätää kärsimässä, ja heistä on selvitty tähän asti ”vetoamalla tilapulaan”. Teksti siis vihjaa, että se (tilapula) ei ehkä olekaan todellinen viikonloppuhoidon epäämisen syy, mutta jos vanhemmat saisivat tästä vihiä, he eittämättä alkaisivat vaatia yhteiskunnalta tällaistakin palvelua.

Jutuissa ollaan ilmeisen tietoisia tasa-arvopuheesta ja siksi suurimassa osassa jutuista viitataan kumpaankin vanhempaan. Niissäkin tapauksissa, joissa viitataan ”neutraalisti” jompaankumpaan vanhempaa, tai isään ja äitiin, ovat viittaukset kuitenkin tarkemmin tarkasteltuna tulkittavissa äitiin kohdistuvaksi.

*Lapsen sosiaalisen kasvamisen tai varhaiskasvatustehtävän onnistumisen kannalta ei 9-10 tunnin hoito kodin ulkopuolella ole myöskään mitenkään perusteltua. Jos näin olisi, ei meillä kukaan **isä tai äiti** kelpaisi lapsiaan kasvattamaan ilman yliopiston arvosanoja kasvatustieteessä.*

*Kotona olevan **äidin** taakkaa jakamaan ja oman kodin kasvatustyötä tukemaan lapselle riittäisi usein puistotäti, kerhot ja kunnallinen puolipäivähoito. (HS13)*

*Päivähoidossa olevan lapsen etu on kuitenkin sangen kyseenalainen, jos **vanhempi** ilman erityistä syytä hoitaa samaan aikaan kotona toista lasta. (HS13)*

***”Vanhemmat** ovat erittäin vastuullisia. Heillä on aina joku perusteltu ja selkeä syy hakea hoitopaikkaa myös silloin, kun **he** ovat itse kotona. En ole koskaan törmännyt **vanhempiin**, jotka tuovat lapsensa huvikseen päivähoitoon.” (HS7)*

*Valtiosihteeri Raimo Sailas arvioi muutama viikko sitten, ettei yhteiskunnalla ole varaa kustantaa vanhempien lasten päivähoitoa, jos **esimerkiksi** perheen **äiti** on kotona hoitamassa nuorinta lasta. (HS6)*

Tässä kaikuu sukupuolineutraalipuhetapa, joka juontaa juurensa 1960-luvun tasa-arvoliiikkeestä. Kun naiset 60-luvun lopulla ”kirjoittivat itsensä ja yhteiskunnan välille uuden sopimuksen”, se tähtäsi Julkusen mukaan sukupuolesta riippumattomaan yhtäläiseen kansalaisuuteen, jota voi kutsua tasa-arvosopimukseksi. Sukupuolineutraalia kansalaisuutta edistettiin sukupuolineutraalilla kielellä, ja niinpä esimerkiksi palkkatyön ja äitiyden yhteensovittamisesta puhuttaessa puhuttiin vanhemmuudesta (Julkunen 1992, 47). Tämä neutraali puhetapa kaikuu vahvana myös aineistossani.

Jaana Vuori on kiinnittänyt huomiota siihen, että vaikka asiantuntijateksteissä jaettu vanhemmuus eksplikoidaan tavoitteeksi, äidin pääasiallinen vastuu lasten hoidosta ja kasvatuksesta tulee esiin implisiittisesti asiointilojen kuvauksessa (2001, 134). Sukupuolineutraali puheenparsi oli siten myös tekstin normi: isä ja äiti sulautuivat ihannetapauksessa vanhemmiksi, joiden toiminnassa ja suhteessa lapseen sukupuoli on toissijainen ja jopa triviaali tekijä (mt., 147). Tämä näkyy selvästi myös tutkimusaineistossani läpi koko aineiston.

Jatkuva kotona olevaan vanhempaan tai vanhempiin viittaaminen tuntuu erityisen paradoksaaliselta, kun ottaa huomioon, että tilastojen valossa vain kaksi prosenttia kotona lapsia vanhempainrahakaudella hoitavista vanhemmista on miespuolisia henkilöitä, siis isiä. Vaikka jutuissa puhutaan usein jaetun vanhemmuuden ideologian mukaisesti yhteisesti vanhemmista, viitataan niissä monissa kohdissa implisiittisesti (joko tahallaan tai tahottomasti) nimenomaan naisiin ja äiteihin. Näin diskurssissa tullaan uusintaneeksi Jaana Vuoren nimeämää äidinhoivan diskurssia siitä huolimatta että teksteissä eksplisiittisesti asetutaankin jaetun vanhemmuuden diskurssin taakse. Juttujen puhetapa on ikään kuin utopistinen, niissä puhutaan toteutumattomasta asiantilasta (jaetusta vanhemmuudesta) ikään kuin se olisi jo todellisuutta. Tekstit ohittavat kohteliaasti ja vaieten sen tosiasian, että useimmissa tapauksissa kotona on nimenomaan äiti. Esimerkiksi 13.9.2004 (HS16) ilmestyneessä haastattelujutussa kotiin asemoitu vanhempi on nimenomaan äiti, mutta epäsuorassa sitaatissa puhutaan neutraalisti **vanhemmuudesta** non-stop-työnä.

Hoitosuhde jatkuu kokopäiväisenä, ja kuopus tulee samaan päiväkotiin, kun äiti palaa opettajaksi ensi vuonna.

Storgård huomauttaa, että vanhemmuus on non stop -työtä ja välillä myös rankkaa.

"Yhteiskunta on muuttunut paljon. Isoäideillämme oli toki rankempaa kuin meillä, mutta heillä oli usein maalaistalon yhteisö ympärillä. Nykyisin verkostoituminen pitää hakea muuta kautta."

"Kolmikymppiset isät tekevät kymmentuntisia työpäiviä ja matkat päälle. He haluavat kyllä tehdä osansa kotona mutta eivät aina pysty." (HS16)

Äiti vaaditaan vastuuseen keskusteluketjun alkupäässä myös suorasanaisesti. Sailas viittaa keskustelun aloituksessaan nimenomaan ”terveisiin nuoriin naisiin” (joiden tulisi siis Sailaksen mielestä jaksaa hoitaa kahta lasta kotona). Varsinkin keskustelun alkupäässä viitataan Sailaksen aloitukseen sen alkuperäisessä muodossa, ja siten myös ”kotona lastaan hoitava äiti” pysyy moraalikeskustelun keskiössä.

Subjektiivisen päivähoito-oikeuden käytön oikeutusta kyseenalaistavissa moraalidiskurssin teksteissä asetetaan perheiden ylä- ja ulkopuolelle, eräänlaiseen asiantuntijan tai auktoriteetin toimintakulmaan. Puhujat esiintyvät teksteissä pikemminkin asiantuntijoina kuin perheen arkea elävinä toimijoina. Haastateltavat ja kirjoittajat viittaavat usein myös abstrakteihin toimijoihin, kuten hallitus, virkamiehet, sosiaali- ja terveysministeriö tai neuvolat. Vanhempiin suhtaudutaan holhoavasti.

*"Kaikissa vastaajakunnissa lapsen hoidon- ja varhaiskasvatuksen tarve arvioidaan ja siitä keskustellaan nimenomaan lapsen näkökulmasta aina, jos kotona oleva vanhempi haluaa lapsensa päivähoitoon. Äideille ja isille korostetaan, että lapsella on myös oikeus omien vanhempiansa kanssa vietettyyn aikaan. Jos vanhemmat eivät **osaa** tai **tahdo** puuhailia jälkikasvunsa kanssa eivätkä nauti yhteisistä hetkistä edes osapäiväisesti, lapsen kokopäivähoito voi olla kaikille parasta." (HS18)*

Normiksi asetetaan siis se, että vanhemman tulee nauttia yhteisistä hetkistä lapsensa kanssa, ja mieluiten kokopäiväisesti. Sekä viestien normittavassa sisällössä että niissä omaksutussa toimintakulmassa kuuluu puhetapa, joka säilyttää vastuun perheen hyvinvoinnista ja hygieniasta sekä lapsen kasvatuksesta ja tulevaisuudesta äidille. Lastenhoito määritellään naisen (luonnolliseksi) tehtäväksi, jossa väsyminen merkitsee epäonnistumista. Samalla kun nuoren naisen tehtäväksi osoitetaan lapsen hoidon jaksaminen, ei mieheen viitata sanallakaan. Tämä vaikeneminen ei ainakaan haasta äidinhoivadiskurssia, vaan päinvastoin pönkittää sitä kuten tässä pääkirjoituksessa.

"Hallitus antaa oikean viestin. Niitä vanhempia tuetaan, jotka ovat päättäneet hoitaa lapsiaan kotona sen sijaan, että takertuisivat subjektiiviseen päivähoito-oikeuteen." (HS3)

Takertuminen viittaa arkikielessä muun muassa hukkumiseen, hätään tai saivarteluun, ”takertua kuin hukkuva oljenkorteen”, ”lapsi takertuu hoitajaansa”, ”takertua yksityiskohtiin”. Tässäkin sitaatissa viitataan nimenomaan ”vanhempiin”, jotka ovat päättäneet hoitaa lapsiaan kotonaan. Jaana Vuori kiinnitti vanhemmuutta käsittelevien asiantuntijatekstien analyysissään huomiota myös siihen, että perheen valintojen sisällöksi määrittyi niissä se, meneekö äiti töihin vain jatkaako kotiäitinä. (Vuori 2001, 168.)

Kotiin asetettu nainen esitetään jutuissa lähes poikkeuksetta yksinomaan äitinä: hänen ammattiaan ei mainita eikä hänen työhönpaluusuunnitelmistaan puhuta. Kotona oleva äiti elää ikään kuin ajatonta ja historiatonta arkea. Perheenäiti esitetään jutuissa myös muusta yhteiskunnasta irtileikattuna. Äitiys on hänen päätehtävänsä – mutta sitäkään hän ei ”jaksaa” hoitaa kunnolla vaan ”sysää” esikoisen kuopuksen tieltä tarhatielle. Äidistä käytetään jutuissa muun muassa nimityksiä perheen äiti, hoitava äiti, kotiäiti ja zombie-äiti. Sen sijaan esimerkiksi työssä käyvistä äidistä tai uraäidistä ei puhuta koko aineistossa. Tämä selittyy tietysti myös sillä, että tarkastelun kohteena ovat nimenomaan kotona lasta hoitavat vanhemmat, mutta oletettavasti he ovat silti olleet mukana työelämässä ennen lasten syntymää ja palaavat sinne lastenhoitojakson jälkeen.

Kotihoidon paremmuutta suhteessa päivähoitoon perustellaan moraalidiskurssissa lapsen edulla. Päivähoitokeskustelun avannut Raimo Sailas esitetään yhdessä aineiston jutussa jopa suoranaishen lasten puolustajana:

*Valtiosihteeri Raimo Sailas teki kuitenkin urotyön kyseenalaistamalla subjektiivisen oikeuden päivähoitoon niissä tapauksissa, joissa **vanhemman** työ tai opiskelu ei ole este lapsen kotihoidolle ja perhe jo saa vaikkapa kotihoidon tukea yhteiskunnalta. (HS13)*

Urotyö viittaa sankaruuteen. Mielenkiintoisena vastaparina tälle termille samaisessa tekstissä kirjoitetaan, että ”järjestely on vanhemman lapsen kannalta suorastaan sydäntä raastava.” Kytkemällä yhteen nämä kaksi sanavalintaa, urotyön ja sydämen raastamisen, syntyy Sailaksesta kuva urotöiden tekijänä, joka rohkeasti puolustaa sydäntä raastavan kohtelun kohteeksi joutunutta lasta. Tämä kytkentä poikkeaa varsin paljon keskustelun alkuasetelmasta, jossa päivähoitoproblematiikkaa lähestyttiin puhtaasti säästöjen näkökulmasta.

Jaana Vuori kiinnittää huomiota siihen, että asiantuntijateksteille on tyypillistä tarkastella lasta ja lapsuutta tulevaisuuden perspektiivistä ja sen suhteen, millainen lapsesta on tulossa (2001, 120). Moraalidiskurssissa päivähoidon katsotaan jopa aiheuttavan uhan lapsen kehitykselle.

Päivähoito esitetään vihon viimeisenä vaihtoehtona, jota pitää välttää niin kauan kuin se vain suinkin on mahdollista kuten tässä mielipidekirjoituksessa:

”Siis joka kymmenes päiväkodissa päiväänsä viettävä lapsi voisi olla vanhempansa tai jopa molempien vanhempiensa kanssa kotona sen sijaan, että hänet viedään päiväksi suureen hălisevään lapsijoukkoon, jossa ei välttämättä voida taata edes perusturvallisuutta.” (HS9)

Lapsen etua korostetaan, mutta äidin edusta sitä vastoin vaietaan. Lapsen etu jyrää äidin edun, ja äiti on lapsenhoitokeskustelussa eräänlainen epätoimija. Lapsi nostetaan irralliseksi toimijaksi muusta perheestä, ja koska myös isän osuudesta vaietaan, jää lapsen etu yksin äidin valvottavaksi ja huolehdittavaksi. Lapsen etua korostetaan usein myös esimerkiksi keskustellessa oikeasta ”lapsensaantiajasta”. Tällöinkin asia nähdään usein pikemminkin lapsen kuin äidin näkökulmasta, jolloin lapsen eduksi esitetään esimerkiksi se, että äiti olisi mahdollisimman (mutta ei liian) nuori synnyttäessään. Lapsen etua perustellaan muun muassa sillä, että nuorena synnyttäneen naisen lapsella on vielä aktiivisessa iässä olevat isovanhemmat.

Kotihoidon ensisijaisuutta perustellaan aineistossani lapsen edun ohessa vaimeasti myös kustannuksilla.

”Kotihoidon pitäisi olla tasavertainen mahdollisuus. Kotihoidon tukeminen tulee pitkällä tähtäimellä edullisemmaksi kuin kunnallinen päivähoito”, Räsänen sanoo. (HS17)

Kotihoidon ylivertaisuutta korostettaessa ei kuitenkaan pysähdytä pohtimaan sen laajempia seurauksia esimerkiksi naisten asemalle työelämässä. OECD:n mukaan kotihoidon tuen järjestelmä on yksi keskeisistä tasa-arvon jarruista (käsittelin tätä aihetta luvuissa 4.4. ja 4.5).

Ylhäältä ja ulkopuolelta perheisiin ja vanhempaan suuntautuva katsojapositio näkyy myös aineistoni keskusteluketjun päättävässä Sailaksen sitaatissa (HS21). Sailas kertoo haastattelussa, miten hän ärsyyntyi erään ”helsinkiläisrouvan” valittaessa radiossa, että heidän lähikoulunsa oli suljettu. Lähikoulun kohtalosta valittanut ”helsinkiläisrouva” esitetään Sailaksen sitaatissa jälleen esimerkkinä ihmisenä, jolla ei ole ”kokonaisnäkemystä”.

”Panin radion kiinni. Joskus on raskasta kuunnella sitä, ettei ole kokonaisnäkemystä, vaan vain se, että meidän lapsi joutuu kävelemään kadun yli.” (HS21)

9.3 Me vanhemmat – diskurssi

Kolmantena diskurssina aineistostani nousi esiin puhetapa, jota nimitän me vanhemmat – diskurssiksi (HS2, HS7, HS8, HS11, HS12, HS16). Tälle diskurssille on ominaista perheiden kanssa samalle tasolle asettuva näkökulma, jopa ”me vanhemmat” -tyyppinen monikon ensimmäisen persoonan puhuttelu. Erässä aineistoni tekstissä vanhempia puhuteltiin myös suoraan te -muodossa.

Mielipidekirjoittajat puhuvat usein sydämeenkäyvästi itkuisista taaperoista, jotka raahataan aamuvarhaisella vastentahtoisesti koko päiväksi tarhaan. Heidät haetaan väsyneinä vasta illan pimetessä, jotta äiti saisi ”keskittyä vauvaan” kotona. Käsi sydämelle: Monenko perheen tiedätte toimivan näin? (HS12)

Se, että vanhempia puhutellaan nimenomaan ”me vanhemmat” - tai ”te vanhemmat” -muodossa alleviivaa jaettua vanhemmuutta – monikolla vanhemmuus jaetaan sekä isän ja äidin että ”meidän kaikkien” (vanhempien) kesken. Me vanhemmat –diskurssille on myös leimallista se, että puhujat puhuvat omasta kokemuksestaan käsin ja kertoilevat omassa perheessään tehdyistä ratkaisuista, jopa tunnustukselliseen sävyyn.

Minulla on vain yksi lapsi, nelivuotias tarmonpesä. Jokainen vanhempi tietää, miten tärkeitä kaverit sen ikäiselle ovat. [...] Ehkä olen huono äiti, kun ajattelin, että onpa kivaa, kun päiväkotia vihdoinkin alkoi. (HS8)

Tunnustamisen kautta omasta kokemuksesta tulee tosi, se arvioidaan moraalisesti oikeaksi ja samalle se luovutetaan muiden arvioitavaksi. Yksikkömuodolla operointi tekee omasta kokemuksesta - ja samalla ”jokaisen vanhemman kokemuksesta” - vahvemman normin ja esimerkin kuin jos käytettäisiin monikkoa. Puhetavassa kokemus asetetaan samalla myös tiedon kriteeriksi. Saattaa olla, että tämä perheen keskelle asettuva toimintakulman valinta on myös tietoista retoriikkaa, sillä omasta kokemuksesta käsin puhuminen ja arkisissa termeissä pysyttelevä tekeminen tekee viestin sisällön helposti lähestyttäväksi kaikenlaisille lukijoille.

Päivi Sutinen kiinnittää huomiota siihen, että selityksenantovelvollisuus nousee esille silloin, kun voidaan katsoa, että henkilö on toiminut vastoin normatiivista odotushorisonttia (2005, 71). Me vanhemmat –diskurssiksi määrittelemisessäni teksteissä naiset kertoilevat ja jutustelevat siitä miten ja miksi ovat vieneet omat lapsensa tarhaan, mutta mukana on myös selittelevä sivuvire, joka toisaalta haastaa lukijan joko hyväksymään tai tuomitsemaan naisten toimintatavat. Sutinen huomauttaa edelleen, että mitä enemmän epärointiä, varovaisuutta ja selittelyä johonkin asiaan liittyy, sitä varmempaa on, että se ei ole harmiton, ohitettava asia (mt., 143). Näin pontevasti ja

polveilevasti eräät mielipidekirjoittaja-äidit perustelevat ratkaisuaan jatkaa vanhempien lastensa päivähoitoa pikkusisarusten synnyttyä:

Kun pikkusisarukset ilmoittivat tulostaan, emme halunneet katkaista hyvin alkanutta päivähoitoa vain vuoden tai puolentoista ajaksi, etenkin kun ns. hoitotakuu ei takaa paikkaa omasta tutusta tarhasta.

Esikoiset ovatkin saaneet jatkaa tuttuja rutiineja omissa ryhmissään, omien kavereiden ja tuttujen hoitajien kanssa, kuitenkin lyhennetyllä päivällä ja nelipäiväisellä viikolla, jonka äitien kotonaolo on mahdollistanut.

Näin minimiin pienennetyn päiväkotihenkilökunnan hoitotaakkaa on samalla kenties hieman helpotettu. (HS11)

Tässä sitaatissa lapsen päivähoitoon viemistä perustellaan yhteiskunnallisten puitteiden kontekstista käsin (hoitotakuu ei takaa hoitopaikkaa tutusta tarhasta) ja lasten edulla (esikoiset ovat saaneet jatkaa tuttuja rutiineja jne.). Samalla oma toiminta (lyhennetty hoitoviikko jne.) nähdään päivähoitohenkilökunnan taakkaa pienentävänä ja keventävänä asiana, siis kaiken kaikkiaan positiivisena ja kaikkia osapuolia hyödyttävänä asiana.

Subjektiivinen päivähoito-oikeus nähtiin me vanhemmat -diskurssissa nimenomaan lasten ja perheiden oikeutena ja lasten päivähoitoon viemistä perusteltiin muun muassa lasten tarhasta saamalla virikkeillä ja kavereilla. Jutuissa ehdotettiin, että subjektiivisen päivähoito-oikeuden supistamisen sijasta pitäisi keskustella päivähoidon laadusta.

Hoitopaikan muka turhan käytön sijaan olisi tärkeää pohtia, miten julkinen varhaiskasvatus edistää lapsen hyvinvointia ja oppimista. Täyttääkö päiväkodin antama kasvatus, hoiva ja opetus nykyajan vaatimukset, ja tasoittaako se ajoissa kotitaustasta juontuvia kehityseroja? (HS20)

Eräässä me -muotoisessa kahden äidin mielipidekirjoituksessa lasten päivähoitoon viitataan termillä ”tarhaura”:

*Aina ei kyse ole siitä, että vanhempi lapsi "sysätään" vauvan tieltä pois päivähoitoon. Päinvastoin: esikoisemme ovat aloittaneet **tarhauransa** noin kahden vuoden iässä ja viihtyneet omissa ryhmissään mitä mainioimmin. (HS11)*

Sanavalinnan ”tarhaura” voi tulkita myös viittauksena siihen, että nykymaailmassa lapsen on aloitettava uraorientoituminen jo varhain. Viittaus uraan voi olla tarkoitettu ironiseksi, mutta se sisältää myös paljastavia konnotaatioita, joiden mukaan lapsen päivähoito olisi aikuisten uralle

rinnasteinen tai aikuisten uran esivaihe. Päivähoidosta ja lastenhoidosta puhutaan muutamissa jutuissa myös tehokkuuteen ja talouteen liittyvin termein. Kyse on esimerkiksi ”osaamisesta, johon pitäisi panostaa”. *”Jos lastenhoito muuttuu taakaksi, on kyse osaamisen pettämisestä”* (HS4). Näissä termeissä kaikuu mielestäni päivähoidokeskustelun taustalla käynnissä oleva keskustelu hyvinvointivaltion tulevaisuudesta ja säästämistarpeista. Uran, tehokkuuden ja osaamisen artikuloiminen yhteen tarhakeskustelun kanssa voi olla myös retorinen keino, jolla päivähoidon laadun tärkeyttä pyritään korostamaan ottamalla käyttöön tehokkuuskeskustelusta tuttuja käsitteitä. Panostamiseen ja osaamiseen viittaaminen lastenhoidon yhteydessä kielii mielestäni myös siitä, että tehokkuusajattelu on jo lävistänyt kaikki yhteiskunnan sektorit ja elämänpiirit.

Me vanhemmat –diskurssissa käytetään jaetun vanhemmuuden ideaalin mukaista tapaa viitata vanhempiin vanhempana tai vanhempina. Niissäkin puheenvuoroissa, joissa lapsen päivähoidoon lähettäviä vanhempia puolustetaan, ei viitata esimerkiksi äitien etuun vaan *vanhempien* oikeuteen saada vapaa-aikaa.

Uutisessa todetaan, että lapsen paikka on kotona, kun vanhemmat ovat kotona vapaa-ajallaan. Tähän voimme varmaan kaikki yhtyä. Mutta onko esimerkiksi pienen vauvan kotona hoitaminen vanhempien vapaa-aikaa? (HS11)

Naisten työelämässä mukana oloa (ja sen aikaansaamaa päivähoidon tarvetta) perustellaan aineistossa esimerkiksi kansantaloudellisilla seikoilla, ei esimerkiksi naisten oikeudella päättää itse elämästään saatikka tasa-arvolla. Onko niin että oletusarvona yhä edelleen on, että naisten ensisijainen tehtävä on hoivatyö, ja leipätyössä olemista joudutaan siksi perustelemaan kansantaloudella ja yhteiskunnan koossapysymisellä?

”Jos he[naiset] jäävät kotiin, meille tulee mahdoton osaamisvaje. Kuka sitten hoitaa sairaat ja opettaa, missä ovat ekonomit ja lääkärit? Millä Sailas tämän yhtälön ratkaisee?” (HS19)

Päivähoidontarvetta ei perustella yhdessäkään aineistoni jutussa puhtaasti äidin jaksamisella tai naisen oikeudella omaan työhön tai omaan aikaan, ainakaan niin että ne nähtäisiin itseisarvoina. Silloinkin kuin lapsen päivähoidon tarvetta perustellaan sillä, että sen avulla äiti ”jaksaa paremmin”, on syynä lapsen tai perheen, ei naisen etu.

Jaksaako - tutkitusti usein yli kolmekymppinen - äiti huolehtia sekä energisen isosisaruksen että vauvan tarpeista riittävästi ja tasapuolisesti? (HS11)

”Kyllä se on koko perheen etu, jos äidillä ei mene hermot ihan koko ajan.” (HS16)

Esimerkiksi 31.8.2004 julkaistussa kolumnissa Valtionsyöllistäjä ei kysynyt lapsilta (HS8) siteerataan Sailaksen lausahdusta: ”kysymys on siitä, jaksako terve nuori nainen hoitaa kahta lasta”. Kirjoittaja vastaa kysymykseen itse, että ”tietysti pitäisi jaksaa”. Sitten hän vaihtaa lapsen näkökulmaan kysymällä, unohtikohan Sailas-setä kokonaan kysyä lapsilta?

Jotkut kotiäitituttuni vievät kolmi-viisivuotiaansa paheksunnan uhallakin pariksi päiväksi viikossa hoitoon, koska ajattelevat lapsen parasta. He eivät halua riistää opinhaluiselta tenavalta ohjattuja puuhia ja suunnattoman tärkeää kaveriporukkaa. Heistä on lohdullista, että lapsi saa vaihtelua koliikkivauvan kanssa valvovan zombie-äidin kiukutteluun. (HS8)

Vaikka kirjoittaja viittaa ”zombie-äitiin” ja muistuttaa, että joka viides äiti potee synnytysmasennusta, hän päätyy kirjoituksensa lopussa perustelemaan päivähoito-oikeutta lapsen ja perheen, ei suinkaan äidin jaksamisella.

Diskurssin teksteissä muistutetaan, että vanhemmat ovat myös veronmaksajia, joilla on siten oikeus käyttää päivähoitopalveluja. Tässä mielipidekirjoituksessa valtion ja kuntien verorahojen ”tuhlaaminen hyödyttömiin kohteisiin” asetetaan vastakkain lasten edun kanssa:

Katsooko Sailas olevan perusteltua, että vanhemmat lapset jäävät vaille ikäistensä seuraa ja virikkeitä, jotta kunnat ja valtio voivat tuhlaa verorahojansa hyödyttömämpiin kohteisiin? Koska pääsääntöisesti molemmat vanhemmat ovat tuottaneet verotuloja kunnalle ja valtiolle jo ennen lasten syntymää ja todennäköisesti toinen on edelleen työelämässä "tuottamassa", onko kyseinen perhe Sailaksen näkemyksen mukaan epäoikeutettu saamaan kunnallisia päivähoitopalveluja? (HS2)

Yhteiskunnan ja yksilön välinen suhde esitetään me vanhemmat –diskurssin vanhempien syöllistämistä kritisoivissa puheenvuoroissa niin, että myös yksilön työpanos, esimerkiksi lasten kotihoito, on pitkällä tähtäimellä yhteiskuntaa hyödyttävää työtä.

Mielestämme se (lastenhoito) on vaativaa ja yhteiskunnalle tärkeää työtä, joka kuuluisi nostaa työelämän arvoasteikossa muiden työsuhteiden tasolle. (HS11)

Lasten kotihoitoa ei siis nähdä itseisarvona (kuten oli laita moraalidiskurssissa), vaan lastenhoito nähdään myös *työnä*. Sen merkitystä perustellaan hyödyllä, joka *yhteiskunnalle* tästä työstä (pitkällä tähtäimellä) syntyy. Korostamalla lastenhoidon työnomaisuutta ja sen ylivertaista merkitystä yhteiskunnalle tullaan samalla myös vihjanneeksi, että lasten tarhahoito

saattaa (pitkällä tähtäimellä) aiheuttaa yhteiskunnalle jopa sosiaalisia ongelmia (ja tulla siten kalliimmaksi). Kotiäitiyden ja työnteon rinnastaminen on ymmärrettävää, mutta se myös liuentaa leipätyön ja lastenhoidon välistä rajaa. Vaarana on, että lastenhoito käsitetään leipätyön vaihtoehtona, joka korvaa työelämässä kärsityt tappiot.

Tekstissä yksityisen ja yhteiskunnallisen välinen raja asetetaan siis varsin toisin kuin rajanvetodiskurssissa. Vanhemmuus nähdään myös työnä, jopa yhteiskunnallisena tehtävänä, eikä ainoastaan yksityiselämään kuuluvana asiana.

Me vanhemmat –diskurssissa tehdään erottelu menneen ja nykyisen, perinteisen ja modernin yhteiskunnan välille. Perinteisessä yhteiskunnassa (äitien) apuna on reservi sukulaisia ja naapurin tätejä, mutta modernissa yhteiskunnassa pihat ovat tyhjiä lasten ollessa päivähoidossa.

"Yhteiskunta on muuttunut paljon. Isoäideillämme oli toki rankempaa kuin meillä, mutta heillä oli usein maalaistalon yhteisö ympärillä. Nykyisin verkostoituminen pitää hakea muuta kautta." (HS16).

Aineiston jutussa HS8 viitataan ”Sailaksen omien pilttivuosien” jälkeen yhteiskunnassa tapahtuneisiin rakennemuutoksiin.

Sailaksen omina pilttivuosina elämä oli kovin toisenlaista kuin nyt. Pihat olivat täynnä leikkiviä lapsia, joiden äidit hoitivat isoa katrasta kotona. Kavereita ja touhua riitti, ehkä yhteisvastuutakin, kun parvekkeet olivat valvovia silmiä täynnä. Nyt pihat ovat tyhjiä, kun molempien vanhempien on ansaittava asuntolainan lyhennyksiä. (HS8)

Pienten lasten isät - ja joskus äiditkin - tekevät suurten asuntolainojen pakottamana pitkää päivää puolison vastatessa yksin kotitaloudesta, siinä sivussa yrittäen ylläpitää omaa ammattiosaamistaan turvatakseen asemansa tulevaisuuden työelämässä. (HS11).

Jaana Vuori kiinnittää omassa analyysissään huomiota siihen, että äidinhoivan ja vanhemmuuden diskurssin suhde kerrotaan teksteissä käännekohtana, historian nytkähdyksenä vanhasta uuteen. Hänen mukaansa keskeisin tapa kytkeä tarkastelu historialliseen muutokseen on nimetä aika ennen jaetun vanhemmuuden murrosta ”perinteiseksi” ja aika murroksen jälkeen ”uudeksi” tai ”moderniksi” (ks. myös työni luku 5.4). Tämä on hänen mukaansa jaetun vanhemmuuden keskeinen teema (Vuori 2001, 128). Perinteisessä maailmassa asiat olivat selkeitä: isät olivat isiä ja äidit äitejä ja kummallakin oli oma tehtävänsä. Yhteiskunnan modernisoituminen on kuitenkin johtanut näiden selkeiden roolien muutokseen, ja uuteen sukupuolineutraaliin vanhemmuuteen päästään roolien problematisoinnin kautta. Samalla Vuoren analysoimissa teksteissä rakennettiin historiallista välitilaa, jossa uusi isyys ei ole vielä

läsnä, mutta vanhaankaan ei ole enää paluuta. ”Nyt on uusien isien aika, utopian toteuttamisen aika”. (Vuori 2001, 159.)

Myös aineistoni teksteissä rakennetaan tätä Vuoren kuvaamaa asetelmaa. Nykyinen, ”moderni” tilanne nähdään rakenteellisten muutosten ja siten pakon sanelemana, ei esimerkiksi tasa-arvotyön tuloksena. Yhteiskunnan rakennemuutos ja isot asuntolainat asetetaan teksteissä äidin työssäkäynnin ja perheessä tehtyjen ratkaisujen suurimmaksi syyksi. Ne ovat tekstien mukaan syynä myös siihen, että isät ovat työssä, ja ”joskus myös äidit”. Äiti puolestaan valitsee työn yhteiskunnallisten syiden ja perheen talouden (kuten asuntolainan) pakottamana. Vanhempien välinen vastuunjako ei ole siis perheissä itse päätetty asia, vaan ulkoisen pakon sanelema. Samalla katkaistaan implisiittisesti onnistumisen mahdollisuudet tasa-arvopyrkimyksiltä, esimerkiksi nykyistä jaetummalta vanhemmuudelta. Perheiden valinnat ovat pakon sanelemia, joten niihin ei voi vaikuttaa. Sitä kautta jaettu vanhemmuus näyttäytyy lähes mahdottomuudelta.

"Kolmikymppiset isät tekevät kymmentuntisia työpäiviä ja matkat päälle. He haluavat kyllä tehdä osansa kotona mutta eivät aina pysty." (HS16)

Pienten lasten isät tekevät nyky maailman tulospaineissa pidempää päivää kuin mikään muu väestöryhmä. (HS8)

Samalla menneestä ja ”perinteisestä” ajasta tullaan rakentaneeksi idyllistä kuvaa. Esimerkiksi aineiston tekstissä HS8 maalaillaan ensin romanttista kuvaa, jossa äidit hoitavat isoa lapsikatrasta kotona. Sitten tulevat rakennemuutos ja isot asuntolainat - ja pihat tyhjenevät. Tekstissä maalailtu menneen ajan idylli ei kuitenkaan historiallisessa valossa pidä paikkaansa, sillä Suomessa kotiäiti-instituutio on käytännössä ollut harvinainen. Vain harvoilla perheillä on ollut siihen varaa, ja käytännössä isommat sisarukset, isovanhemmat tai naapurintädit ovat hoitaneet lapset tai sitten lapset on jouduttu ottamaan mukaan töihin.

Vuori huomauttaa, että kysymystä vanhasta ja uudesta äitiydestä on 1950-luvulta saakka käsitelty Suomessa nimenomaan kysymyksenä valinnasta ansiotyön ja kotiäitiyden välillä. ”Uudistunut äidinrooli” on merkinnyt nimenomaan ansioäitiyttä. Tämän modernin äidin rinnalla toimii lasten hoitajana ammatilainen. (Vuori, 2001, 161.) Me vanhemmat- diskurssissa halutaan hiljaisesti pitää kiinni tästä naisen ja valtion välisestä liittolaisuudesta, mutta päivähoitojärjestelmää ja sen käyttöä perustellaan kuitenkin pikemminkin lapsen edulla ja rakennemuutoksilla kuin naisen oikeudella palkkatyöhön. Ehkä äitien ”työoikeuteen” vetomainen olisi nykyisessä yhteiskunnallisessa ilmapiirissä liian rohkeaa?

9.4 Ääni kellossa muuttuu

Edellä esitellyn kolmen diskurssin lisäksi kiinnitin vielä huomiota keskustelussa ilmenneeseen sävyn ja tyyllilajin muutokseen, joka ajoittuu (draaman sääntöjen mukaan) keskustelun keskivaiheen jälkeiseen kohtaan. Muutos näkyy muun muassa tavassa, jolla lasta kotona hoitavaan vanhempaan viitataan. Kun keskusteluketjun alkupäässä viitataan toistuvasti nimenomaan kotona lasta tai lapsia hoitavaan äitiin, tapahtuu keskustelun puolivälissä selvä käänne. Päiväkotilapsen kotona olevaan vanhempaan aletaan viitata ”toisena vanhempana” tai ”jompanakumpana vanhemmista” äidin sijasta. Yhtäaikaisesti myös keskustelun sävy kääntyy. Kun aineiston alkupäässä arvioidaan, että kotona on jompikumpi vanhemmista jopa joka kymmenessä päivähoitopalveluja käyttävistä perheistä (esimerkiksi 1.9. 2004 julkaistussa mielipidekirjoituksessa HS9) ja uutisteksteissäkin otsikoidaan (esim. 30.8.2004) ”tuhansien” päivähoito- lapsien isän tai äidin olevan kotona (HS5), arvioidaan puolestaan 15.10.2004 (HS18) ilmestyneessä pääkirjoituksessa, että kyse onkin lopulta ”vain” kolmesta prosentista hoitolapsista.

Muutos saattaa johtua aineistoni ulkopuolella käydystä keskustelusta tai esimerkiksi pääkirjoitustoimittajan vaihtumisesta, mutta en voi tämän työni puitteissa näihin aineistoni ulkopuolisiin selittäviin tekijöihin tarttua. Yhtenä syynä keskustelun saamaan käänteeseen on kuitenkin todennäköisesti syyskuussa 2004 valmistunut sosiaali- ja terveysministeriön selvityshenkilön Anna Väinälän selvitys kotona olevien vanhempien lasten päivähoitotilanteesta (Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2004:16). Julkisuudessa esiin nostetun keskustelun pohjalta selvityksessä kiinnitettiin erityishuomiota perheisiin, joissa vanhempi on kotona äitiys-/vanhempainlomalla tai hoitovapaalla ja perheen vanhempi lapsi on päivähoidossa. Äitiys/vanhempainlomalla tai hoitovapailla olevien vanhempien kokopäivähoidossa olevien lasten osuus on raportin mukaan 2,9 prosenttia päivähoitolapsista. Osapäivähoidossa vastaava määrä on 3,8 prosenttia¹⁹. Raportin mukaan suurin osa sekä koko- että osapäivähoidossa olevista lapsista on 3-vuotiaita tai sitä vanhempia ja vain pieni osa (15 ja 11 prosenttia) alle 3-vuotiaita. (mt., 4). Raportissa todetaan, että päivähoitohenkilöstön arvioiden mukaan kotona olevien vanhempien lapset ovat päivähoidossa keskimäärin neljä päivää viikossa ja 6,5 tuntia päivässä.

¹⁹ Muita lasten kokopäivähoidossa olon perusteita olivat muun muassa lastensuojelun tukitoimenpide (1%), erityispäivähoito (1%), maahanmuuttajaperheet (2,1%), vanhemman/vanhempien työttömyys (2,3%), molemmat vanhemmat muusta syystä kotona (0,1%), toinen vanhempi muusta syystä kotona (0,7%). Yhteensä 10,2%.

Syyskuun ajan keskusteluketjussani keskitytään vielä arvostelemaan (ja puolustelemaan) ”päivähoito-oikeuden väärinkäyttäjiä” (ks. moraalidiskurssi). Syyskuussa julkaistuun tutkimusraporttiin viitataan kuitenkin jo 15.10. ja 17.10. ilmestyneissä pääkirjoituksissa:

Sosiaali- ja terveysministeriön pikatutkimus osoitti, että kotona olevien vanhempien lapset ovat yleensä kokopäivähoidossa joko perustellusta tarpeesta tai selvästi täyttää päivää tai viikkoa lyhyemmän ajan. Vain kolmella prosentilla päiväkotilapsista on äiti tai isä kotona uuden vauvan vuoksi. (HS20)

Keskustelun saama käänne näkyy siis selkeänä verrattaessa heti Sailaksen ehdotuksen jälkeen ja siitä muutaman kuukauden päästä ilmestyneitä HS:n pääkirjoituksia. Heti Sailaksen ehdotuksen jälkimmäisissä ilmestyneissä pääkirjoituksessa kysymys subjektiivisesta päivähoito-oikeudesta kytketään laajempaan keskusteluun hyvinvointivaltioista ja sen tulevaisuudesta.

Kysymys vanhempien oikeudesta laittaa lapsensa kunnalliseen lasten päivähoidon ei ole ainoa eikä suinkaan merkittävin asia, joka nousee esiin, kun puhutaan yksilön ja yhteiskunnan vastuun rajoista hyvinvointipalveluissa. (HS4)

Lokakuussa samalla pääkirjoituspalstalla otetaan siis jälleen vahvasti kantaa keskusteluun. Tällä kertaa näkökulma on kuitenkin jo aivan toinen.

”Päivähoitokeskustelu antoi väärän kuvan epäkohdista. Valtiosihteeri Raimo Sailaksen provosoima päivähoitokeskustelu osoittautui hyödylliseksi. Selvisi, että mielikuvat ja ennakkoluulot eivät tässäkään yhteydessä vastanneet kovinkaan hyvin todellisuutta. Sekä lasten niin sanottua subjektiivista päivähoito-oikeutta että vanhempia, jotka itse kotona ollessaan panevat lapsensa päivähoidon, hutkittiin koko lailla väärin perusteluin. Epäkohdat ovat toisaalla.” (HS20)

Voi pohtia, katoaako keskustelusta moralisoiva sävy kun käy ilmi, että subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajoittamisella ei voidakaan saavuttaa mittavia säästöjä? Huomio kiinnittyy myös siihen, että keskustelunaloituksensa jälkeen Sailas ei enää esiinny aktiivisena puhujana aineistossa, häneen ainoastaan viitataan epäsuoria sitaatteja käyttäen. Sailas palaa kuitenkin keskustelun keskiöön vielä ketjun päättävässä henkilökuvajutussa (HS21). Siinä Sailaksesta maalaillaan kuvaa marjastuksesta ja sienestyksestä pitävänä ”vaatimattoman ja leppoisan oloisena miehenä”, joka ”joutuu kiertämään veronmaksajien varoilla pitkin maata todistelemassa vastahakoisille hyvin koulutetuille ihmisille, että ”se on nyt vain niin, että tämä huusholli ei pysy pystyssä, ellei olla valmiita tekemään töitä suurin piirtein lakisääteiseen eläkeikään asti”.

Jutussa viitaan Sailaksen viimeaikoina aiheuttamiin ”kohuihin”, ja yhtenä niistä mainitaan hänen ”ihmettelynsä siitä, että lapsia pidetään päiväkodissa, vaikka **vanhemmat** ovat kotona”. ”Kohun” aloittaneessa 15.8. julkaistussa jutussa Sailaksen mielestä kyse on kuitenkin nimenomaan siitä, jaksako **terve nuori nainen** hoitaa kahta lasta, jos hänellä on vauva kotona. Sailas ei siis keskustelunavauksessaan ihmettele niinkään päiväkodissa olevia lapsia ja heidän tilannettaan, vaan katsoo suoraan kotona lasta hoitavaan äitiin. Aineistoni viimeisessä jutussa hän katselee kuitenkin jo tarhaan päin. Keskustelun alkupäässä hän myös puhuu nimenomaan äideistä, mutta keskusteluketjun päättävässä jutussa vanhemmista. Tämä voi olla myös silkkaa sattumaa. Omasta mielestäni diskurssit rakentuvat kuitenkin nimenomaan tällaisten pienten sanavalintojen varaan. Siten ero on merkittävä.

Sailasta kuvaillaan samaisessa jutussa ”*vaatimattoman ja leppoisan oloiseksi mieheksi, jonka katse on terävä*”. Sailas ei ole jutun mukaan sortunut pröystäilemään korkeapalkkaisena virkamiehenäkään. Hänen kerrotaan harrastavan (marjastuksen ja sienestyksen ohella) myös palstaviljelyä, sauvakävelyä ja pyöräilyä.

Sailas on siis ikään kuin ”yksi meistä”. Sailaksen esittämät mielipiteetkin ovat jutun mukaan ”ihan tavallisia”. Sailas pitää käsittämättömänä, että kun hän puhuu tavanomaisista asioista eli päivähoidosta, urheilusta tai työttömyysturvasta, sitä pidetään ”ihmejuttuna”.

Sailas viittaa jälleen moniin muihin, joiden puolesta hän ”kokonaisnäkemysään” esittää: ”*Minähän otan esille **monien muidenkin** ihmisten näkemiä epäkohtia.*” Aineistoni keskusteluketjun päättävän henkilökuvajutun kirjoittaja kertoo, ettei Sailas ”salaile” sitä että on lähtöisin Nivalasta ”melko vaatimattomista” oloista. Sailaksesta piirtyy kuva ”leppoisana kansanmiehenä”. Vaatimattomien olojen mainitseminen rakentaa sankaritarinaa ja asettaa Sailaksen toisaalta kontekstiin, jossa ”kyllä tiedetään miten tärkeää säästäminen on”.

Sailas esitetään sanansaattajana, joka väsymättä **joutuu** kiertämään levittämässä säästämisen ilosanomaa, jota (koulutetutkaan) ihmiset eivät ymmärrä. Verbi ”joutua” viittaa siihen, ettei Sailaskaan ole itse valinnut tehtävänsä – hän on joko pakotettu tai hän uhrautuu.

10 Aineiston tulkintaa ja johtopäätöksiä

”Lapsen käsittely onnistuu paljon paremmin äidin kahdella sormella kuin isän molemmilla nyrkeillä.” (Martti Luther)

Etsin tässä luvussa vastauksia ja johtopäätöksiä ensimmäisessä luvussa esittämiini kysymyksiin. Ensin teen lyhyen yhteenvedon aineistoanalyysin pohjalta esiin nousseista huomioista. Miten vanhempien ja yhteiskunnan vastuu ja rajanvedot aineistossa hahmottuivat? Sitten siirryn pohtimaan aineiston punaisena lankanani, ollaanko yhteiskunnassamme siirtymässä yhteiskuntahoivasta äidin hoivaan? Sen jälkeen pohdin, miltä hyvinvointivaltion tulevaisuus näyttää aineistoni valossa.

Tasa-arvotutkimuksesta ammentavasta taustastani johtuen minua kiinnosti aineistossani erityisesti se, miten vanhempien välistä vastuunjakoja perheissä keskusteluketjussa normitetaan. Olin varautunut siihen, että teksteissä piirtyvä kuva vanhempien välisestä vastuunjaosta ei kenties olisi täysin tasa-arvoinen ja jaetun vanhemmuuden ideaalin mukainen. Tästä alkuoletuksestani huolimatta minua hämmästytti aineistossani sen julkilausutun ja rivien välisen sanoman välinen ristiriita. Teksteissä viitattiin kuuliaisesti jaetun vanhemmuuden ja tasa-arvon hengessä kumpaankin vanhempaan (isään ja äitiin tai jompaankumpaan vanhemmista), mutta samaan aikaan rivien välissä vastuun viestikapula ojennettiin vain ja ainoastaan äidille. On tietysti niinkin, että keskustelun kohteena oli nimenomaan lasten päivähoito eikä esimerkiksi jaettu vanhemmuus. Siitä huolimatta juuri äiti oli teksteissä itsestään selvästi se, joka on kotona, kun taas isä oli teksteissä poissa, maailmalla, luomassa uraa ja ansaitsemassa perheen elatusta. Lähempi tarkastelu paljasti, että niissäkin jutuissa, joissa vanhempiin viitattiin ”neutraalisti” äitinä tai isänä, vanhempina tai jompanakumpana vanhemmista, tarkoitettiin usein nimenomaan äitiä.

Minut yllätti myös se, miten äiti esitettiin (niin äidinhoivaa alleviivaavissa kuin äitien oikeutta subjektiiviseen päivähoito-oikeuteen puolustavissa) teksteissä eräänlaisena epätoimijana, jonka etu ja halu oli muiden tahdolle, edulle, haluille ja toiveille alisteinen. Äidin tai naisen omaan kunnianhimoon ja urasuunnitelmiin ei viitattu ja koko työelämän konteksti häivytettiin äidin taustalta. Erilaiset perheiden (eli usein äitien) hoitoratkaisut perusteltiin perheen ja lapsen edulla. Äiti ei näyttäytynyt ihmisenä tai naisena, vaan toimijana, joka on olemassa ensisijaisesti perhettä ja lasta varten. Tätä asetelmaa ei myöskään mitenkään problematisoitu. Kotihoivan normia tuotettiin myös käänteisesti esimerkiksi kutsumalla hoito-oikeutta ”hyväksikäyttäviä” ja lapsiaan viikonloppuisin hoitoon tuovia vanhempia itsekkäiksi ja ”rajanasettamista vaativiksi”. Tällä huomiolla en ota kantaa siihen, onko lapsen vieminen päiväkotiin viikonloppuna oikein vai väärin.

Siten aineistossani yhtenä taustalankana kulki perhekeskeinen puhetapa, jonka Päivi Sutinen nimeää omassa uusperheiden äitipuolia ja isäpuolia koskevassa väitöskirjatutkimuksessaan fatalistiseksi puhetavaksi (2005, 72). Fatalistisessa puhetavassa oma elämä tai oma tahto mielletään ulkopuolelta määräytyväksi asiaksi. Tässä puhetavassa tulee Sutisen mukaan esille, että on olemassa asioita, jotka vaikuttavat omaan elämään ja joille ei voi mitään. Niiden pysyvyys on jotain sellaista, että niihin ei voi vaikuttaa, joten ne estävät yrityksetkin niin tehdä. Isyys ei johda miestä luopumaan entisestä toimijuudestaan, mutta äitiys asettaa naisen asemaan, jossa on luovuttava ja valittava lapsen parhaan nimissä. Äidin on luovuttava joko työelämästä tai kokopäiväisestä äitiydestään sekä usein myös omasta ajasta, halusta ja haluttavuudesta. (Mt., 71.)

Jaana Vuori huomauttaa, että ”äitiys on psykososiaalisessa diskurssiivisessä muodostumassa kuvattu usein maaperäksi lapsen kehitykselle, toiminnaksi joka on problemaattista suhteessa kehittyvään lapseen, mutta ei problemaattisena naisen itsensä elämässä, toiveissa, haluissa ja kyvyissä.” Tämä äidin subjektiuden kiertäminen (tai jopa kieltäminen) on ollut Vuoren mukaan keskeinen kritiikin ja uusien lähtökohtien etsimisen kannustin, ja samalla myös vaikeasti ratkaistava ongelma feminismin sisällä (2001, 339).

Tämä on myös se lähtökohta, josta itse lähdin liikkeelle. Vuori huomauttaa, että suomalaisten perheasiantuntijoiden kirjoituksissa äitiys tuntuu muuttuvan itsestäänselvyydeksi sitä mukaa, kun isä problematisoituu toimijana. Näin mielestäni oli laita myös tutkimusaineistossani, joskaan isää ei edes problematisoitu toimijana.

Halusin analyysillani selvittää, miten vanhemmuuden vastuu jakautuu aineistossani isän, äidin ja yhteiskunnan välisessä kolmiyhteydessä. Löysin aineistoanalyysissani paljon viitteitä äidinhoivaa korostavasta diskurssista. Aineistossani kaikui myös hyvinvointivaltiota käsittelevässä luvussa esittelemäni mahdollistavan valtion -ideologia, mikä rajanveto-diskurssissa näkyi sekä julkilausutusti että implisiittisesti siten, että hoivavastuuta haluttiin työntää hyvinvointivaltiolta takaisin perheelle, yksilölle - ja sille Sailaksen keskustelun keskiöön asettamalle ”terveelle nuorelle naiselle”.

Foucault huomauttaa, että diskurssi on käsitettävä sarjaksi epäjatkuvia kerrostumia, joiden taktinen funktio ei ole yhtenäinen eikä pysyvä. Diskurssin maailma ei siis hänen mukaansa jakaannu poissuljettuihin tai hallitsevaan diskurssiin, vaan se on nähtävä erilaisissa strategioissa esiintyvien diskursiivisten elementtien moninaisuutena. Diskurssi kuljettaa ja tuottaa valtaa, mutta myös kaivaa maata sen jalkojen alta paljastamalla sen. Diskursseja on hänen mukaansa tarkasteltava niiden ”taktisen tuottavuuden kahdella tasolla” – eli mitä vallan ja tiedon

vaikutuksia ne vahvistavat. Tämän lisäksi olisi tarkasteltava sitä, mikä suhdanne tai voimasuhde tekee niiden käytön välttämättömäksi tietyssä ristiriitatilanteissa. (Foucault 1998, 75-76).

Asettamalla nuoren naisen päivähoitokeskustelun keskiöön Sailas samalla tuli paljastaneeksi ja sanallistaneeksi yhden yhteiskunnassa vallalla olevista diskursseista. Tämän voi tulkita myös siten, että Sailaksen muotoilu samalla myös syö valtaa kantamaltaan diskurssilta. Kuitenkin kotona lasta hoitava nuori nainen pysyi keskustelun keskiössä melkein koko ketjun ajan, joten sanavalinnallaan Sailas myös määritteli keskustelun lähtöasetelman ja kontekstin.

10.1 Yhteiskuntahoivasta äidinhoivaan

Vaikka äideistä paljon keskustelun kuluessa puhuttiinkin, jäi äiti tässäkin keskustelussa mielestäni vaille aitoa subjektiutta. Äiti näyttäytyi aineistossani toimijana, joka taipuu toteuttamaan perheen ratkaisuja – äiti hoitaa kotona lapsia tai menee töihin aina sen mukaan, mitä asuntolainan lyhennykset, ympäröivä yhteiskunta ja työmarkkinat häneltä milloinkin edellyttävät. Äidin omaan haluun, kunnianhimoon tai urasuunnitelmiin ei viitattu yhdessäkään aineistoni jutussa. Jaetun vanhemmuuden hengessä puhuttiin ”vanhemmista” tai ”jommastakummasta vanhemmasta”, mutta normiksi asettui silti nimenomaan äiti ja äidinhoiva.

Eija Sévonin ja Jouko Huttusen (2004) mukaan kulttuurimme peruskuvastoon kuuluu yhä vahvasti Neitsyt Mariaa muistuttava, itsensä unohtava äidinmalli. Vastuun lapsesta katsotaan kuuluvan ensisijaisesti äidille. He kirjoittavat teoksessa Isäkirja, että vastuuta isän kanssa jakavan äidin kertomus – jos sellaista löytyy – on usein pareille ristiriitainen, koska hyvään äitiyteen liitetään totaalinen vastuu lapsesta. Vastuun jakaminen kääntyy naisilla herkästi niin omassa mielessä kuin sosiaalisen ympäristönkin silmissä vastuun välttelemiseksi. Kotiin lasta hoitamaan jäävää isää saatetaan puolestaan pitää välinpitämättömänä työelämän haasteita kohtaan ja jopa vastuuttomana suhteessa työyhteisön sääntöihin (Sévon ja Huttunen 2004, 164). Tällainen äidinhoivan etusijalle asettava painotus näkyi implisiittisesti myös aineistossani, sillä isyyttä ja isien hoivavastuuta ei problematisoitu keskustelussa. Tarkastelin työni aluksi Eeva Jokisen ja Teresa de Lauretiksen ajattelua, jonka mukaan universaali Nainen ja universaali äiti asetetaan historiallisesti eläville naisille tarkastelupinnaksi. Miten nykyajassa elävät naiset sitten lastenhoitoproblematiikan ratkaisevatkin, Äiti isolla Ä:llä on ja pysyy kodin keskiössä.

Sévon ja Huttunen kirjoittavat, että velvoittava vanhemmuus tarkoittaa vielä nykyäänkin nimenomaan kulttuurisesti velvoittavaa äitiyttä, ilman että sama velvollisuus koskisi isyyttä. Mikäli miehellä ei ole selkeää näkemystä oman isyytensä tärkeydestä, häntä ei siinä tue kulttuurinen tai sosiaalinen ympäristökään (mt., 141). Lapsen hoitaminen on isälle yhä oma valinta. Isä voi myös yhtä hyvin ympäristön hiljaisella hyväksynnällä paeta vastuutaan autotalliin, työpaikalle tai baariin, mutta nainen ei. Äitiys tuntuu olevan kohtalo, josta ei voi

kerran äidiksi ”ryhdyttyään” enää vetäytyä. Isyys taas näyttää perustuvan miehen omalle, positiiviselle valinnalle. Mies voi valita, millaista isyyttä hän harjoittaa vai harjoittaako isyyttä laisinkaan. Isyydestä voi myös ikään kuin irtisanoutua ja kieltäytyä osallistumasta lapsen elämään. Laki määrää miehen kyllä maksamaan elatusmaksuja, mutta sosiaaliseen isyyteen miestä ei voi laissa ”velvoittaa”. Mikäli isä ei kykene maksamaan edes minimielatusmaksua, maksetaan sekin yhteiskunnan pussista. Yhteiskunta siis paitsi jakaa hoitovastuun äidin kanssa, myös rientää miehen tilalle siinä tapauksessa, että tämä ei kykene lasta elättämään. Ottaen huomioon, että nykyisellään lapsen kulut tarhamaksuineen ja harrastuksineen ovat useita satoja euroja kuukaudessa, jää myös taloudellinen kokonaisvastuu lapsesta äidille.

Kuten jo aikaisemmin työssäni olen todennut, on hyvinvointivaltio ollut Raija Julkusen mukaan nimenomaan naisten liittolainen lastenhoitajana ja palkkatyön normalisoijana (1992, 40). Yhteiskunnan tarjoamat päivähoitopalvelut vapauttivat naiset samalla myös mieselättäjyydestä ja työnteko takasi heille ansiosidonnaisen sosiaaliturvan ja eläkkeen (mt. 47). Julkunen huomauttaa, että heikommassa sosiaaliturvassa naiset maksavat hintaa siitä, että tulevat äideiksi ja ovat nais(palkkaisissa) ammateissa. Subjektiivisen päivähoito-oikeuden purkaminen olisi siten askel kohti mieselättäjyyttä. Tästä voi vetää sen radikaalin tulkinnan, että hyvinvointivaltio on kehitetty nimenomaisesti paikkaamaan miesten poissaolon aiheuttamaa rakoa perheissä ja hoivatehtävissä, jotka ovat ”perinteisesti” kuuluneet naisille.

Esimerkiksi Ruotsissa on sen sijaan viime vuosina tuettu hoitovastuun siirtämistä isälle. Helsingin Sanomissa 26.10.2005 uutisoidun Valtion taloudellisen tutkimuslaitoksen (VATT) tutkijan Anita Haatajan ja Ruotsin Arbetslivsinstitutenin tutkijan Anita Nybergin tutkimuksen mukaan Ruotsin ja Suomen perhepolitiikan erot näkyvät nyt jo naisten työasemassa. Ruotsissa perhepolitiikassa on korostettu isän hoitovastuuta ja pyritty vahvistamaan äitien työssäkäyntiä, kun taas Suomessa on kannustettu pienimpien lasten äitejä jäämään kotiin. Suomessa kunnallisen päivähoidon käyttö on tämän seurauksena dramaattisesti vähentynyt. Yli 60 prosenttia alle kolmivuotiaista hoidetaan kotona ja 3-5-vuotiaistakin yli joka kolmas. Ruotsissa ja muissa pohjoismaissa sen sijaan 70-90 prosenttia pikkulapsista on hoidossa. Uutisessa todetaan, että kodinhoidontuen tarkoituksena oli lisätä äitien (taas äitien, ei isien) pienen lapsen hoitoon liittyviä valinnanmahdollisuuksia, mikä onkin uutisen mukaan toteutunut. Samaan aikaan naisten työttömyys ja pätkätyöt ovat kuitenkin lisääntyneet. Niitä naisia, joilla ei ole työpaikkaa johon voisi perhevapailta palata, on entistä enemmän. Uutisen mukaan Pohjoismaiden malli, joka perustuu kahden vanhemman työssäkäyntiin, on alkanut 1990-luvulla rapautua. Kehitystä on johtanut Suomi.

Kahden ansaitsijan malli on ollut sitä vahvempi, mitä korkeampi on äitien työllisyys, mitä enemmän kahden ansaitsijan perheitä on, mitä lähempänä äitien tulot ovat isien tuloja ja mitä suurempi osuus perheen tulonmuodostuksesta on äidin harteilla. Tutkijat huomasivat Suomen ja Ruotsin tilastoja vertaamalla, että malli on 1990-luvulla heikentynyt molemmissa maissa, mutta Suomessa Ruotsia enemmän. Erisuuntainen kehitys näkyy nimenomaan alle kolmivuotiaiden lasten perheissä. Saman tutkimuksen mukaan Suomessa naisten työllisyys on laskenut vuodesta 1989. Kahden huoltajan perheissä kahden ansaitsijan perheiden osuus on pudonnut 85 prosentista 65:een vuodesta 1987. Myös puolisoitten yhteenlaskettujen ansiotulojen osuus bruttotuloista on alentunut, ja lapsilisät ja tulonsiirrot muodostavat nyt aiempaa suuremman osuuden. Ruotsissa, jossa on kotihoidontuen sijasta tuettu isien hoitovastuuta, näin ei ole tapahtunut. Niin ikään kokonaan ilman ansiotuloja elävien äitien osuus pienten lasten äideistä on lisääntynyt. Äitien riippuvuus sekä isän tuloista että tulonsiirroista on kasvanut suomalaisissa alle kolmivuotiaiden perheissä. Ruotsissa sen sijaan alle kouluikäisten äidit toivat perheeseen aiempaa enemmän ansiotuloja. Yksinhuoltajien asema on 1990-luvulla heikentynyt molemmissa maissa eniten. (HS 26.10.2005.)

Sailaksen ehdotuksen jälkimainingeissa HS:ssä 17.10.2004 julkaistiin artikkeli, jossa tutkijat ja AY -liikkeen edustajat varoittavat, että naisen asema työmarkkinoilla horjuu. Tutkijoiden mukaan ”naisen paikka on kotona” -ajattelu on jälleen lisääntymässä yhteiskunnassamme. Artikkelissa haastatellun sosiologian professorin Harri Melinin mukaan Raimo Sailaksen subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajoittamista koskenut ehdotus edustaa paluuta ”mieselättäjyyteen ja miesten dominoimaan perhemalliin, jossa naisille osoitetaan paikka kotilieden ääressä.” Melinin mukaan Sailaksen ehdotus on tulkittavissa selkeäksi osoitukseksi Suomessa jylläävästä ideologiasta: halusta säästää hyvinvointivaltion menoissa.

10.2 Hyvinvointivaltio vs. omavastuuvaltio

Työni hyvinvointivaltiota käsittelevässä luvussa viittasin mahdollistavan valtion käsitteeseen. Mahdollistavan valtion eetokseen kuuluu ajatus, jonka mukaan yksilö on yksin vastuussa elämästään, ja siksi käytän nyt tässä yhteydessä siitä ”omavastuuvaltion” nimitystä, joka mielestäni kuvaa sen luonnetta paremmin. Omavastuuvaltion ideologian mukaan hyvinvointivaltiolle kuuluneet tehtävät tulisi siirtää esimerkiksi yksityisen sektorin, hyväntekeväisyysjärjestöjen ja omaisten kannettavaksi. Tällaiset ideologiset puheenparret ovat läsnä myös tutkimusaineistossani. Ratkaisuksi ”päivähoito-ongelmaan” tarjottiin kotihoivan ohessa myös esimerkiksi seurakunnan päiväkerhoja. Mahdollistava valtio ei takaa yksilön turvaa vaan rohkaisee markkinoita, yhteisöjä, vapaaehtoisia ja perheitä lisäämään sosiaalisia ponnistelujaan. Mielestäni analysoimassani keskustelussa ehdotetut leikkaukset olivat juuri

sellaisia, joihin Offe (1990)²⁰ viittasi hyvinvointivaltiota käsittelevässä luvussani (ks. luku 6.1): Ne kohdistuivat marginaaliin (eli siihen kolmen prosentin ryhmään kaikista päiväkotilapsista, joiden vanhemmista toinen oli kotona) ja niillä saavutettaisiin/saavutettiin pikemminkin poliittista kuin taloudellista hyötyä. Aineistoni taustalla kaikuu ja vaikuttaa keskustelu hyvinvointivaltion tulevaisuudesta. Se asettaa raamit koko keskustelulle ja myös sanelee keskustelussa käytetyt käsitteet (tarhaura, osaamisen pettäminen, tehokkuus jne.). Yksilön ja yhteiskunnan välistä suhdetta tarkasteltiin abstraktista ”systeemin” näkökulmasta käsin, ja yksilön ja yhteiskunnan välinen suhde nähtiin uusina ”rajanvetoja” kaipaavana.

Esimerkiksi vanhempiin, jotka ”kyselivät mahdollisuutta saada myös viikonloppuhoitoa” suhtauduttiin keskustelussa ankan moralistisesti. Päivähoito-oikeutta ”väärinkäyttäviä” vanhempia moralisoitiin keskustelussa vetoamalla lapsen etuun ja lapsen ”oikeuteen” saada kotihoitoa, mutta yhtä aikaa vedottiin myös säästöihin. Näiden kahden perustelun tuominen samaan lauseeseen syö mielestäni pohjaa molemmilta. Talouden kannalta tarkasteltuna vain raha ratkaisee eikä vanhempien moraalivalinnoilla tulisi talouden logiikalla mitattuna olla merkitystä. Toisaalta vanhempien moraalivalintoja tarkasteltaessa rahalla ei pitäisi olla relevanttia merkitystä, eihän moraalialia voi mitata rahassa. Lopulta selvisi, että yhtä aikaa kotihoitoa ja päivähoitoa lastenhoidossa harjoittavien vanhempien joukko on marginaalisen pieni. Luvussa 9.4. läpikävin tästä seurannutta käännettä, joka keskustelun puolivälin jälkeen tapahtui. Olivatko säästöpuheet siis vain ”tekosyy” vanhempien moralisoimiselle? Vai toisten päin? Liitettiinkö moraalial keskusteluun mukaan vain jotta säästämiseksi saataisiin lisäpuhtia – eli oliko pohjimmiltaan kysymys vain ja ainoastaan rahasta? Nämä kysymykset jäävät jokaisen lukijan oman harkinnan ja tulkinnan varaan.

Merkkejä Mishran neljännessä hyvinvointivaltioteesissään esittämistä hyvinvointivaltion tueksi muodostuvista uusista valtaresursseista ei aineistossani näkynyt, vaan keskustelua hallitsi virkamiesnäkökulmasta esiintuotu ”kokonaisnäkemys”, jossa yksilön etu asetetaan yhteiskunnan edulle alisteiseksi. Vanhempia tarkasteltiin ulkoapäin, yksittäisinä toimijoina, jotka laumana vaativat kaitsemista ja rajanvetoa. Me vanhemmat –diskurssiin sisältyvää vienoa yhteisyyttä korostavaa sävyä lukuun ottamatta ei keskustelussa asetuttu (esimerkiksi vanhemmista muodostuvana) joukkona vallakkaita vastaan. Vanhemmuus on siitä erikoinen asia, että se koskettaa suurta osaa suomalaisista, mutta siitä huolimatta vanhempina ollaan ikään kuin omissa oloissa. Vanhemmat ovat löyhä, suhteellisen organisoimaton joukko.

²⁰ Offe, Calus: Smooth Consolidation in the West German Welfare State. Zentrum für Sozialpolitik, Universität Bremen. Arbeitspaperie 4/1990.

Aineistoni valossa näyttäisi siltä, että hyvinvointivaltion alasajon myötä vastuuta ollaan nyt siirtämässä takaisin naisten syliin sen sijaan että miehiä huhuiltaisiin vastuun kentille. Jaetun vanhemmuuden mahdollisuuteen päivähoitoproblematiikan ratkaisijana ei aineistossani ainakaan suoraan viitattu. Olemmeko liukumassa hitaasti kohti modernia edeltänyttä yhteiskuntamallia, jossa nainen on entistäkin sidotumpi hoivatehtäviinsä ja sitä kautta myös riippuvaisempi miehestä perheen elättäjänä? Pedataanko tällaisilla kehystyksillä kotityöstä naisille uutta ”uravaihtoehtoa”? Onko perheen ja työn yhdistäminen naisille tulevaisuudessa mahdollista vain esimerkiksi kotiapulaisten avulla kuten ennen hyvinvointivaltiota oli laita? Voi myös kysyä, onko naisella ollut miehen kanssa tasavertaisia mahdollisuuksia yhdistää työ ja perhe edes hyvinvointivaltiossa? Myös nämä kysymykset jäävät lukijan pohdittaviksi.

11 Naisen subjektin jäljillä – syventävää pohdintaa

Syvennän työni ensimmäisissä luvuissa esiin nostamiani ajatuksia ja aineistoni tulkintaa vielä yhdellä kierroksella, jolla nostan esiin uusia näkökulmia ja kytköksiä. Ensin tarkastelen äidinroolia ja subjektiutta ruumiillisuuden kautta. Sitten pohdin naisen omaa tahtoa ja sitä miten se on kytketty naisen ruumiillisuuteen. Kolmanneksi teen yhteenvedon työni punaisena lankana kulkeneista ajatuskuluista luvussa, jossa esittelen Foucault'n ajattelua ja tarkastelen naisen roolia perheessä biovallan käsitteen kautta. Lopuksi pohdin vielä, miten äitisubjektiin päästäisiin käsiksi? Miksi äiti on halki vuosisatojen kätkenyt sanat sydämeensä? Miten äiti saisi sanat?

11.1 Äidinruumis ei ole naisen

Esimerkiksi Claude Lévi-Straussin mukaan kaikki yhteisöt jakavat ympäröivän maailman binaarisiksi oppositioiksi, joista perustavin vastakohtapari on luonto ja kulttuuri. Naisen on ajateltu ”kuuluvan” lähemmäs luontoa hänen menstuoivan ja lapsia synnyttävän kehonsa takia.

Naisen ruumista ja naisen päättäväisyyttä ruumistaan on pyritty kontrolloimaan monin keinoin kautta historian. Naisen ruumis on myös raskausaikana ikään kuin yhteisön omaisuutta – tai ainakaan nainen ei ole enää yksin ruumiinsa herratar. Hän ei ole enää yksin kehossaan eikä naisella myöskään ole sen suhteen täyttä päättäväisyyttä. Hänen ruumistaan tutkitaan ja tarkkaillaan lääketieteellisesti, ja naisen kaikki tekemiset ja tekemättä jättämiset määritellään ja arvotetaan suhteessa syntymättömään sikiöön - ja myöhemmin suhteessa lapseen. Äidinhoivan moraalinen diskurssi haluaa esittää tämän täysin ”luonnollisena” asiana.

Äitiyden erityisasemaa suhteessa isään perustellaan usein biologiasta käsin. Kuitenkin juuri biologisista lähtökohdista olisi mahdollista vetää toisenlainenkin johtopäätös: koska naiset kantavat, synnyttävät ja imettävät lapset, voisi lastenhoidon ajatella ”kuuluvan” miehille, onhan nainen usein synnytettyään fyysisesti niin väsynyt, ettei hänestä useinkaan ole heti lastenhoitajaksi. Ennen Suomessa asia ratkaistiin niin, että kylän naiset huolehtivat lapsesta äidin lapsivuodeajan yli. Nykyään äidin apujoukkoina toimivat sairaanhoitajat ja kätilöt.

Äidinhoivan diskurssin valta näkyy myös siinä, että äitiydestä ja lastenhoidon raskaudesta ei ole kulttuurisesti sallittua puhua ”negatiivisesti”. Ainoa poikkeus tästä on synnytysmasennus. Jokinen kirjoittaa, että useiden analyysien mukaan naisen kyky synnyttää on naisen ”hirviöiden” syy. Naisen ruumis muuttaa muotoaan raskauden aikana, nainen on raskausaikana

yksi mutta silti jo kaksi. Samalla kulttuurissamme luonnoksi nimetty tuntematon tulee esiin naisen ruumiissa sen muuttaessa muotoaan raskauden myötä. Jokisen mukaan raskauden jälkeisen masennuksen ja äidin väsymisen voi siten tulkita kyvyttömyydeksi muuttua luonnontilaisesta takaisin kulttuuritilaiseksi, ”väsynyt äiti on moninkertainen hirviö” (1996, 132-133). Synnytysmasennuksesta saa nykyään jo puhua, mutta väitän, että vain siksi että äidin masennuksen katsotaan muodostavan uhan myös lapsen ja perheen hyvinvoinnille.

Naiset on useissa yhteyksissä asetettu luontoa ja kulttuuria välittävään osaan (esim. Jokinen 1996, 132). Esimerkiksi raskaana olevaan ja juuri synnyttäneeseen naiseen on monissa kulttuureissa liitetty vahvoja erityisuskomuksia. Synnyttäneen naisen on esimerkiksi katsottu olevan ”epäpuhdas”, ja hän on saanut tulla kirkkoon vasta synnytyksen jälkeisen verenvuodon loputtua. Kategorioiden välimaastoon asettuvaa on pidetty tabuna ja anomaliana (eli poikkeuksena tai epäsäännöllisenä ilmiönä), ja sitä kohtaan on tunnettu vierautta ja kunnioitusta. Naisten tehtävien piiriin on kuulunut myös kulttuurin ja luonnon rajankäynti, syntymään ja kuolemaan liittyvät tehtävät ja rituaalit. Naiset huolehtivat sairaalajärjestelmässä yhä syntymään ja kuolemaan liittyvistä tehtävistä, toimivat kättilöinä ja kuolettajina. Naisia kuolevan vierellä (ts. kuolettajia) tutkineen Terhi Utraisen mukaan kuolevan vierellä valvova nainen assosioituu niin ikään äidiksi (1999, 174). Ympyrä sulkeutuu.

11.2 Naisen oma tahto ja sen seuraukset

Elina M. Reenkola pohtii naisen häpeän alkuperää kirjassa *Intohimoinen nainen – psykoanalyttisia tutkielmia halusta, rakkaudesta ja häpeästä*. Hänen mukaansa häpeän alkuperää voidaan tarkastella luomismyytin kautta. Aatami ja Eeva elivät Eedenissä alasti vailla häpeää, työtä ja vaivannäköä siihen kohtalokkaaseen hetkeen asti, jona Eeva söi käärmeen hokuttelemana hyvän- ja pahantiedon puun hedelmiä ja tarjosi niitä Aatamillekin. Silloin naisen ja miehen silmät avautuivat ”näkemään hyvän ja pahan”, ja he alkoivat hävetä alastomuuttaan. Jumala karkotti Eevan ja Aatamin paratiisista maata viljelemään ja antoi Eevalle rangaistukseksi synnytyskiput ja Aatamille työnteon. (Reenkola 2004, 80-81.) Merkilläpantavaa tässä esityksessä on mielestäni se, että Eeva omenan poimiessaan tekee *oman* tahtonsa mukaan. Naisen oman tahdon noudattamisesta seuraa siis rangaistus, josta kärsimme Raamatun mukaan yhä synnytyskipujen ja toisaalta työnteon muodossa. On myös mielenkiintoista, että rangaistukseksi Eevan omatahtoisuudesta Jumala asettaa tälle nimenomaan synnytyskiput. Tarkoittaako tämä Raamatun kohta sitä, että synnytyskipujen (ja niistä seuraavan äitiyden) on tarkoitus nitistää naisen oma tahto?

Naisen rooli on typistetty kulttuurissamme äitiydeksi ja naisen seksuaalisuus reproduktioksi eli uusintamiseksi (ks. esim. Saarikangas 1991, 238). Monissa kulttuureissa naisten toimintakenttänä on ollut yksityinen alue eli käytännössä koti. Nainen ja seksuaalisuus on yhdistetty juutalais-kristillisessä kulttuurissa syntiin, ja nainen on ikään kuin ”kesytetty” eliminoimalla seksuaalisuus äidin roolista. Naistutkimuksen piirissä on esitetty, että naisen rooli on kulttuurissamme jaettu kahteen, dikotomiseen rooliin, hyvään ja pahaan naiseuteen (ns. huora ja madonna-myytti). Hyvää naiseutta edustaa äitiys ja hoivaavuus, josta seksuaalisuus on riisuttu kokonaan pois, ja pahaa naiseutta nainen seksuaalisena ja itsenäisenä olentona. Naisilta on vaadittu ehdotonta siveyttä ja naisen seksuaalisuuden on katsottu olevan tarpeen lasten synnyttämisen lisäksi ainoastaan miehen halun katalysoimisen ja kesyttämisen välineenä.

Seksuaalisuus ei istu etenäkään äidin rooliin. Tämä näkyy nykyäänkin mm. mainonnan välittämässä naiskuvassa. Mainosten äitikuvia pro gradu -työssään analysoineen Pia Arvilommin mukaan mainosten välittämä kuva naisen elämästä on fragmentaarinen, naisen eri roolit naisena, äitinä ja virkanaisena pidetään kaukana toisistaan (1997, 95). Äitejä ei myöskään esitetä väsyneinä eikä negatiivisten tunteiden vallassa, vaan puhtaana ja kauniina kodin keskellä lapsiaan hoitamassa (mt. 96). Arvilommi esittää, että ehkä kodin ulkopuolelle asemoitu äiti herättäisi hämmennystä, sillä äitiä ei voi kohdata katseensa kohteena olevana seksuaalisena objektina. Mainoksissa on siis turvallisempaa sirpaloida nainen yhtäällä (kodin ulkopuolisessa maailmassa) katseen kohteeksi, ja toisaalla (kodin sisäisessä maailmassa) äidiksi ja pitää nämä roolit toisistaan visusti erillään (mt. 96).

Juutalais-kristillisen kulttuurin vaalima Äiti-ikoni eli Neitsyt Maria, on synnittä raskaaksi tullut Jumalan pojan synnyttäjä. Luce Irigaray²¹ on kritisoinut kulttuurimme äitikulttia siitä, että se on esitys naisesta yksinomaan pojan äitinä. Pääosassa on neitseellisesti syntynyt poikalapsi, ja nainen äitinä ja tyttärenä on siis kaksinkertaisesti poissuljettu tästä kulttuurimme ydinkertomuksesta. (Saarikangas 1991, 238.) Hannele Koivunen esittää väitöskirjassaan *The Woman who understood completely* (1994), että Maria Magdalenan roolina juutalaiskristillisessä kulttuurissa on ollut toimia Neitsyt Marian vastakohtana, eräänlaisena pahan äidin representaationa. Maria Magdalena oli Koivusen mukaan Jeesuksen rakkain opetuslapsi, jota muut opetuslapset kadehtivat (Koivunen teoksessaan *Madonna ja huora*, vuosiluku puuttuu painotiedoista, 131). Maria Magdalena on siten tulkittavissa, varsinkin omana aikanaan, itsenäiseksi ja omaa polkuaan seuraavaksi naiseksi, joka ei tyytynyt yhteisön itselleen tarjoamaan vaimon ja äidin rooliin. Siinä missä Neitsyt Maria representoi Koivusen mukaan

²¹ Ks. Esim. Irigaray, Luce 1996: *Sukupuolieron etiikka*; suomentanut Pia Sivenius. Helsinki: Gaudeamus.

kristillisen kulttuurin polaarissa jaossa epäseksuaalista madonnaa, on Maria Magdalena (jälkikäteen) esitetty prostituoituna ja pahan naisen perikuvana (mt. 13).

Erich Neumann²² on analysoinut C.G. Jungin arkkityypiteorian pohjalta eri kulttuurien äitimyyttejä. Hänen mukaansa kaikki kulttuurit erottavat naispuolisista jumalistaan positiivisen ja negatiivisen naiseuden, Hyvän ja Hirveän äidin (Koivunen 1994, 15). Hirveä äiti on joko liian etäinen, välipitämätön, itsekäs ja kylmä, tai sitten hän tukahduttaa lapsen liiallisella läsnäolollaan.

11.3 Foucault ja sukupuoliteknologia

Tein työni alkupuolella katsauksen suomalaiseen perhepolitiikkaan, joka on muodostanut reunaehdot naisten työn ja perheen yhteensovittamisen projektille. Tarkastelin myös äidin roolia perheessä ja äitiyden tueksi rakennettuja instituutiota: neuvolaa, vanhempainlomia ja –tukia sekä julkisen sektorin päivähoitojärjestelmää. Esitän tässä luvussa vielä yhteenkokoavan näkökulman näihin työssä esittelemiini kehityskulkuihin ja teemoihin. Käytän tässä apunani Michel Foucault'n teoriaa biovallasta sekä vallan ja sukupuolen yhteenkietoutumisesta. 1700- ja 1800-luvulla kehittyneen uuden sukupuoliteknologian keskeiseksi toimintamaastoksi muodostui Foucault'n mukaan juuri perhe. Perhe muodosti sen yhteiskunnallisen yksikön ja vallan pelikentän, jolla sukupuoli ja erityisesti naisen sukupuoli määriteltiin ja sidottiin äitiyteen ja äideille perheissä osoitettuun biologis-moraaliseen tehtävään.

Seksuaalisuutta ja sukupuolta on pidetty yhteiskunnassamme ihmisen yksityisimpänä osaluueena, ja perheen on katsottu kuuluvan julkisen sfäärin vastakohtana yksityiseen sfääriin. Foucault'n mukaan sukupuoli (ja siihen kytkeytyvä seksuaalisuus) on päinvastoin yksi keskeisimmistä vallan välineistä. Seksuaalisuutta ei pidä Foucault'n mukaan kuvailla vallalle vieraana ja vastaanhangoittelevana toimijana, jota valta pyrkii alistamaan. Valtasuhteissa seksuaalisuus ei ole vetäytyvin tekijä, vaan pikemminkin yksi kaikkein tehokkaimmista (vallan) välineistä. (Foucault 1998, 76-77.)

11.3.1 Biovallan käsite

Sukupuolen kautta valta ulottuu kaikkein yksityisimpään: ihmisen ruumiiseen, seksuaalisuuteen ja perhe-elämään. Tätä nyky-yhteiskunnassamme muun muassa lääketieteen ja

²² Neumann, Erich 1974, *The Great Mother; An Analysis of the Archetype*. New Jersey: Princeton University Press.

kasvatusideologioiden avulla operoivaa valtaa Foucault kutsuu biovallaksi. Biovallan lonkerot yltyvät jokaiseen yksilöön ja perheeseen, kehdestä hautaan.

1700- ja 1800-luvun taitteeseen sijoittuva kulttuurinen ja yhteiskunnallinen muutos aikaansai lääketieteellisten pyrkimysten ohella myös poliittisia pyrkimyksiä järjestää avioliitto, syntyvyys ja kehitysvammaisten hallinta valtiojohtoisesti (mt., 86). Nykyään valta hallitsee elämää ja sen kulkua kokonaisuudessaan. Konkreettisesti valta määrätä elämästä kehittyi Foucault'n mukaan 1600-luvulta alkaen kahdessa perusmuodossa. Nämä muodot eivät ole toisilleen vastakkaisia vaan pikemminkin kehityksen kaksi napaa. Toinen ääripäistä keskittyy ruumiiseen koneena – ruumiin kesyttäminen, sen ottaminen mahdollisimman suureen hyötykäyttöön ja muovattavuuden kasvattaminen taataan kurinpidollisilla menetelmillä, jotka ovat tyypillisiä näkemykselle ihmisruumiin autonomis-poliittisesta olemuksesta.

Toinen, 1700-luvun puolivälin tienoilla muotoutunut ääripää keskittyi lajiruumiiseen, joka toimii perustana biologisille prosesseille, kuten lisääntymiselle, syntymälle, kuolemalle ja terveydentilalle jne. Näitä ohjaillaan Foucault'n mukaan kokonaisella joukolla väliintuloja ja sääntelymenetelmiä. Näitä hän kutsuu väestön biopolitiikaksi. (Mt., 99.)

Foucault'n mukaan biovalta oli välttämätön tekijä kapitalismin kehittämisessä, sillä kapitalismi ei olisi ollut mahdollinen ilman ruumiiden kontrolloitua sijoittamista tuotantokoneistoon eikä ilman väestöilmiöiden ohjattua sovittamista taloudellisiin prosesseihin. Biovalta toimii jakamalla normeja, ja normit puolestaan ankkuroituvat ja uusiutuvat perheessä. Keskeiseksi biovallan välikappaleeksi muodostui yhteiskunnassa ja perheen sisällä juuri sukupuoli. Äidit ja äitiys instituutiona valjastettiin tuon vallan käyttövoimaksi ja uusintajaksi. (Mt., 103-104.)

”Terveiden, jälkikasvun, rodun, lajin tulevaisuuden ja yhteiskuntaruumiin välityksellä valta puhuu meille (ja meissä) seksuaalisuudesta ja seksuaalisuudelle” (Foucault 1998, 105).

Foucault'n mukaan valta on liikkuvien ja muuttuvien valtasuhteiden peliä, joka kamppailujen ja ristiriitojen kautta muuttaa, vahvista ja kääntää voimasuhteita vastakkaisikseen. Valta ei siis ole instituutio, rakenne tai kyky, joka on jollekulle annettu ja evätty toiselta, vaan yleisnimi, joka annetaan yhteiskunnassa vallitsevalle strategiselle tilanteelle. Valta ei ole siis asia tai resurssi, joka olisi jakaantunut puoliksi hallitseville ja hallittaville, vaan pikemminkin ”voimalinja”, jossa ovat mukana tuotantokoneissa, perheissä, pienryhmissä ja laitoksissa kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla vaikuttavat voimasuhteet. (Mt., 69-71.)

11.3.2 Sukupuoli vallan ytimessä

Länsimaissa yhteiskunta on Foucault`n mukaan ottanut tehtäväkseen sukupuolta koskevan totuuden tuottamisen menetelmän, eli sukupuolidiskurssien tuottamisen. Foucault`n mukaan 1700-luvulla syntynyt porvarillinen, kapitalistinen ja teollinen yhteiskunta ei reagoinut sukupuoleen kieltäytymällä tunnustamasta sitä. Sukupuoli ja sukupuolisuus eivät siis ole olleet keskeisiä tabuja länsimaisessa kulttuurissa, kuten usein väitetään. Foucault`n mukaan seksuaalisuutta koskeva diskurssi on viimeisen kolmensadan vuoden ajan pikemminkin lisääntynyt kuin vähentynyt.

1700-luvulla syntyneen uuden sukupuoliteknologian tekniikat periytyvät jo kaukaa historiasta. Niiden muodostuminen voidaan Foucault`n mukaan jäljittää keskiajan kristinuskon katumusharjoituksiin, uskovaisille määrättyyn pakolliseen synnintunnustukseen ja 1300-luvulla syntyneeseen asketismiin. Viimeistään keskiajalta lähtien länsimaiset yhteiskunnat ovat asettaneet tunnustamisen erääksi keskeisistä rituaaleista, johon totuuden tuottamisessa voidaan nojata. Tunnustamisesta on tullut keskeinen osa myös sukupuolen ja seksuaalisuuden tuottamisessa. Tunnustus on Foucault`n mukaan nykyajan diskurssirituaali, jossa puhuva subjekti on myös lausumaton subjekti. Tunnustus on myös valtasuhteessa paljastuva rituaali, sillä tunnustus ei ole tunnustus ilman kuulijaa, näkijää tai vastaanottajaa. (Mt., 47-49.)

Totuus ei ainoastaan sijaitse subjektissa, joka tunnustuksessa tuo sen sellaisenaan päivänvaloon, vaan se rakentuu kahdessa vaiheessa. Se on läsnä, mutta epätäydellisenä ja itselleen sokeana siinä, joka puhuu, eikä se voi täydellistyä muuten kuin sen kautta, joka kuuntelee ja kirjaa sen ylös. Juuri jälkimmäisen on sanottava totuus tästä salaperäisestä totuudesta: tunnustuksen tekemän paljastuksen päälle on tuotava tulkinta siitä, mitä tunnustuksessa sanottiin. [...] Se, joka kuuntelee, on totuuden herra. (Foucault 1998, 53.)

Foucault`n teoria tuntuu nykyajan tositelevisioivillitystä ja nettipäiväkirjainnostusta vasten entistäkin ajankohtaisemmalta – ihmiset tuntuvat tunnustavan mitä tahansa, kunhan tunnustus taltioidaan muiden nähtäväksi ja kuultavaksi. Myös aineistoni me vanhemmat –diskurssissa kuului puhetapa, joka asetti oman kokemuksen ja sen tunnustamisen ikään kuin totuuden välikappaleeksi. Kertomalla ”meidän perheen” hoitoratkaisuista puolusteltiin vanhempien valintoja ja asetettiin omat ratkaisut muiden arvioitavaksi. Me vanhemmat –diskurssissa myös kehoitettiin lukijaa pohtimaan ”käsi sydämellä” muiden vanhempien hoitoratkaisuja ja niiden motiiveja. Käden vieminen sydämelle viittaa siihen, että kirjoittaja uskoo näin tuotettavan relevantimpaa tietoa kuin mitä esimerkiksi medially on tarjota:

Käsi sydämelle: Monenko perheen tiedätte toimivan näin? Päivähoidon ammattilaiset kertovat lehdissä raflaavia ääriesimerkkejä, jotka valitettavan usein päätyvät otsikoihin ja jäävät elämään yleistettynä totuutena: "Joku kyseli joskus viikonloppuhoitoakin, että pääsisi itse huvittelemaan." Taas käsi sydämelle ja pientä mediakritiikkiä: Mistä tällaisia vanhempia löytyy? Suurin osa niistä harvoista vauvaperheistä, jotka vievät esikoisensa "kokopäivähoitoon", vievät lapsen sinne vain muutamana päivänä viikossa, kerhonomaisesti.
(HS12)

Myös itse Raimo Sailas nähdään keskustelussa paikoin toimijana, joka ”uskaltaa sanoa sen, mitä muut vain ajattelevat mutta eivät kehtaa sanoa ääneen.” Sailaksen toimijarooliin latautuu siis aimo annos tunnustuksellisuutta. Sitä kautta hänet asemoidaan tekstissä lähes ”totuuden esitaistelijana”, joka keskustelunaloituksellaan palauttaa kurin ja järjestyksen - ja asettaa samalla sukupuolet paikoilleen.

1700-luvulta alkaen uusi sukupuoliteknologia teki kasvatustieteen, lääketieteen ja taloustieteen avulla sukupuolesta maallisen ja valtion asian: se kutsui koko yhteiskunnallisen ruumiin ja lähes jokaisen sen yksilön tarkkailuun. Sukupuolen ympärille rakennettiin jättimäinen koneisto, jonka tarkoitus oli tuottaa totuutta sukupuolesta (Foucault 1998, 45). Me vaadimme Foucault'n mukaan sukupuolta kertomaan totuuden sekä itsestään että meistä. Samalla kerromme sukupuolelle totuuden siitä itsestään tulkitsemalla sitä. Tästä keskinäisestä pelistä rakentui Foucault'n mukaan hitaasti ja usean vuosisadan aikana tieto subjektista (mt., 55).

1800-luvulta alkaen kehittyneissä suurissa linjoissa kulkee ja kehkeytyy ajatus, että on olemassa muutakin kuin ruumis fysiologisen kokonaisuutena, ja se jokin on sukupuoli. Esimerkiksi naisten hysterisoinnin yhteydessä ”sukupuoli” määriteltiin kolmella tavalla. Se oli sekä miehellä että naisella, mutta samalla se oikeastaan kuului miehelle ja puuttui naiselta. Kolmanneksi sukupuoli oli se, josta naisen ruumis yksinään koostuu, määrää sen kokonaisuudessaan lisääntymistehtävään ja kiusaa sitä taukoamatta lisääntymistoiminnon seurauksilla (mt., 109). Näin syntynyt uusi sukupuoliteoria toteutti tehtäviä, jotka tekivät siitä korvaamattoman. Foucault mainitsee näistä kolme: Ensinnäkin sukupuolen käsite mahdollisti anatomisten elementtien, biologisten funktioiden, käyttäytymisen, tuntemusten ja nautintojen uudelleenluokittamisen keinotekoiseksi ykseydeksi, jonka avulla tämä kuvitteellinen saatiin toimimaan kausaalisen periaatteena ja kaikkialla paljastettavana olevana salaisuutena. Näin sukupuoli saattoi toimia ainutlaatuisena ilmaisuna ja universaalina merkityssisältönä.

Toiseksi, esiintymällä yksipuolisesti anatomiana ja puutteena, viettinä ja merkityksenä se saattoi toimia sukupuolisuutta koskevan tiedon ja biologisen lisääntymistieteen yhtymäkohtana. Näin

seksuaalitieto sai näennäistieteellistä arvovaltaa. Samaan aikaan Euroopassa levisi uusia tautiluokituksia, joista yksi oli hysteria. Palaan tähän myöhemmin.

Kolmanneksi sukupuolen käsite mahdollisti vallan kätkemisen – ajatus ”sukupuolesta” tarjoaa mahdollisuuden sen väistämiseen, mikä tekee vallasta ”vallan”. (mt., 111.) Sukupuoli häivyttää siis käsitteenä oman historiallisen alkuperänsä ja vallan kytköksensä ja esiintyy ”luonnollisena” kategoriana. Näiden kolmen edellä mainitun tehtävän lisäksi ”sukupuolella” on Foucault’n mukaan vielä neljäs tehtävä: jokaisen on kuljettava seksuaalisuuden kautta löytääkseen tien itsensä ymmärtämiseen.

Sukupuolesta (ja sille asetetuista normeista) tuli siis yhteiskunnallisen vallan keskeinen ilmentymä. Oikeanlaisen perhe-elämän, äitiyden ja lastenkasvatuksen normien kautta vallan lonkerot ulottuivat jokaiseen yksilöön ja perheeseen. Tämän kehityksen myötä länsimainen sukupuolidiskurssi siirtyi kirkon vallasta lääketieteen valtaan. Uusi sukupuoliteknologia kehittyi kolmella eri akselilla: pedagogiassa, jonka kohde oli lapsen spesifi seksuaalisuus, lääketieteessä, jonka kohde oli naisille ominainen seksuaalifysiologia sekä väestötieteessä, jonka tavoite oli syntyvyyden säätely (mt., 85).

Yhteiskunnallisia suhteita määrittänyt vanha ja verisuhteille perustuva sukupuolisuhteiden *liittodispositiivi* (dispositio tarkoittaa jäsennyttä, taipumusta, käyttäytymistä tai määräystä), joka on johtanut muun muassa avioliittojärjestelmään, sukulaissuhteiden määrittelemiseen ja kehittämiseen, saa nyt rinnalleen uuden *seksuaalidispositiivin*. Siinä missä liittodispositiivi tukeutuu sääntöjärjestelmään, verisuhteisiin ja lakiin, toimii seksuaalidispositiivi vallan muuttuvien, suhdanneherkkien ja monimuotoisten tekniikoiden mukaan. (Mt., 79.) Syntyy väestönsäätelyyn keskittyneitä instituutioita. Avioliitosta tuli tärkeä kunnollisen naiseuden ja äitiyden määrittäjä, ja aviottomat äidit saivat osakseen erilaisia sanktioita. Seksuaalisesti ”huikentelevaisesti” käyttäytyviä naisia suljettiin mielisairaaloihin. Naisen ruumiista ja hormoneista tuli keskeinen sairauksien ja poikkeamien selityksen lähde. Esimerkiksi Suomessa työläisnaiset taistelivat vuosisadan alussa laillistaakseen aviottomien äitien aseman. Sotien jälkeen väkiluku oli saatava nousuun. Tähän pyrittiin muun muassa äitiyssuojelun avulla, mutta sen sivujuonteena oli myös väestön laadun parantaminen (Nätkin 1998, 69). Esimerkiksi abortin myöntäminen oli lääkärien harkintakyvyn varassa, ja he asettivat usein luvan myöntämisen ehdoksi naisen sterilisaation. Äitien kautta pyrittiin myös levittämään valistusta ja hygieniatapoja muun väestön pariin (mt., 68-72). Tässä keskeisenä instituutiona toimi neuvolalaitos.

Samoihin aikoihin Euroopassa alkoi levitä uusi ihmiskäsitys, joka pohjasi Freudin psykoanalyttiselle teorialle. Juuri Freudin teorialle toivat ”arkiajatteluun” käsityksen äidin hoivan tärkeydestä ja ensisijaisuudesta isän hoivaan nähden. Isän merkitys kasvaa Freudin pohjalta ponnistavan kehitysteorian mukaan vasta oidipaalisessa ikävaiheessa eli lapsen ollessa noin 2-3-vuotias, jolloin lapsi alkaa irtautua äidin ja lapsen välisestä symbioosista. Äidin merkitys lapsen elämälle on Freudin mukaan vahvasti determinoiva: äidin kyky luoda symbioosisuhde ja toisaalta irtaannuttaa lapsi ”äidin vallasta” luo pohjan koko myöhemmälle psyykkiselle kehitykselle. Äiti tyydyttää lapsen halut ja tarpeet, ja äidin vallassa oleva nälän ja kylläisyyden vaihteleva rytmi opettaa lapsen pikkuhiljaa tuntemaan erillisyytensä hoitajastaan, jonka kanssa lapsi elää siis aluksi symbiootteisessa suhteessa (ks. esim. Chodorow 1978, 40-57). Freudin teoriasta (ja sen tulkinnoista) arkiajatteluun levisi ajatus, jonka mukaan äidinhoiva on ensisijaisen tärkeää lapselle aina kolmen vuoden ikään asti. Sigmund Freudin teoria aikaansai 1800-luvun lopulla kiivasta keskustelua ympäri Eurooppaa.

Anna Kortelainen huomauttaa teoksessaan *Päivä naisten paratiisissa* (2005), että 1700-luvun lopulla alkoi ”hyvän äidin kultti”. Sitä ennen äidit olivat hyväksytysti ja ajan ihmiskuvaa myötäillen hylänneet, pahoinpidelleet ja kohdelleet lapsiaan julmasti. Lapset edustivat Kortelaisen mukaan ennen hyvän äidin kulttia vanhemmilleen kauppasopimuksena solmitun avioliiton tavoittelemaa sosiaalista jatkuvuutta, eivät henkilökohtaista onnellisuutta tai inhimillisiä perhearvoja. 1700-luvulla kirjallisuus, kuvataide, teatteri, lääkärit ja filosofit alkoivat propagoida rakastavaa ja lempeää äidinkuvaa. (Mt., 189.)

Vanhemmat ja puoliset tulivat seksuaalidispositiivin tärkeimmiksi asiamiehiksi, joka puolestaan perheen ulkopuolella turvasi lääkärivaltaan. Perheestä tuli keskeinen oikean sukupuolisuuden ja sukupuoliroolien uusintaja, joka myös ankkuroi sukupuoliroolit, miehen ja naisen yhteiskuntaan.

”Näin syntyivät uudet henkilöhahmot: hermostunut nainen, frigidi vaimo, välinpitämätön tai murhapakkomielteiden riivaama äiti, kykenemätön, sadistinen tai perverssi aviomies, hysteerinen tai heikkohermoinen tytär, varhaiskypsä ja jo elinvoimansa menettänyt lapsi sekä homoseksuaalinen nuorimies, joka kieltäytyy avioliitosta ja laiminlyö vaimoaan.” (Foucault 1998, 81.)

Foucault määrittelee neljä suurta strategiakokonaisuutta, jotka 1700-luvulta alkaen ovat olleet kehittämässä sukupuoleen kohdistuvan tiedon ja vallan määritelmiä (dispositiiveja). Ensimmäinen näistä on naisen ruumiin hysterisointi, toinen lapsen sukupuolen pedagogisointi, kolmas lisääntymiskäyttäytymisen sosialisointi ja neljäs perverssin halun psykiatrisointi. (Mt.,

77-78). Näiden strategioiden päämääränä on seksuaalisuuden tuottaminen. Oman työni kannalta oleellisia ovat ensimmäinen ja kolmas Foucault'n luettelemista strategiakokonaisuuksista. Foucault'n mukaan naisen ruumiin hysterisointi on kolmivaiheinen prosessi, jossa naisen ruumis analysoidaan (hyväksyen tai poissulkien) seksuaalisuuden kaikin puolin kyllästämänä ruumiina. Naisen ruumiiseen aletaan kohdistaa lääketieteellisiä toimenpiteitä ja naisen ruumis saatetaan ”orgaaniseen kommunikaatioon” yhteiskuntakokonaisuuden, perheen ja lasten kanssa. Tämä tarkoittaa, että naisen ruumiin on turvattava säännelty hedelmällisyys, oltava perheen tärkeä ja toimiva osa sekä tuotettava ja turvattava lapsen elämä biologis-moraalisen vastuun nimissä koko kasvatuksen ajan. Foucault'n mukaan äiti, jonka vastakuva on ”hermostunut nainen”, on tämän hysterisoinnin näkyvin muoto. (Mt., 77.)

11.3.3 Hysterinen nainen

Millainen oli sitten se äidin käänntökuva, hermostunut tai jopa hysterinen nainen? Hysteria oli 1800-luvun naisten muotitautiluokitus, joka levisi pian ympäri Eurooppaa. Hysteriaa tutkineen Anna Kortelaisen mukaan naisen hysterian alkuperän katsottiin olevan kohdussa. (Kortelainen 2003, 42.) Sairauden nimi on johdettu kreikan sanasta hystera, kohtu. Ennen 1800-lukua naisen hysterian katsottiin johtuvan kohdusta, joka on uppiniskaisesti lähtenyt vaeltamaan muualle elimistöön. 1800-luvulla hysterian alkuperää etsittiin kohdun lisäksi myös aivoista ja hermoista. Kortelainen esittää teoksessaan *Levoton nainen* (2003), että hysteriaa tuli 1800-luvun muotidiagnoosi lääkäreiden keskuudessa. Hysterian tunnusoireiden luettelo oli pitkä ja rönsyilevä: varma merkki hysteerisestä kohtauksesta oli, jos potilaalla ilmeni pyörtäilyä, itkua, huutoa, hengenahdistusta, kouristelua, oksentelua tai epämääräistä seksuaalista kaipuuta. Itse asiassa hysteriaksi luokiteltiin kaikki sellaiset naisen käytöksessä ilmenneet piirteet, jotka eivät istuneet hänelle osoitettuun passiiviseen rooliin. 1800-luvulla naisella ei ollut juuri muuta uravaihtoehtoa kuin avioliitto. Naiset saivat aluksi opiskella yliopistossa vain erikoisluvalla, ja vain harvat naiset onnistuivat rakentamaan tieteellisen uran. Työntekoa pidettiin porvarisnaisille sopimattomana toimintana. Näiden reunaehtojen ahtaassa puristuksessa naisen valinnan mahdollisuudet olivat olemattomat. Naisen oma tahto ja kunnianhimo leimattiin herkästi hysteriaksi.

Naisten ainoaksi keinoksi tuoda julki tyytymättömyyttään jäivät ”hysteeriset kohtaukset.” Hysteriaksi luokiteltiin kaikkalainen uppiniskaisuus naiselle osoitettua roolia kohtaan. Parannuskeinona hysteriaan suositeltiin avioliittoa. Kortelaisen mielestä hysteriaautiluokituksessa oli myös kyse psykovallasta. Lääkärit määräisivät hysteerikoille vuodelepoa ja suosittelivat pikaista avioliittoa ja äitiyttä. Hysterian katsottiin kumpuavan

pohjimmiltaan seksuaalisuudesta, ja hysteerikon ajateltiin kärsivän joko seksin puutteesta tai liiallisista ja naisille kielletyistä haluista. Oli asianlaita miten tahansa, avioliiton katsottiin olevan paras lääke kumpaankin vaivaan. (Kortelainen 2003, 51-52.)

Hysteeriseksi leimattiin toisaalta helposti myös äitiyttä vieroksuva tai synnytysmasennuksesta kärsivä nainen. Äitiyden katsottiin parantavan naisen hysterian. Lieneekö kyse ollut myös siitä, että kotiin ja lapsikatraaseen sidottu nainen oli ”turvallisesti” hiljennetty ja paikoilleen naulattu, sillä hänellä ei ollut aikaa eikä mahdollisuuksia toimia kodin ulkopuolella?

Foucault`n mukaan naisten hysterisointi vietiin läpi sen vastuun nimissä, mikä naisilla katsottiin olevan lastensa terveydestä, perheinstituution lujudesta ja yhteiskunnan yleisestä hyvästä. (Foucault 1998, 105.) Foucault`n tarkoittama biovalta asteli suomalaisiin koteihin hygieniää, reipashenkistä ja karaisevaa lastenkasvatusta ja ulkoilmaa markkinoivana normistona. Samalla vastuu kodin ilmapiiiristä, aviomiehen tyytyväisyydestä ja lasten hyvästä käytöksestä tuli naisen kannettavaksi. Hyvän äidin ominaisuuksien kääntöpuolella naista vaani yhä edelleen hysteerisen (huonon) naisen kuva. Kaikkalainen huolimattomuus kotitöissä, lastenkasvatuksessa tai sukupuolimoraalissa keikautti naista lähemmäs hysteerikkoa ja poispäin kunnon naisesta ja äidistä. Agraariyhteiskuntaan verrattuna naisen vaimonrooli korostui, ja naisen tehtäväksi tuli pitää myös miehen seksuaalisuus kontrollissa. Samalla naisen ensisijaiseksi tehtävänä pidettiin lapsen synnyttämistä, hoitamista sekä perheen hyväksi toimimista. Naisen halu ja etu oli siis perheen edulle alistainen.

Aineistoni aloittavassa Sailaksen puheenvuorossa, "kysymys on siitä, jaksako terve nuori nainen hoitaa kahta lasta, jos hänellä on vauva kotona", kaikuu mielestäni tämä 1800-luvulta juontuva kahtia jaottelu ”hyviin äiteihin” ja ”hysteerikkoihin”. Sailaksen lausahdus on luonteeltaan myös normittava. Lauseen mukaan terveen naisen tulisi jaksaa hoitaa kahta lasta kotona. Onko nainen sairas, jos hän ei jaksakaan? Hysteerikko on nainen, joka ei jaksaa, ei viitsi, ei pysty eikä voi.

Biovaltaan liittyvällä lisääntymiskäyttäytymisen sosialisatiolla Foucault tarkoittaa parien hedelmällisyyteen kohdistuvia erilaisten ”sosiaalisten” tai taloudellisten kannustimien ja jarrujen käyttöönottoa. Tällaisena kannustimena tai jarruna voi mielestäni pitää esimerkiksi aineistoni punaisena lankana kulkenutta kiistaa subjektiivisesta päivähoito-oikeudesta. Toiseksi siihen kuuluu poliittinen sosialisatio, jossa parit asetetaan vastuuseen koko yhteiskuntakokonaisuudesta. Poliittisena biovallan ilmentymismuotona voi mielestäni pitää myös äidinhoivankulttia, joka painottaa oikeanlaisen ja täysipäiväisen äidinhoivan tärkeyttä

lapsen tulevaisuuden kannalta. Käänteisesti sosiaalisista tai mielenterveyden ongelmista syytetään usein äitiä ja/tai kasvatusta.

Kolmas lisääntymiskäyttäytymisen sosialisointin muoto on Foucault`n mukaan lääketieteellinen, tautiopin keinoin toteutettu sosialisointi, joka tapahtuu syntyvyyttä säännellen, yksilön ja lajin puolesta (mt., 78). Äidinruumis alistettiin medikalisaation myötä tarkastelun kohteeksi ja sitä ohjailtiin kohti oikeanlaista ja toivottua olemisen tapaa. Äidin raskausaika siivitettiin joukolla sääntöjä, kieltoja ja vaatimuksia, ja äitejä ohjattiin lastenhoidossa ja huollossa. Neuvolan ohjeistukset rytmittivät myös puolisoitten seksuaalielämää ja jälkeläisten unta, ruokailua ja peseytymistä. Lapsia piti karaista eikä heitä saanut ruokkia kuin neljän tunnin välein. Sitten lastenhoito-ohjeet ovat muuttuneet moneen kertaan, mutta aina ne annetaan yhtä suurella auktoriteetilla.

11.3.4 Jotain rajaa tasa-arvolle

Perhettä nykymuodossaan ei pidä Foucault`n mukaan ymmärtää siten yhteiskunnallisena, taloudellisena ja poliittisena liittorakennelmana, joka sulkee seksuaalisuuden ulkopuolelleen tai kahlitsee sen, vaan perheen tehtävänä on päinvastoin ankkuroida seksuaalisuus ja muodostaa siitä pysyvä tukipylväs. Perhe sekä takaa seksuaalisuuden tuotannon että mahdollistaa sen, että uusi valtakunta läpäisee liittorakennelman. (Mt., 80.)

Edellä esitetyn valossa voi pohtia, ollaanko nyt tultu pisteeseen, jossa kapitalismin logiikka vaatii eräänlaista naisten ”kurinpalauttamista”. Hyvinvointivaltion ansiosta lieka, joka kytkee naisen kotiin, äitiyteen ja sukupuoleen, on ainakin pidentynyt. Nainen on voinut kieltäytyä lapsenteosta ja jopa avioliitosta. Samaan aikaan naisen vapautumisen myötä naisen ruumiista on tullut yhä tiukemman kaupallisen hyödyntämisen kenttä. Mediatutkijat²³ ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että pornokuvasto vyöryy marginaalista valtakulttuuriin ja mainoskuviin. Tätä kehityskulkua perustellaan ja oikeutetaan liberalismin, suvaitsevaisuuden ja vapautumisen ideologialla, joskus jopa naisen seksuaalisella vapautumisella.

Kaikessa hiljaisuudessa ja tasa-arvopuheen kulisien takana naisen aseman voi katsoa monessa suhteessa jopa huonontuneen - pätkätyöt lisääntyvät ja köyhyys naisistuu. Hyvinvointivaltion alasajoa perustellaan markkinavallan logiikalla. Tämän eetoksen mukaan globaalit markkinat ja talouden tehokkuus vaativat viimeisenkin valtiollisen sääntelyn alasajoa ja purkamista. Vaatiiko

²³ Ks. esim. Jokapäiväinen pornomme - media, seksuaalisuus ja populaarikulttuuri. Toim. Nikunen, Kaarina, Paasonen, Susanna ja Saarenmaa, Laura. Vastapaino, Tampere 2005.

talouden logiikka nyt sitä, että naisia roikotetaan ”yrittäjämäisissä töissä” ja kuljetetaan kodin ja työmarkkinoiden välillä sen mukaan, millaista hoivaa ja työpanosta kulloinkin tarvitaan? Nykyinen kehityskulku saattaa johtaa tilanteeseen, jossa naisen on valittava uran ja perheen välillä ja uranaiset jäävät lapsettomiksi ja ”perhekeskeiset” naiset vaille uraa. Tällä hetkellä 27 prosenttia hieman yli 40-vuotiaista korkeakoulutetuista naisista on lapsettomia (HS 28.5.2005).

11.4 Äitisubjektin jäljillä

Äitiys on myös naisen henkilökohtainen, omakohtainen ja subjektiivinen kokemus. Äitiyden institutionaalista puolta edustaa yhteiskunnallisesti määritelty ja normitettu äitiys ja subjektiivista puolta taas äitiys naisen ja lapsen välisenä suhteena. Äitiyden ongelmat asettuvat tutkimuksissa usein nimenomaan yhteiskunnalliseen kontekstiin, äidit eivät ole niinkään väsyneitä lapsiinsa, vaan työn ja perheen yhteensovittamisen hankaluuksiin ja ristiriitaisiin roolivaatimuksiin. Kuviteltu tai todellinen äitiyden normistosta poikkeaminen tuottaa syyllisyyttä. Syyllisyyttä tuottavat myös äidin vastuuta lapsen psyykkisestä hyvinvoinnista korostavat kasvatusteoriat, muun muassa edellisessä luvussa mainitut psykoanalyttiseen teoriaan pohjaavat kasvatusteoriat. (Esim. Gordon 1991, 140 ja 146; Jokinen 1996, 184.) Subjektiivisena tunnesiteenä äitiys tarkoittaa kuitenkin yksinomaan lapsen ja äidin välistä suhdetta – nainen on äiti vain suhteessa lapseensa, ei suhteessa yhteiskuntaan.

Eeva Jokisen väitöskirjassaan analysoimat äitien omaelämäkerralliset tekstit heijastelivat kulttuurista äidinkuvastoa. Naiset vertasivat omaa äitiyttään kulttuuriseen Äitiin, ja tunsivat sen rinnalla alemmuutta ja syyllisyyttä. Syyllisydentunto vaikuttaakin olevan yksi kaikkia äitejä yhdistävistä tuntemuksista. Syyllisyys kumpuaa mielestäni siitä äideille tyrkytetystä normien verkosta, jota voi kutsua myös biovallaksi. Tuula Gordon on tutkinut feministiksi tunnustautuvien naisten äitiyttä. Hänen mukaansa feministiäiditkin kertovat tuntevansa syyllisyyttä työssäkäyntinsä takia (Gordon 1991, 143). Äitejä muotikuvissa analysoinut Marianna Laiho kirjoittaa, että kulttuuristen Naisten kuvien kautta nainen alkaa suhtautua ruumiiseensa objektina, jota itse subjektina pyrkii muokkaamaan diskurssin asettamiin vaatimuksiin sopivaksi (Laiho 1996, 68). Kulttuuriset Äidin kuvat muiden edun yhä uudestaan oman etunsa eteen asettavasta uhrautujaäidistä ovat se heijastuspinta, jota naiselle äitinä tarjotaan. Laihon ajatusta voi laajentaa niin, että kulttuuristen Äidin kuvien kautta nainen alkaa suhtautua omaan äitiyteensä asiana, joka hänen on subjektina pyrittävä muokkaamaan diskurssin asettamiin vaatimuksiin. Voi pohtia, syntyykö Jokisen havaitsema äitien syyllisyys ja taipumus vertailla itseään toisiin nimenomaan äidinkuvaston naisiin juurruttamasta hoivavaatimuksesta, eräänlaisesta kaikkialla läsnä olevasta moraalisesta Äidin katseesta? Aineistoanalyysissani tällainen äitiin kohdistettu moraalipuhe nousi voimakkaana esiin.

Normiksi asettui perheen edun omien halujensa ja oman etunsa edelle asettava äidinhoivan vaatimus.

Esittelin työni aluksi Teresa de Lauretiksen teoriaa sukupuoliteknologiasta. Mikäli sukupuolen ajatellaan olevan sosiaalisesti tuotettu konstruktio eikä biologian determinoima asia, ei hoivaavuutta voi pitää sukupuoleen kytkeytyvänä piirteenä. Myös siinä, mitä naiselle ja äidille milloinkin on pidetty luontaisena käyttäytymisenä, näkyy selvää valikoivuutta. Hoivaavuutta pidetään naiselle ”luonnollisena” käyttäytymisenä, esimerkiksi aggressiivisuutta sen sijaan ei. Lapsenmurha oli kuitenkin vielä sata vuotta sitten naisten yleisin pahoinpitelyrikos (Lagerspetz 1998, 156), mutta silti sitä ei pidetä naiselle ”luontaisena” tapana toimia. Ennen ehkäisyteknologian kehittymistä äitiys ei myöskään suinkaan aina ollut naiselle ”luontaisesti” mikään toiveiden täyttymys vaan naiset pelkäsivät raskaaksi tulemista ja sen seurauksia.

Äidinhoivan diskurssin valta-asemasta kertoo se, että esimerkiksi äidin ei-hoivaavaksi julistautumista pidetään yleisesti epäsopevana käytöksenä. Esimerkiksi Kirsi Piha ihmetteli lokakuussa 2000 Fitness –lehdessä ilmestyneessä kolumnissaan, miten vähän aikaa äidille jää vaipparumman keskellä ja aikaansaai valtavan kohun. Analysoin proseminaari-työssäni (2000) lyhyesti Pihan kolumnin jälkimainingeissa Iltasanomissa julkaistua juttua, jossa julkkisäidit kertoivat omista äitiyden kokemuksistaan. Jutussa onnistuttiin napauttamaan omaa subjektiivista äitikokemustaan ilmaissutta Pihaa, ja hänen henkilökohtainen äitiyden kokemuksensa leimattiin ”vääräksi”.

Aineistoni jutuissakin äidin työssäkäyntiä kiirehdyttiin perustelemaan asuntolainalla ja /tai yhteiskunnassa tapahtuneilla rakennemuutoksilla, ei siis äidin omalla halulla ja kunnianhimmolla. Normiksi asettui siis äidinhoiva ja lasten kotihoito, joiden vaatimuksista tingitään vain ”pakon” edessä. Ei-hoivaavaksi julistautuva äiti joutuu usein vastaamaan syyttävään kysymykseen, ”mitäs sitten hankit lapsen?” Miehiltä tällaisia kysymyksiä ei sen sijaan kysytä. Miehen hoivaavaksi julistautumista puolestaan pidetään niin ikään sosiaalisesti epäilyttävänä.

Millainen on sitten se ”aito” subjekti, jonka kuvaksi kulttuurisesti määritelty Nainen on asetettu? Miten tähän subjektiin päästään käsiksi? Esimerkiksi Päivi Sutinen määrittelee tutkimuksessaan subjektiuden niin, että yhteiskuntatieteissä vaikuttamiskokemusta nimitetään ”toimijuudeksi” ja ”subjektuideksi” erotukseksi itselle hallitsemattomien voimien vietävänä ajalehtimisestä ja sokeasta sopeutumisesta (2005, 118). Tarkoitan tässä yhteydessä subjektilla sitä tuntevaa, kokevaa, tahtovaa ja omaa elämänsä aktiivisesti suunnittelevaa ja toteuttavaa subjektia, joka jää ulkoapäin kuvatun Äidin taakse tai varjoon.

De Lauretiksen mukaan aito subjekti on olemassa ja siihen voi päästä käsiksi. ”Feminismin subjektilla” De Lauretis tarkoittaa subjektin käsittämistä ja ymmärtämistä niin, että se eroaa Naisesta isolla N:llä eli siitä naiseuden representaatiosta, joka on ymmärretty milloin luonnoksi, milloin äidiksi, milloin mysteeriksi ja miehisen halun kohteeksi. (de Lauretis 2004, 48.)

Julia Kristeva kirjoittaa Stabat Mater -esseessään, että on mahdollista lähestyä ”hämärää seutua, jollainen äitiys naiselle on”, kuuntelemalla, mitä nykypäivän äidit äitiydestä ”huoliensa ja ilojensa läpi sekä sen syyllisyyden, jonka liian eksistentiaalinen feminismi heille testamenttasi” tuolla puolen kertovat (Kristeva 1993, 156). Kristevasta raskaus on radikaali kokemus, jossa ruumis kahdentuu, minä ja toinen, luonto ja tietoisuus, fysiologia ja sana, leikkaavat toisensa. Kristeva kutsuu raskautta jopa institutionalisoiduksi psykoosiksi. Hänestä lapsen syntymän myötä naiselle on kuitenkin mahdollista kokea uudenlainen rakkaus toiseen. Kristevasta äitiys avaa syyllistämättömänä, subjektiivisena kokemuksena mahdollisuuden uudenlaiseen etiikkaan – näin siis mikäli nainen ei joudu äitiyden myötä kieltämään itseään intellektuellina ja ammatillisena persoonana tai suhtaudu äitiyteen masokistisella asenteella. Äitiydestä kieltäytyminen ei voi Kristevasta olla feministien poliittinen ohjenuora, hänestä kolmannen sukupolven feministien tehtävänä onkin pureutua äitiyden kokemukseen (mt., 180).

Jokisen mukaan kulttuurisessa Äidin kuvastossa kuuluu pääosin muiden kuin äitien oma, subjektiivinen ilmaisu ja kokemus (1997, 17). Julia Kristevan mielestä vaikeneminen on liittynyt ennen kaikkea äitiyteen ja naisen rooliin äitinä. (Saarikangas 1991, 237.) Monien feministitutkijoiden mukaan naiset ovat olleet ikään kuin kätkeytynä kulttuurissamme ja naisilta on puuttunut oma ilmaisu ja kieli, ja nykynaisenkin voi ajatella äitisubjektien mediarepresentaatioiden vähyydestä päätellen kätkeyn sanat sydämeensä.

Deborah Cameron esittelee kirjassaan Sukupuoli ja kieli (1996, 181) Dale Spenderin²⁴ kieliteoriaa, jonka mukaan miehet ovat määritelleet kielelliset käsitteet omasta näkökulmastaan. Miehet hallitsevat Spenderin mukaan kieltä, koska miehet myös loivat sen. Miesten luoma kieli toimii perusluokittelujärjestelmällä, jonka dikotomiat muodostuvat käsitteistä ei-miehin/miehin, hyvä/paha. Stuart Hallin mukaan ideologia toimii kielessä, vaikka onkin eri asia kuin itse kieli (Hall 1992, 268). Sanoihin on vuosikymmenten ja -satojen kuluessa kerrostunut yhteisöllisiä merkityksiä. Niiden suoran viittauskohteen lisäksi sanat viittaavat myös arvoihin, paikkoihin ja historiallisiin tapahtumiin. ”Puhdas puhe”, ilman näitä sanoihin kerrostuneita merkityksiä ja arvoja on käytännössä mahdotonta. Subjektin ongelmana on se, että hänen pitäisi ilmaista omaa itseään sanoilla, jotka eivät ole hänen ja saattavat jopa sisältää

²⁴ Ks. esim. Spender, Dale: *Man made language*. London: Routledge & Kegan, 1985.

arvolatauksia, jotka rivien välissä vetävät tulkintaa eri suuntaan kuin mihin subjekti itse sitä haluaisi ohjata. Kieli määrittää ne (ideologiset) raamit, joiden varassa keskustelua on mahdollista käydä. Esimerkiksi sana "äitiys" on miesten kielessä saanut positiivisen arvolatauksen, ja naisten on siksi vaikea ilmaista äitiyden herättämiä ristiriitaisia tunteita.

Myös Lacanin²⁵ mukaan subjekti, identiteetti ja seksuaalisuus rakentuvat kielen symbolisessa järjestyksessä, johon sukupuolet astuvat eri tavoin. Täten voisi olla mahdollista muuttaa subjektiuden rakennetta muuttamalla joko perhesuhteita, joissa symbolinen järjestys uusinnetaan tai kieltä, jonka kautta subjekti rakentuu (mt., 198-199). Ei siis ole yhdentekevää, miten äitiydestä puhutaan. Uusien, tasa-arvoisten vanhempisubjektien tuottamiseksi tarvitaan uusia tapoja puhua äitiydestä, isyydestä ja vanhemmuudesta. Vain kaksi vapaata subjektiä voivat kasvattaa kolmannen.

²⁵ Ks. Esim. Lacan, Jacques (1966): *Écrits*. Paris: Seuil, 1971. Engl. *Ecrits: a Selection*, käänt. Alan Sheridan. London: Tavistock, 1980.

12 Epilogi

”Juuri kun nainen luulee tehtävänsä olevan suoritettu, hänestä tulee isoäiti.” (Erica Graves)

Sailaksen ehdotuksen aikaansaamassa keskustelussa yksi eniten kiistoja aiheuttanut kysymys oli se, aiheutuuko aikaisessa vaiheessa aloitetusta päivähoidosta haittaa lapsen kehitykselle. Sailaksen ehdotuksen jälkimainingeissa syksyllä 2004 käytyyn keskusteluun palattiin Helsingin Sanomissa yllättäen huhtikuussa 2005. Lehden kotimaan sivuilla uutisoitiin tuolloin (13.4.2005) ruotsalaista tutkimusta, jonka mukaan varhain aloitettu hyvästasoinen päivähoito on parasta useimmille lapsille. Näin väitti lehdessä Tukholman opettajakorkeakoulun emeritusprofessori Bengt-Erik Andersson. Andersson ja hänen tutkimusryhmänsä seurasivat eri-ikäisiä päiväkodissa tai muussa päivähoidossa aloittaneita lapsia yli 20 vuoden ajan. Tutkimuksen yhtenä päätuloksena oli, että alle yksivuotiaana tarhassa tai päiväkodissa aloittaneista lapsista 70 prosenttia menestyi myöhemmin hyvin tai erittäin hyvin. Kotona koulun alkuun asti hoidettujen ikätovereiden keskuudessa vastaava luku oli vain 38 prosenttia. Anderssonin mukaan lasten vanhempien sosioekonomisen taustan vaikutus tuloksiin on poistettu.

Jutussa haastateltu Helsingin yliopiston esi- ja alkuopetuksen didaktiikan professori Mikko Ojala huomautti, että tulokset pitää suhteuttaa ruotsalaisen päivähoidon korkeaan tasoon. Jyväskylän yliopiston psykologian professori Lea Pulkkinen puolestaan sanoi, ettei Suomen päivähoidon tila ole tätä nykyä kehuttava. Hän oli huolestunut kuntien säästöjen kohteiksi joutuneista päiväkodeista, joissa lapsiryhmien koot kasvavat ja hoitajat vaihtuvat. Pulkkinen huomautti, että ”huono päivähoito kärjistää lapsen ongelmia, hyvä taas voi olla suoja ja myönteinen voimavaratekijä”.

Seuraavan päivän (14.4.2005) HS:n Merkintöjä -palstalla lehden pääkirjoitustoimittaja Paavo Rautio otti kantaa Anderssonin tutkimukseen ja viittasi samalla Sailaksen ehdotukseen kiristää subjektiivista päivähoito-oikeutta. Rautio asettui kirjoituksessaan puolustamaan päiväkotihoidtoa ja korosti, miten tärkeää tulevaisuuden kannalta on satsata päivähoidon laatuun. Hän ironisoi kirjoituksessaan asetelmaa, jossa päivähoitoon lapsiaan kuljettavat vanhemmat joutuvat puolustuskannalle:

”Kotihoidtoa kannattavat vetelevät linjauksia, joiden mukaan kotona isän tai äidin kanssa kasvaneista lapsista tulee iloisia ja tasapainoisia. Nuttura täristen nämä vanhemmat kertovat, että yhteiskuntamme ongelmia pitää etsiä äidin sylin puutteesta”.

Myös Rautio puhuu kirjoituksessa ensin neutraalisti vanhemmista, mutta viittaa heti seuraavassa lauseessa ”nutturoiden tärinään”, joka viittaa käsittääkseni naisiin eli tässä yhteydessä äiteihin.

Raution mielestä Anderssonin tutkimus antaa eväitä arvottaa myös taannoista [Sailaksen ehdotuksen aikaan saamaa] keskustelua.

”Ensimmäinen opetus on, että moralismi on sokeutta. Moralistit väittivät todisteita, että hoitolapset eivät pärjää yhteiskunnassa. Tiedot Ruotsista näyttäisivät kumoavan tämän oletuksen.” (14.4.2005)

Viimeinen sana

Olen pohtinut äitiyden problematiikkaa siitä asti kun sain tyttäreni ja tein äitiyttä käsitelleen proseminarityöni vuonna 2000. Olen vuosien mittaan käsitellyt äitiyttä, isyyttä, vanhemmuutta ja perhepolitiikkaa myös työssäni toimittajana. Olen tässä työssä käsitellyt vuosien mittaan pohtimiani teemoja, paikoin rönsyilevästikin. En esittänyt esittelemieni feministisistä ja tasa-arvotutkimuksesta juontavien ajatusten ja teorioiden vastapainoksi niiden kritiikkiä. Perustelen tätä valintaani sillä, että ympäröivä yhteiskunta esittää kritiikin puolestani esittämällä, että tasa-arvo on jo toteutunut. Näin ei mielestäni kuitenkaan suinkaan ole, ja tällä työllä pyrin löytämään todisteita tälle lähtökohdalleni.

Tämän työni loppupäätelmänä haluan tuoda esille kaksi ehdotusta aiheen jatkokehittelyä ja – tutkimusta varten. Miestutkijoiden (mm. Huttunen, 2001) mielestä yksi tapa muuttaa suomalaista isänroolia olisi se, että isät puhuisivat isänä olemisen suruista ja iloista nykyistä enemmän ja avoimemmin julkisuudessa. Haluaisin kiinnittää huomiota siihen, että myös aidot ja puhuvat äitisubjektit puuttuvat julkisuudesta. Julkisuudessa tarvittaisiin mielestäni myös enemmän äitien omia tarinoita siitä, millaista on olla äiti ja miten tuo rooli on yhteensovitettavissa muiden elämänalueiden kanssa. Myös vanhemmuuteen ja sen jakamiseen liittyvistä epäkohdista, kuten esimerkiksi yksinhuoltajien asemasta, tulisi puhua julkisuudessa tasa-arvon illuusion tuodittautumisen sijasta. Naisten ja vanhempien – lähiäitien, kotiäitien, ”tavisäitien”, sinkkuäitien, lesboäitien, etä-äitien, äitipuolien ja uraäitien - pitäisi saada kertoa, miten he kokevat äitiyden roolipaineet ja toisaalta äitiyden subjektiivisena kokemuksena.

Toiseksi voin mielestäni edellä esitetyn valossa todeta, että Suomessa pitäisi alkaa Ruotsin mallin mukaan panostaa isien hoitovastuun tukemiseen ja jaettuun vanhemmuuteen.

Vanhempainvapaista koituvat kustannukset olisi ehdottomasti tasattava kaikkien työnantajien kesken. Yhteiskunnassa ja julkisuudessa tarvittaisiin myös paljon nykyistä enemmän esimerkkejä miehistä, jotka panostavat lastenhoitoon ja vähintäänkin jakavat vanhempainloman naisen kanssa. Yhteiskunnallisesti kustannetun kotihoidontuen sijasta pitäisi satsata laadukkaaseen päivähoitoon ja jaettuun vanhemmuuteen.

13 LÄHTEET:

KIRJALLISET LÄHTEET:

Aalto, Ilana 2004: Perinteisestä uuteen? Isyyden muutuskertomuksia purkamassa. Teoksessa Aalto, Ilana ja Kolehmainen, Jari (toim.): *Isäkirja Vastapaino*, Tampere.

Arvilommi, Pia-Riitta 1997: Äidinkuvia. Semioottinen analyysi suomalaisen mainonnan äidinkuvista. Viestinnän Pro gradu –tutkimus. Helsingin yliopisto, viestinnän laitos.

Assmuth, Laura & Tapaninen, Anna-Maria 1994: Antropologian naisongelma. Teoksessa Nisula, Tapio (toim.): *Näköaloja kulttuureihin - antropologian historiaa ja nykysuuntauksia*. Gaudeamus, Tampere.

De Beauvoir, Simone 1980: Toinen sukupuoli. Kirjayhtymä, Jyväskylä.

Cameron, Deborah 1996: Sukupuoli ja kieli. Vastapaino, Tampere.

Chodorow, Nancy 1978: *The Reproduction of Mothering. Psychoanalysis and the Sociology of Gender*. University of California Press, United States of America.

Diskurssianalyysi liikkeessä: Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi ja Suoninen, Eero (toim.). Vastapaino, Tampere 1999.

Fairclough, Norman 1997: Miten media puhuu. Vastapaino, Tampere.

Foucault, Michel 1998: Seksuaalisuuden historia. Gaudeamus, Tampere.

Gordon, Tuula 1991: Feministiäidit; nuorallatanssia arjessa ja myyteissä. Teoksessa Nopola, Sinikka (toim.): *Äiti tuu ikkunaan*. WSOY, Helsinki.

Hall, Stuart 1992: Kulttuurin ja politiikan muutoksia. Vastapaino, Tampere.

Huttunen, Jouko 1999: Muuttunut ja muuttuva isyys. Teoksessa Jokinen, Arto (toim.): *Mies ja muutos*. Tampere university press, Tampere.

Huttunen, Jouko 2001: Isänä olemisen uudet suunnat. PS-kustannus, Juva.

Isäkirja: toim. Aalto, Ilana ja Kolehmainen, Jari. Vastapaino, Tampere 2004.

Jokinen, Arja 1999: Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi ja Suoninen, Eero (toim.): *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Tampere.

Jokinen, Eeva 1996: Väsynyt äiti - Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä. Gaudeamus, Tampere.

Juhila, Kirsi 1999: Kulttuurin jatkuvasti rakentuvat kehät ja Tutkijan positiot. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi ja Suoninen, Eero (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Tampere.

Julkunen, Raija 1992: Hyvinvointivaltio käännekohdassa. Vastapaino, Tampere.

Julkunen Raija 1995: Työssäkäyvän äidin julkiset ja yksityiset suhteet. Teoksessa Eräsaari, Leena ja Julkunen, Raija (toim.): *Naiset yksityisen ja julkisen rajalla*. Vastapaino, Tampere.

- Jämsä, Juha 2004:** Isä, joka on homo. Teoksessa Aalto, Ilana ja Kolehmainen, Jari (toim.): Isäkirja. Vastapaino, Tampere.
- Koivunen, Hannele:** Madonna ja huora. Otava, vuosiluku puuttuu painoksesta, Helsinki.
- Koivunen, Hannele 1994:** The woman who understood completely. International semiotics institute, Imatra.
- Kokkonen, Sari 2004:** Työtön isä mallitarinoiden vankilassa. Teoksessa Aalto, Ilana ja Kolehmainen, Jari (toim.): Isäkirja. Vastapaino, Tampere.
- Korhonen, Merja 2004:** Työssäkäyvä isä. Teoksessa Aalto, Ilana ja Kolehmainen, Jari (toim.): Isäkirja. Vastapaino, Tampere.
- Kortelainen, Anna 2003:** Levoton nainen – Hysterian kulttuurihistoriaa. Tammi, Helsinki.
- Kortelainen, Anna 2005:** Päivä naisten paratiisissa. WSOY, Helsinki.
- Kosonen, Pekka 1998:** Pohjoismaiset mallit murroksessa. Vastapaino, Tampere.
- Kristeva, Julia 1993:** Puhuva subjekti - tekstejä 1967-1993. Gaudeamus, Tampere.
- Lagerspetz, Kirsti 1998:** Naisten aggressio. Tammi, Helsinki.
- Laiho, Marianna 1996:** Äidit muotikuvissa ja kuvien katsojina. Teoksessa Laiho, Marianna ja Ruoho, Iris (toim.): Naisen naamio ja miehen maski. KLS, Tampere.
- Lammi-Taskula, Johanna 2004:** Sukupuolijärjestelmä, vanhempainvapaat ja isät. Teoksessa Aalto, Ilana ja Kolehmainen, Jari (toim.): Isäkirja. Vastapaino, Tampere.
- De Lauretis, Teresa 1987:** Technologies of gender. Macmillan press, England.
- De Lauretis, Teresa 2004:** Itsepäinen vietti. Vastapaino, Tampere.
- Manninen Arto 2003:** (toim.) Sanoja Äidille. Gummerus, Jyväskylä.
- Naiset yksityisen ja julkisen rajalla:** toim. Eräsaari, Leena ja Julkunen, Raija. Vastapaino, Tampere 1995.
- Nikunen, Kaarina 1996:** Naisellisuuden naamiot: Kuva, katse ja representaation politiikka. Tampereen yliopistopaino.
- Nätkin, Ritva 1991:** Siivettömät, itsekkäät, emansipeeratut. Teoksessa Nopola, Sinikka (toim.): Äiti tuu ikkunaan. WSOY, Helsinki.
- Nätkin, Ritva 1995:** Maternaalisuuden kertomukset. Teoksessa toim. Eräsaari, Leena ja Julkunen, Raija. Vastapaino (toim.): Naiset yksityisen ja julkisen rajalla. Vastapaino, Tampere.
- Nätkin, Ritva 1998:** Äitiys. Teoksessa Saksala, Elina (toim.): Muutoksen sosiologia, YLE-opetuspalvelut, Jyväskylä.
- Rantalaiho, Liisa 1994:** Sukupuolisopimus ja Suomen malli. Teoksessa Anttonen, Anneli, Henriksson, Lea ja Nätkin, Ritva (toim.): Naisten hyvinvointivaltio. Vastapaino, Tampere.
- Reenkola, Elina M. 2004:** Intohimoinen nainen. Yliopistopaino, Helsinki.
- Rimmon-Kenan, Sholomith 1991:** Kertomuksen poetiikkaa. Tietolipas 123, SKS, Helsinki.
- Saarikangas, Kirsi 1991:** Äitiyden tila; nainen ja moderni asunto. Nopola, Sinikka (toim.): Äiti tuu ikkunaan. WSOY, Helsinki.

Salmi, Minna 1996: Työelämän ja perhe-elämän yhdistämisen palapelit. Teoksessa Kinnunen, Merja ja Korvajärvi, Päivi (toim.): Työelämän sukupuolistavat käytännöt. Vastapaino, Jyväskylä.

Sévon, Eija ja Huttunen, Jouko 2004: Isäksi naisten kertomuksissa ja vähän miestenkin. Teoksessa Aalto, Ilana ja Kolehmainen, Jari (toim.): Isäkirja. Vastapaino, Tampere.

Sipilä, Petri 1998: Sukupuolitettu ihminen, Gaudeamus, Tampere.

Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2004:16: Väinälä, Anna: Selvitys kotona olevien vanhempien lasten päivähoitotilanteesta, syyskuu 2004, Selvityshenkilön raportti, ensipainos. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.

Sutinen, Päivi 2005: Vanhempana ja aikuisena uusperheessä. Kasvatustieteen alan väitöskirja. Helsingin yliopisto. ethesis.helsinki.fi/julkaisut/kay/kasva/vk/sutinen/

Utriainen, Terhi 1999: Läsä, riisuttu, puhdas - Uskontoantropologinen tutkimus naisista kuolevan vierellä. SKS, Helsinki.

VSE: Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle lasten ja nuorten hyvinvoinnista, Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2002:12.

Valtonen, Sanna 1998: Hyvä, paha media. Diskurssianalyysi kriittisen mediatutkimuksen menetelmänä. Teoksessa toim. Kantola, Anu, Moring, Inka ja Väliaverronen, Esa (toim.): Media-analyysi. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Vuori, Jaana 2001: Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnemat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopistopaino.

Vuori, Jaana 2004a: Isyyden mallit ja isien valinnat. Teoksessa Aalto, Ilana ja Kolehmainen, Jari (toim.): Isäkirja. Vastapaino, Tampere.

Vuori, Jaana 2004b: Sukupuolen ja seksuaalisuuden retorinen analyysi. Teoksessa Liljeström, Marianne (toim.): Feministinen tietäminen. Vastapaino, Tampere.

Äiti, tuu ikkunaan: äitiys – elämä vai kohtalo? Nopola, Sinikka (toim.). Porvoo, WSOY, 1991.

SÄHKÖISET LÄHTEET:

Sosiaali- ja terveysministeriön Tasa-arvobarometri 2004, haettu maaliskuussa 2005:

<http://www.stm.fi/Resource.phx/publishing/documents/2587/index.htm>

Laki lastenpäivähoidosta, haettu marraskuussa 2005:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>

Kela minimiäitiyspäivärahasta, haettu lokakuussa 2005:

<http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/101202115723ML?openDocument>

Vapaa tietosanakirja Wikipedia, haettu marraskuussa 2005:

http://fi.wikipedia.org/wiki/Keynesil%C3%A4inen_taloustiede

Ajankohtainen kakkonen 20.9.2005, TV2.

SANOMALEHTILÄHTEET:

Lähteenä käytetyt lehtiartikkelit:

Helsingin Sanomat 14.3.2004

Helsingin Sanomat 24.10.2004

Helsingin Sanomat 31.3.2005

Helsingin Sanomat 13.4.2005

Helsingin Sanomat 14.4.2005

Helsingin Sanomat 28.5.2005

Helsingin Sanomat 26.10.2005

14 TUTKIMUSAINEISTO JA LIITTEET

- HS1 Helsingin Sanomat - Kotimaa - 15.8.2004
Sailas haluaa rajoittaa päivähoito- oikeutta
- HS2 Helsingin Sanomat - Mielipide - 21.8.2004
Päivähoidossa säilytettävä valinnanvapaus
- HS3 Helsingin Sanomat - Pääkirjoitus - 21.8.2004
Budjetti lupaa hyvää monille muut lehdet
- HS4 Helsingin Sanomat - Pääkirjoitus - 26.8.2004
On aika kansallisesti kartoittaa vastuiden rajat
- HS5 Helsingin Sanomat - Muut - 30.8.2004
Tuhansien päivähoito- lasten isä tai äiti on kotona
- HS6 Helsingin Sanomat - Kotimaa - 30.8.2004
"Suomen viisain" haluaa kaventaa päivähoito-oikeutta
- HS7 Helsingin Sanomat - Kotimaa - 31.8.2004
Vaatus päivähoito-oikeuden supistamisesta jakaa mielipiteitä
- HS8 Helsingin Sanomat - Kotimaa - 31.8.2004
Valtionsyöllistäjä ei kysynyt lapsilta
- HS9 Helsingin Sanomat - Mielipide - 1.9.2004
Mitä maksanevat turhat hoitopaikat?
- HS10 Helsingin Sanomat - Kotimaa - 2.9.2004
Mönkäre: Päivähoito-oikeudella on silläkin rajansa
- HS11 Helsingin Sanomat - Mielipide - 3.9.2004
Lasten kotihoito on vaativaa työtä
- HS12 Helsingin Sanomat - Kotimaa - 5.9.2004
Kokopäiväpuurot ja osapäivävelit. Näkökulma
- HS13 Helsingin Sanomat - Mielipide - 6.9.2004
Lapsen etu ohittaa vanhempien tarpeet
- HS14 Helsingin Sanomat - Kaupunki - 7.9.2004
Ehdoton oikeus päivähoitoon jakaa mielipiteet Helsingissä
- HS15 Helsingin Sanomat - Kotimaa - 12.9.2004
Tarja Halonen: Malttia päivähoitokeskusteluun
- HS16 Helsingin Sanomat - Kaupunki - 13.9.2004
Leikki-ikäisen lyhyt päivähoito auttaa kotiäitiä jaksamaan
- HS17 Helsingin Sanomat - Kotimaa - 11.10.2004
Räsänen: Lasten kotihoitoa tuettava
- HS18 Helsingin Sanomat - Pääkirjoitus - 15.10.2004
Paljon porua, vähän...
- HS19 Helsingin Sanomat - Kotimaa - 17.10.2004
Tutkijat ja ay-liike: Naisten asema työmarkkinoilla horjuu.
- HS20 Helsingin Sanomat - Pääkirjoitus - 17.10.2004
Päivähoitokeskustelu antoi väärän kuvan epäkohdista.
- HS21 Helsingin Sanomat - Kotimaa - 20.12.2004
"Tavanomaisia puheita"

LIITTEET:

HS1 Helsingin Sanomat - Kotimaa - 15.8.2004

Sailas haluaa rajoittaa päivähoito- oikeutta

Valtiovarainministeriön kansliapäällikkö, valtiosihteeri

Raimo Sailas (sd) haluaisi rajoittaa vuonna 1996 säädettyä päivähoito-oikeutta, joka takaa jokaiselle alle kouluikäiselle lapselle kokopäiväisen kunnallisen hoitopaikan.

Sailaksen mielestä yhteiskunnalla ei ole varaa esimerkiksi sellaiseen, että kotona vauvaa hoitava äiti voi lähettää yhden tai kaksi vanhempaa lastaan "vauvan tieltä" kunnan päivähoitoon.

"Kysymys on siitä, jaksako terve nuori nainen hoitaa kahta lasta, jos hänellä on vauva kotona", Sailas sanoo Keskipohtajanmaa-lehden lauantaina julkaisemassa haastattelussa.

"Tämä nykyinen meno on liian anteliaista. Se sekoittaa vanhempien vastuuta lapsesta sekä yksilön ja yhteiskunnan välistä vastuuta", Sailas katsoo.

Sailaksen haluama muutos ei sisälly valtiovarainministeriön budjettiehdotukseen. Sailas nimittää asiaa "tabuksi".

HS2 Helsingin Sanomat - Mielipide - 21.8.2004

Päivähoidossa säilytettävä valinnanvapaus

Valtiosihteeri Raimo Sailas on ottanut voimakkaasti kantaa vuonna 1996 säädettyyn päivähoito-oikeuteen. Hän haluaa poistaa vanhempien mahdollisuuden lähettää yksi tai kaksi alle kouluikäistä lasta kunnalliseen päivähoitoon, mikäli samaan aikaan kotona on hoidettavana vastasyntynyt pienokainen. Jokainen vanhempi, joka on kotona hoitanut pientä vaippaikäistä, tietää, miten paljon se sitoo vanhempien aikaa syöttöjen, vaipanvaihdon ja muun huolehtimisen osalta. Molempien vanhempien ollessa kotona yhtä aikaa on helppo priorisoida ajankäyttöä pienten ja vanhempien lasten kesken, mutta yksin kotona ollessa on huomattavia eroja eri-ikäisten lasten hoitamiseen käytetyn ajan suhteen. Myös eri-ikäiset lapset kaipaavat erilaisia virikkeitä, jotta he kokisivat iloa kehittyä ja kasvaa pieninä ihmisinä. Katsooko Sailas olevan perusteltua, että vanhemmat lapset jäävät vaille ikäistensä seuraa ja virikkeitä, jotta kunnat ja valtio voivat tuhlata verorahojaan hyödyttömämpiin kohteisiin? Koska pääsääntöisesti molemmat vanhemmat ovat tuottaneet verotuloja kunnalle ja valtiolle jo ennen lasten syntymää ja todennäköisesti toinen on edelleen työelämässä "tuottamassa", onko kyseinen perhe Sailaksen näkemyksen mukaan epäoikeutettu saamaan kunnallisia päivähoitopalveluja? Mielestäni on tärkeää, että jokainen perhe saa itse valita itselleen sopivan mallin kotihoitoon ja kunnallisen päivähoidon välillä. Porvoo Jari Pischow

HS3 Helsingin Sanomat - Pääkirjoitus - 21.8.2004

Budjetti lupaa hyvää monille - muut lehdet

Uutispäivä Demari pitää budjetin veroratkaisujen kytkemistä tupoon järkevänä. "Vakaa talous- ja yhteiskuntakehitys puhuu puolestaan", lehti toteaa. "Työnjako on selvä, vaikka työnantajat ja korkeasti koulutettujen Akava yrittävät sitä murtaa. Hallitus ei tuo pelimerkkejä tupopöytänsä, vaan reagoi tuloratkaisuun talouspolitiikan kokonaisuuden edellyttämällä tavalla." "Veroratkaisun viisaan lykkäämisen alle ei pidä unohtaa sitä, että hallitus päätti budjettiriihessä monesta tärkeästä asiasta." "Rahaa on tulossa niin uusiin liikenneinvestointeihin kuin työttömien kouluttamiseen ja perheiden hyväksi." Turun Sanomat kaipaa hallitukselta jonkinlaista varasuunnitelmaa verotuksesta. "Miten suu pannaan, jos tulosopu kariutuu tai jättää täyttämättä maltillisuuden, kattavuuden ja pitkäkestoisuuden reunaehdot?" lehti kysyy. Budjettiesityksen harvoja konkreettisia, kasvua ja työllisyyttä edistäviä päätöksiä ovat lehden mukaan kotitaloustyön verovähennysoikeuden laajentaminen ja pienyrittäjien alvhuojennukset. "Ne tuskin kuitenkaan riittävät siivittämään Suomen talouselämää sellaiseen iskuun, että työttömyys kyettäisiin puristamaan viiteen prosenttiin tai jopa sen alle", lehti epäilee. "Lähestyvien vaalien havina tuntuu myös runsaskätisyydessä, jolla punamultahallitus muistaa kansaneläkkeen saajia ja sotiemme veteraaneja. Yhä useampi veteraani pääsee kuntoutukseen, koska jatkosodan päättymisestä tulee syksyllä kuluneeksi 60 vuotta." "Voisiko enää keinotekoisempaa ja kömpelömpää perustelua poliittiselle elkeelle keksiä."

Miksei omia lapsia haluta hoitaa? Monet lehdet kommentoivat valtiosihteeri Raimo Sailaksen ehdotusta, että oikeutta päästä kunnalliseen päivähoitoon voisi rajoittaa. Opettajan päätoimittaja Hannu Laaksola muistuttaa, miksi subjektiivinen päivähoito-oikeus aikoinaan otettiin käyttöön. "Subjektiivinen oikeus on

lapsen, ei vanhempien oikeus oppia sosiaalisuutta, ryhmässä olemista ja perheestä irti olemista. Päivähoidolla myös tasoitetaan lasten tietä kouluun, mutta samalla mahdollistetaan, että äiti voi kohdistaa huomiotaan nuorimmaiseen." "Perheitä voisi ennemminkin auttaa miettimään kompromisseja", ehdottaa Anna Tommola Vihreän Langan pääkirjoituksessa. "Olennaisen tärkeää on kehittää päivähoitoa joustavammaksi. Osa-aikainen hoito ja avoimet päiväkodit sallisivat sen että leikki-ikäinen saa ikätovereidensa seuraa, mutta voi silti viettää pääosan päivästään kotona. Myös pätkätyöläiset kaipaavat joustoa." Talouselämän pääkirjoituksessa Anna-Liisa Lilius huomauttaa, että lastenhoitokin on osaamista, johon pitäisi panostaa siinä missä tietotekniikkaan tai tutkimukseenkin. "Jos omien lasten hoitaminen on muuttunut ilosta taakaksi, on osaaminen pettänyt pelottavalla tavalla." Hufvudstadsbladetin Barbro Teirin mukaan päättäjien pitäisi miettiä, mistä syystä vanhemmat eivät halua tai jaksaa olla lastensa kanssa. "Suomalaisen yhteiskunnan arvot - otsasi hiessä pitää sinun kallis omistusasunto ansaitseman - sorsivat lapsia." "Hallitus antaa oikean viestin. Niitä vanhempia tuetaan, jotka ovat päättäneet hoitaa lapsiaan kotona sen sijaan, että takertuisivat subjektiiviseen päivähoito-oikeuteen."

HS4 Helsingin Sanomat - Pääkirjoitus - 26.8.2004

On aika kansallisesti kartoittaa vastuiden rajat

Sosiaali- ja terveysalan kehittämiskeskuksen Stakesin ylijohtaja Matti Heikkilä esittää Suomen Tietotoimiston haastattelussa, että Suomessa pitäisi määritellä uudelleen, missä määrin yksilö vastaa itse hyvinvoinnistaan ja missä määrin yhteiskunta kantaa vastuuta. Yksityisen ja julkisen rajanveto menee joka tapauksessa uusiksi, arvioi Heikkilä. Ellei rajanvetoa tehdä kansallisesti, vastuun rajat vedetään kussakin kunnassa erikseen.

Heikkilän puheenvuoro liittyy ajankohtaiseen keskusteluun hyvinvointipalveluiden rahoituksesta ja siihen kytkeytyvään keskusteluun yksilön ja yhteiskunnan vastuista. Viimeksi tämä keskustelu ryöpsähti lehtien sivuille viime viikolla, kun valtiovarainministeriön valtiosihteeri Raimo Sailas vaati purettavaksi lapsen subjektiivista oikeutta kokopäiväiseen päiväkotipaikkaan. Voimavarojen riittävydestä palvelutason ylläpitämiseen ovat esittäneet huolestuneita puheenvuoroja muutkin valtiovarainministeriön korkeat virkamiehet. Kauppa- ja teollisuusministeriössä on puolestaan herätty siihen, että julkisten palveluiden tehokkuudessa on parantamisen varaa. Toista laitaa hyvinvointipalveluita koskevassa keskustelussa edustavat usein poliitikkojen puheenvuorot, joissa korostetaan ihmisten oikeutta palveluihin mutta mielellään unohdetaan kansantalouden kestävyys ja yksilön omaan vastuuseen liittyvät näkökulmat. Heikkilän haastattelu on tervetullut pillin vihellys tähän keskusteluun.

Kysymys vanhempien oikeudesta laittaa lapsensa kunnalliseen lasten päivähoitoon ei ole ainoa eikä suinkaan merkittävin asia, joka nousee esiin, kun puhutaan yksilön ja yhteiskunnan vastuun rajoista hyvinvointipalveluissa. Terveystieteiden piirissä kysytään, tulisiko ihmisen kantaa enemmän vastuuta elintavoistaan. Mikä on esimerkiksi tupakoitsijan vastuu, jos hän saa keuhkosityövän? Erityisesti terveydenhuollossa näkyy, miten mahdollisuuksien ja voimavarojen välinen ristiriita kasvaa koko ajan. Merkittävä ja ajankohtainen rajanveto koskee myös vanhustenhoitoa. Millaiseen hoitoon ja hoivaan vanhuksilla on Suomessa oikeus? Tällä hetkellä rajanveto tapahtuu kunnissa, jotka vetävät kunnallisen hoidon ja hoivan rajat oman taloudellisen tilanteensa ja omien prioriteettien mukaisesti. Ja entä nuorimpien koululaisten oikeus valvottuun iltapäivään?

Keskustelua hyvinvointipalveluiden rajoista on yritetty saada jäsenyenneemmäksi kansallisten ohjelmien avulla. Kansallinen terveysohjelma on saatu valmiiksi, ja viime vuonna valtioneuvosto määräsi sosiaali- ja terveysministeriön laatimaan kansallisen sosiaaliohjelman. Sitä yritetään nyt toteuttaa laajana "hyvinvointivaltio 2015" -hankkeena. Hanke koostuu seminaareista ja muista tavoista verkottaa asiantuntijoita ja päättäjiä yhteen. Tällaisessa hankkeessa on vain se ongelma, että se ei ole riittävän sitova eikä riittävän tavoitehakuinen. Yksi tapa tehdä rajauksia on yrittää määritellä mahdollisimman yksiselitteisesti, mitä palveluita kansalaisilla on oikeus saada.

Hyvinvointipalveluiden taso on jo nyt eri ihmisille hyvin erilainen riippuen siitä, missä asuu. Keskustelua oikeudesta palveluihin puolestaan leimaa usein joko kapea tarkastelukulma tai sitten yleisen mielipiteen kosiskelu. Parlamentaaraiselta pohjalta tehtävä rajanveto yritys kertoisi ainakin sen, miten pitkälle yhteistä tahtoa on enää löydettävissä. Jo sekin veisi keskustelua eteenpäin.

HS5 Helsingin Sanomat - Muut - 30.8.2004

Tuhansien päivähoito- lasten isä tai äiti on kotona

Vanhemmat tahtovat lapsille nyt myös viikonloppuhoitoa

Sailas: Subjektiivinen päivähoito-oikeus heikentää vanhempien vastuuta lapsista

Arviolta kymmenellä prosentilla päivähoitolapsista on Helsingin Sanomien selvityksen mukaan äiti tai isä tai molemmat vanhemmat kotona päivisin sillä aikaa kun lapsi on hoidossa. Esimerkiksi Espoossa tällaisia lapsia on kunnallisessa päivähoidossa 800 ja Oulussa 600.

Kotona vanhemmat ovat esimerkiksi vanhempain- tai hoitovapaan vuoksi, vuorotteluvapaalla tai työttöminä.

Subjekttiivinen päivähoito-oikeus takaa kaikille alle kouluikäisille lapsille kunnallisen päivähoitopaikan.

Nyt eräät vanhemmat ovat alkaneet lakiin vedoten kysellä kunnallista hoitoa lapsilleen myös viikonlopuiksi, koska haluaisivat viettää vapaa-aikaa ilman lapsia.

Myös Helsingissä päiväkodista on kyselty tällaista hoitoa. Tähän saakka asiasta on selvitty vetoamalla tilapulaan, ja kyselijät ovat tyytyneet vastaukseen.

Terävistä kannanotoistaan tunnettu valtiosihteeri Raimo Sailas vaatii subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajoittamista. Hänestä siihen ei ole varaa.

Lisäksi tällainen palvelu sekoittaa Sailaksen mielestä yksilön ja yhteiskunnan välistä vastuuta ja heikentää vanhempien vastuuta lapsistaan.

Kunnalliseen päivähoitoon kului toissa vuonna 1,92 miljardia euroa. kotimaa a 6

Riitta Vainio

HS6 Helsingin Sanomat - Kotimaa - 30.8.2004

"Suomen viisain" haluaa kaventaa päivähoito-oikeutta

tausta

Yleisönosastoissa "Suomen viisaimmaksi mieheksi" kehuttu valtiosihteeri

Raimo Sailas vaatii subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajoittamista. Sailaksen mielestä ei ole oikein, että esimerkiksi vauvaa kotona hoitava äiti voi lähettää vanhemmat lapset kunnalliseen päivähoitoon. Asia on Sailaksen mielestä muodostunut tabuksi, eikä siitä siksi edes keskustella.

Sailaksen mielestä yhteiskunnalla ei ole varaa tällaiseen palveluun ja rahankäyttöön.

Sailas kertoo tavanneensa ison joukon ihmisiä, jotka ovat sitä mieltä, että päivähoito-oikeuden laajentaminen vuonna 1996 oli eräiltä osin epäonnistunut ja asia pitäisi korjata.

Sailas kertoo myös kysyneensä useilta päivähoitolakien säätämiseen osallistuneilta, tuliko kenenkään mieleen, että perheet veisivät vauvan tieltä vanhemman ja vanhemmat lapset päivähoitoon. Kaikki vastaavat, että ei tullut, Sailas kertoo.

Kaiken kattava päivähoito on valtiosihteerin mielestä hyvä esimerkki hyvinvointivaltiosta: kun palveluja ja etuuksia on tarjolla, käyttäjiä löytyy aina enemmän kuin etukäteen kuvitellaan.

Sailaksen mielestä kotona olevien vanhempien lasten hoito kodin ulkopuolella pitäisi yleensä rahoittaa perheen rahoilla eikä valtaosin veronmaksajien varoilla. Hänen mielestään nykyjärjestelmä heikentää vanhempien vastuuta lapsista ja sekoittaa yksilön ja yhteiskunnan välistä vastuuta.

Riitta Vainio

HS7 Helsingin Sanomat - Kotimaa - 31.8.2004

Vaatimus päivähoito-oikeuden supistamisesta jakaa mielipiteitä

Vanhempien ei uskota tuovan lapsiaan hoitoon huvin vuoksi

Ministeri Hyssälä ottaa kantaa keskusteluun syksymmällä

Peruspalveluministeri

Liisa Hyssälä (kesk) ei halua vielä kommentoida kiihkeäksi yltynyttä keskustelua päivähoitolapsista, joiden vanhemmista ainakin toinen on kotona.

Hyssälä odottaa syyskuun aikana valmistuvaksi aiottua sosiaali- ja terveysministeriön ja Kuntaliiton selvitystä, jossa tutkitaan päivähoitolaisten vanhempien kotonaoloa kymmenessä suuressa kaupungissa ja kunnassa.

On arvioitu, että jopa kymmenellä prosentilla päivähoidossa olevista lapsista on ainakin toinen vanhemmista kotona. Osa näistä lapsista on kuitenkin esikoululaisia.

Keskustelun aloitti valtiosihteeri

Raimo Sailas, joka vaati subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajoittamista.

"Tuntuu kurjalta, että ihminen, jolla ei ole pieniä lapsia, esittää tällaista. Säästöt pitäisi osoittaa jostain muusta kuin lasten ja vanhempien hyvinvoinnista", toteaa Yksinhoitajien ja yhteishuoltajien liiton aluepäällikkö

Kati Vesanen.

"Lapset ja vanhemmat nostetaan taas silmätikuiksi; heitä ei paljon puolusteta. Tukea annetaan kyllä vaikkapa siihen, että joku laiva seilaa ympäri ämpäri, mutta kun on lapsista kyse, säästetään", hän sanoo. Vesala on työskennellyt sekä lastenhoitajana että esikoulunopettajana.

"Ei tule mieleen yhtään sellaista perhettä, joka olisi tuonut huvikseen lapsiaan päiväkotiin", hän painottaa.

"En halua sanoa: Hyi vanhemmat", sanoo Suomen vanhempainliiton toiminnanjohtaja

Pirjo Somerkivi.

Hänen mielestään syyllistäminen nousee helposti esiin kasvatusasioissa: tiedetään toisen puolesta häneltä kysymättä. "Syyllistäminen lannistaa ihmisen. Me kaikki teemme kasvatuksessa virheitä - tai sitten emme tee mitään", Somerkivi sanoo.

Hänen mielestään on kuitenkin syytä keskusteluun. "Voimme olla ylpeitä siitä, että meillä on subjektiivinen päivähoito-oikeus, joka takaa lapsille tasa-arvoisen kohtelun. Mutta luulemmeko me vanhemmat, ettemme me riitä lapsen hyvään lapsuuteen - että lapsi pitää virittää koko ajan johonkin toimintaan?" hän kysyy.

Espoolaisen päiväkodin johtajan

Ulla-Maija Palvan mielestä äiti ja koti ovat lapselle riittävä virike.

"Ei lapsi jää mistään olennaisesta paitsi, vaikka hän jäisikin kotiin", toteaa Olarin alueen

päivähoitovalinnoista vastaava Palva.

Samaa mieltä on Mannerheimin Lastensuojeluliiton viestintäpäällikkö

Juha Aromaa. Hän uskoo, että lapsi pystyy valmentautumaan sosiaaliseen yhteiselämään esiopetuksessa ja koulun aloittaessaan.

Palva ei kuitenkaan näe tilannetta mustavalkoisena: "Vanhemmat ovat erittäin vastuullisia. Heillä on aina joku perusteltu ja selkeä syy hakea hoitopaikkaa myös silloin, kun he ovat itse kotona. En ole koskaan törmännyt vanhempiin, jotka tuovat lapsensa huvikseen päivähoitoon."

Palvan mukaan yhä harvempi kotona oleva vanhempi haluaa lapsen kokopäivähoitoon: moni on hoidossa kolmasti viikossa viisi tuntia kerrallaan.

Vanhempainliiton Somerkivi perää kunnilta tukea kohtauspaikoille: perhekahviloille, leikkipuistoille ja kerhoille.

Esimerkiksi helsinkiläisen päiväkotia Aleksin Ulappa-kerhoon on kymmenen lapsen jono, kertoo kerhon esimies, perhepäivähoidon ohjaaja

Kaarina Kuosmanen.

Kerho on vaihtoehto päivähoidolle; sitä on alle 60 tuntia kuukaudessa, joten perhe ei menetä kotihoidontukea.

Hannele Tarkka-Tierala

HS8 Helsingin Sanomat - Kotimaa - 31.8.2004

Valtionsyylittäjä ei kysynyt lapsilta

riikka.venalainen@sanoma.fi

Hyi, hävetkää!

Nimittäin te äidit ja isät, jotka jatkatte esikoisenne viemistä päivähoitoon, vaikka toinen teistä on itse vauvan kanssa kotona. Viette turhaan kuntien rahaa, puhumattakaan siitä, että laiminlyötte kasvatusvastuunne.

Valtiosihteeri

Raimo Sailas (sd) on taas puhunut. Nyt ojennuksen kohteena ovat subjektiivista päivähoito-oikeutta väärin käyttävät perheet, jotka vievät "vanhemmat lapset vauvan tieltä päivähoitoon".

UP-uutispalvelun kautta muutama viikko sitten laajalle levinnyt Sailaksen haastattelu on synnyttänyt vipinää kuntien sosiaalivirastoissa: yhdessä jos toisessa selvitetään kiireellä, kuinka paljon näitä laiskoja vanhempia omasta kunnasta löytyy.

Nykyisin mukaan subjektiivinen päivähoito-oikeus koskee vanhempainloman päätyttyä jokaista lasta riippumatta siitä, onko jompi kumpi vanhemmista syystä tai toisesta kotona.

Sailas ja hänen innoittamansa sosiaalijohtajat haluaisivat kuitenkin rajata tuoreet isosiskot ja -veljet oikeuden ulkopuolelle. "

Kysymys on siitä, jaksako terve nuori nainen hoitaa kahta lasta", valtiosihteeri jyräsi.

Äkkiseltään ajateltuna se kuulostaakin järkevältä. Tietysti pitäisi jaksaa. Kunta säästää, ja isompi sisarus saa kokea täysillä perhetilanteen muutoksen.

Mutta kun menee aikuisen ja varsinkin virkamiehen ajattelusta vähän pidemmälle, mustavalkoinen alkaa saada sävyjä. Unohtikohan Sailas-setä kokonaan kysyä lapsilta?

Minulla on vain yksi lapsi, nelivuotias tarmonpesä. Jokainen vanhempi tietää, miten tärkeitä kaverit sen ikäiselle ovat.

Kesälomalla neidistä oli hienoa retkeillä, leipoa ja puuhata arkiasioita äidin kanssa, mutta Millan, Jutan, Julian ja muiden hoitokavereiden ikävä kasvoi välillä valtavaksi.

Koska päiväkotia alkaa?

Mennäänkö jo päikkärin pihalle?

Koska pääsee tarhan metsäretkelle?

Ehkä olen huono äiti, kun ajattelin, että onpa kivaa, kun päiväkotia vihdoinkin alkoi.

Jotkut kotiäitituttuni vievät kolmi-viisivuotiaansa paheksunnan uhallakin pariiksi päiväksi viikossa hoitoon, koska ajattelevat lapsen parasta.

He eivät halua riistää opintahaluista tenavalta ohjattuja puuhia ja suunnattoman tärkeää kaveriporukkaa.

Heistä on lohdullista, että lapsi saa vaihtelua koliikkivauvan kanssa valvovan zombie-äidin kiukutteluun.

Vaihtoehdot on usein siinä vaiheessa selvitetty: puistotäitejä ei ole lähimaillakaan, päiväkerhot ovat täynnä tai kaksi kertaa niin kaukana kuin oma päiväkotia.

Sailaksen omina pilttivuotina elämä oli kovin toisenlaista kuin nyt. Pihat olivat täynnä leikkiviä lapsia, joiden äidit hoitivat isoa katrasta kotona. Kavereita ja touhua riitti, ehkä yhteisvastuutakin, kun parvekkeet olivat valvovia silmiä täynnä.

Nyt pihat ovat tyhjiä, kun molempien vanhempien on ansaittava asuntolainan lyhennyksiä.

Lapsiperheet eivät enää saa kunnallisia kotipalveluita, kuten takavuotina saivat. Isovanhemmatkaan eivät ole mäännävuosien tapaan auttamassa, koska rakennemuutos-Suomessa on yhä useammin muutettava työn perässä.

Pienten lasten isät tekevät nykymaailman tulospaineissa pidempää päivää kuin mikään muu väestöryhmä.

Huomiotta on jäänyt myös se, että jopa viidennes naisista kärsii jonkinasteisesta synnytyksen jälkeisestä masennuksesta - asia, jota ei ehkä esikoisen päivähoitopaikassa haluta julistaa.

Yhteiskunnan ei luulisi kaatuvan siihen, että vauvaperheellä on halutessaan mahdollisuus tarjota esikoiselleen laadukasta varhaiskasvatusta edes muutamaksi tunniksi viikossa - jos se auttaa perhettä jaksamaan.

maan pinnalta

Riikka Venäläinen

HS9 Helsingin Sanomat - Mielipide - 1.9.2004

Mitä maksanevat turhat hoitopaikat?

Ällistyneenä ja jopa tyrmistyneenä luin HS:n selvitystä niiden kotona olevien vanhempien määrästä, jotka käyttävät hyväkseen subjektiivista päivähoito-oikeutta (HS 30.8.).

Siis joka kymmenes päiväkodissa päivänsä viettävä lapsi voisi olla vanhempansa tai jopa molempien vanhempiensa kanssa kotona sen sijaan, että hänet viedään päiväksi suureen hälisevään lapsijoukkoon, jossa ei välttämättä voida taata edes perusturvallisuutta.

Kirjoituksessa ei tosin mainittu, minkä ikäisistä lapsista on kyse eikä sitä, ovatko he päiväkodissa kokopäiväisesti vaiko esimerkiksi vain puolipäiväisesti muutaman kerran viikossa. Määrä tuntuu kuitenkin aivan liian suurelta.

Vielä suuremman tyrmistyksen sai aikaan kohta, jossa mainittiin, että jotkut vanhemmat ovat vaatineet jopa viikonloppuhoitoa lapselleen voidakseen itse viettää vapaa-aikaa.

Kunnallisen päivähoidon alkuperäinen tarkoitus onkin tainnut hämärtyä, kun tällaisia vaatimuksia esitetään.

Ainahan toki löytyy sellaisia tilanteita ja tapauksia, joissa vanhemmat eivät kykene hoitamaan itse lastaan, mutta näitä tilanteita on varmasti vain murto-osa ja ne tulisikin aina harkita erikseen.

Uuden vauvan perheeseen tulo ei ole tällainen syy, ellei kyseessä ole esimerkiksi sairas lapsi, joka vaatii suunnattomasti hoitoa. Päinvastoin, vanhemmat sisarukset tulisi ottaa mukaan vauvan hoitoon ja samalla osoittaa heille, ettei uusi tulokas ole viemässä paikkaa sisaruksilta.

Jos taas halutaan lapselle virikkeitä, niin ainakin omassa kunnassamme seurakunta ym. tahot ovat niitä, jotka järjestävät kerhoja eri ikäisille muutamana päivänä viikossa.

Olisi mielenkiintoista tietää, mitkä ovat ne todelliset kustannukset, jotka syntyvät näistä suurelta osin turhista päivähoitopaikoista.

Jos nykyisestä systeemistä luovuttaisiin, voitaisiin vapautuvat varat kohdistaa mieluummin vaikkapa koululaisten iltapäiväkerhotoimintaan, joka lakimuutoksesta huolimatta kärsii monilla paikkakunnilla rahapulasta.

Kuten Raimo Sailas toteaa, niin tällainen "palvelu" sekoittaa vanhempien käsitystä omasta vastuustaan sekä hämärtää yksilön ja yhteiskunnan välistä vastuuta.

Tässä on mielestäni tultu jo yhteiskunnan hyväntekeväisyyden ääri rajoille!

Nummi-Pusula

Sanna Lindholm

HS10 Helsingin Sanomat - Kotimaa - 2.9.2004

Mönkäre: Päivähoito-oikeudella on silläkin rajansa

Sosiaaliministeri korostaa yksilön vastuuta itsestään ja läheisistään

Sosiaali- ja terveysministeri

Sinikka Mönkäre (sd) korostaa, että vaikka elämme hyvinvointiyhteiskunnassa, yksilöillä on myös oma vastuunsa terveydestään, hyvinvoinnistaan tai lastensa kasvatuksesta.

"Hyvinvointiyhteiskunnan perusajatus on antaa kaikille mahdollisuus hyvään elämään henkilön lähtökohdista riippumatta. Kun yhteiskunta antaa koulutusta, terveys- ja sosiaalipalveluja sekä tulonsiirtoja, se myös edellyttää yksilöltä osallistumista yhteisen kakun kasvattamiseen. Useimpien kohdalla tämä tarkoittaa opiskelua ja työtä", Kohtaamisten sosiaalikonferenssissa Imatralla keskiviikkona puhunut Mönkäre sanoi.

Mönkäre pitää tärkeänä Sosiaali- ja terveysalan kehittämiskeskuksen Stakesin ylijohtajan

Matti Heikkilän puheenvuoroa. Heikkilä esitti Suomen tietotoimiston haastattelussa, että Suomessa pitäisi määritellä uudelleen, missä määrin yksilö vastaa itse hyvinvoinnistaan ja missä määrin yhteiskunta kantaa vastuuta.

Hyvänä esimerkkinä tästä Mönkäre mainitsi keskustelun lasten subjektiivisesta päivähoito-oikeudesta.

Valtiovarainministeriön valtiosihteeri

Raimo Sailas haluaisi rajoittaa vuonna 1996 säädettyä päivähoito-oikeutta, joka takaa jokaiselle alle kouluikäiselle lapselle kokopäiväisen kunnallisen hoitopaikan. Sailaksen mielestä yhteiskunnalla ei ole varaa esimerkiksi siihen, että kotona vauvaa hoitava äiti voi lähettää yhden tai kaksi vanhempaa lastaan "vauvan tieltä" kunnan päivähoitoon.

"Kyse on lapsen oikeudesta hoitoon. Kaikella on kuitenkin rajansa", Mönkäre sanoi omana kantanaan.

"Terveen järjen käyttö on itsestään selvää valtaosalle vanhemmista. Jos joidenkin perheiden vaatimukset ylittävät kohtuullisuuden rajat, on jonkun uskallettava sanoa suoraan", hän korosti.

Mönkäre muistutti lisäksi, että lapsille voidaan tarjota kerhotoimintaa, osapäivähoitoa ja erilaisia vaihtoehtoja kokopäivähoidon vaihtoehtoksi perheen tilanteen mukaan.

Jouni Mölsä

HS11 Helsingin Sanomat - Mielipide - 3.9.2004

Lasten kotihoito on vaativaa työtä

On huolestuttavaa, kuinka kriittittävästi Helsingin Sanomat (30.8.) tuo esiin Raimo Sailaksen vaatimuksen subjektiivisen päivähoito-oikeuden kaventamisesta.

Asiasta on hyvä keskustella, mutta eri näkökulmia olisi tuotava tasapuolisesti esiin. Uutisessa ei sanallakaan viitattu leikki-ikäisen lapsen omiin kiinnostuksen kohteisiin.

Ei ole itsestään selvää, että leikki-ikäisen lapsen paras hoitopaikka on koti 24 tuntia vuorokaudessa missä tilanteessa tahansa.

Aina ei kyse ole siitä, että vanhempi lapsi "sysätään" vauvan tieltä pois päivähoitoon. Päinvastoin: esikoisemme ovat aloittaneet tarhauransa noin kahden vuoden iässä ja viihtyneet omissa ryhmissään mitä mainioimmin.

Kun pikkusisarukset ilmoittivat tulostaan, emme halunneet katkaista hyvin alkanutta päivähoitoa vain vuoden tai puolentoista ajaksi, etenkin kun ns. hoitotakuu ei takaa paikkaa omasta tutusta tarhasta.

Esikoiset ovatkin saaneet jatkaa tuttuja rutiineja omissa ryhmissään, omien kavereiden ja tuttujen hoitajien kanssa, kuitenkin lyhennetyllä päivällä ja nelipäiväisellä viikolla, jonka äitien kotonaolo on mahdollistanut.

Näin minimiin pienennetyn päiväkotihenkilökunnan hoitotaakkaa on samalla kenties hieman helpotettu.

Nyky-yhteiskunnassa eletään usein ahtaasti, vailla lapsille turvallisia piha-alueita ja entisaikojen yhteisöllisemmän elämäntyylin suomaa turvaverkkoa.

Pienten lasten isät - ja joskus äiditkin - tekevät suurten asuntolainojen pakottamana pitkää päivää puolison vastatessa yksin kotitaloudesta, siinä sivussa yrittäen ylläpitää omaa ammattiosaamistaan turvatakseen asemansa tulevaisuuden työelämässä.

Jaksaako - tutkitusti usein yli kolmekymppinen - äiti huolehtia sekä energisen isosisaruksen että vauvan tarpeista riittävästi ja tasapuolisesti?

Eikö tässä yhteiskunnassa ole riittävästi uupumusta ja paineita jo työelämän puolesta?

Utisessa todetaan, että lapsen paikka on kotona, kun vanhemmat ovat kotona vapaa-ajallaan. Tähän voimme varmaan kaikki yhtyä. Mutta onko esimerkiksi pienen vauvan kotona hoitaminen vanhempien vapaa-aikaa?

Mielestämme se on vaativaa ja yhteiskunnalle tärkeää työtä, joka kuuluisi nostaa työelämän arvoasteikossa muiden työsuhteiden tasolle.

Herää kysymys, ollaanko Sailaksen esiin nostamassa lastenhoito-asiassa oikeasti kiinnostuneita lasten ja vanhempien hyvinvoinnista, vaan vain puhtaasti lyhytnäköisestä rahansäästöstä.

Lastenhoito, tapahtuu se sitten kotona tai päivähoidossa, on tärkeä ja vaativa asia, jolla on kauaskantoiset yhteiskunnalliset seuraukset.

kauppat. maist.

fil. maist.

Espoo

Eija Hasu

HS12 Helsingin Sanomat - Kotimaa - 5.9.2004

Kokopäiväpuurot ja osapäivävellit. Näkökulma

Onko vauvaperheellä oikeus viedä esikoinen tai jopa useampi isosisarus päiväkotiin, vaikka äiti tai isä hoitaa kuopusta kotona? Lain mukaan on. Tämän oikeuden järkevyyden kyseenalaisti muutama viikko sitten valtiosihteeri Raimo Sailas (sd). Hänen mukaansa subjektiivinen päivähoito-oikeus hämärtää nykylaajuudessaan perheen ja yhteiskunnan vastuun rajoja ja kuluttaa turhaan kuntien rahaa. Sailaksen provosoimilta keskustelijoilta ovat hiukan menneet puurot ja vellit sekaisin, joten eräs tärkeä päivähoitotermistön yksityiskohta kaipaa selvennystä. "Kokopäivähoidosta" ja "kokopäivälapsesta" puhutaan aina, kun lapsi on päivähoidossa vähintään viisi tuntia päivässä. Lain mukaan lapsi, joka on vain yhtenäkin päivänä viikossa päivähoidossa viisi tuntia kerrallaan, on kokopäivälapsi. Samaten kokopäivälapsi on lapsi, joka käy siellä kahtena päivänä viikossa - kuten seurakunnan kerhoissa usein käydään. Mielipidekirjoittajat puhuvat usein sydämeenkäyvästi itkuisista taaperoista, jotka raahataan aamuvarhaisella vastentahtoisesti koko päiväksi tarhaan. Heidät haetaan väsyneinä vasta illan pimetessä, jotta äiti saisi "keskittyä vauvaan" kotona. Käsi sydämelle: Monenko perheen tiedätte toimivan näin? Päivähoidon ammattilaiset kertovat lehdissä raflaavia ääriesimerkkejä, jotka valitettavan usein päätyvät otsikoihin ja jäävät elämään yleistettynä totuutena: "Joku kyseli joskus viikonloppuhuoltoakin, että pääsisi itse huvittelemaan." Taas käsi sydämelle ja pientä mediakritiikkiä: Mistä tällaisia vanhempia löytyy? Suurin osa niistä harvoista vauvaperheistä, jotka vievät esikoisensa "kokopäivähoitoon", vievät lapsen sinne vain muutamana päivänä viikossa, kerhonomaisesti. Julkaistuissa "kokopäivälapsien" luvuissa on mukana myös esikoululaisia. Joskus on niin, ettei lähellä ole kerhoja tai niihin ei mahdu, pihapiirissä ei ole ikätovereita tai tuttavaperheillä ei ole lapsia - varsinkaan alle kolmikymppisten maailmassa. En usko päivähoiton laadun ja resurssien siitä paranevan, jos vauvaperheiden isommilta lapsilta kielletään oikeus päivähoitoon muutamana päivänä viikossa, jos siihen on tarve. Käyttö- ja täyttöasteiden syynäminen jatkuisi entiseen malliin - ja ehkä muutama lähipäiväkoti pantaisiin taas lihoiksi. Kukaan ei kumma kyllä vaadi yritystykä lakkautettavaksi, vaikka niitä on epäilemättä joskus jaettu heppoisin perustein. Lapsilta on helppo säästää. riikka.venalainen@sanoma.fi Riikka Venäläinen

HS13 Helsingin Sanomat - Mielipide - 6.9.2004

Lapsen etu ohittaa vanhempien tarpeet

Viimeaikaisessa keskustelussa subjektiivisen päivähoiton rajoittaminen on jostain syystä nähty voimakkaasti perheitten peruspalveluihin puuttumisena.

Valtiosihteeri Raimo Sailas teki kuitenkin urotyön kyseenalaistamalla subjektiivisen oikeuden päivähoitoon niissä tapauksissa, joissa vanhemman työ tai opiskelu ei ole este lapsen kotihoidolle ja perhe jo saa vaikkapa kotihoidon tukea yhteiskunnalta.

Aiheesta täytyy voida keskustella kiihottomasti.

On päivänselvää, että päivähoitoa järjestettäessä lapsen etu tulee ottaa huomioon ensimmäiseksi.

Päivähoidossa olevan lapsen etu on kuitenkin sangen kyseenalainen, jos vanhempi ilman erityistä syytä hoitaa samaan aikaan kotona toista lasta.

Järjestely on vanhemman lapsen kannalta suorastaan sydäntä raastava.

Lapsen sosiaalisen kasvamisen tai varhaiskasvatustehtävän onnistumisen kannalta ei 9-10 tunnin hoito kodin ulkopuolella ole myöskään mitenkään perusteltua. Jos näin olisi, ei meillä kukaan isä tai äiti kelpaisi lapsiaan kasvattamaan ilman yliopiston arvosanoja kasvatustieteessä.

Kotona olevan äidin taakkaa jakamaan ja oman kodin kasvatustyötä tukemaan lapselle riittäisi usein puistotäti, kerhot ja kunnallinen puolipäivähoito.

Ilman perusteltua syytä lapsensa kokopäivähoitoon tuovia on paljon. Kyse ei ole marginaali-ilmiöstä, jos pelkästään Espoossa tapauksia on 800 ja rahaa kuluu vuodessa 7,5 miljoonaa euroa.

Subjektiiivista kokopäivähoitoa käyttäviä vanhempia on kuitenkin turha syyttää järjestelmän väärinkäytöksestä. Nykyinen päivähoitojärjestelmämme ei tue oman kasvatusvastuun ottamista.

Kokopäiväinen kunnallinen päivähoito on muihin vaihtoehtoihin nähden sangen edullista. Suomalainen päivähoito kaipaakin kipeästi rakenteellisia muutoksia, jotka kannustavat vanhempia perheen kaikkien jäsenten kannalta parhaaseen hoitoratkaisuun, antavat valinnanmahdollisuuksia ja tukevat myös omaa vastuunkantoa.

Lapsiperheitten etujärjestön ajama tasarahamalli, jossa perheelle annetaan lasta kohden tietty tasasumma taloudellista tukea ja perhe ostaa sillä joko päivähoitoa kodin ulkopuolelta, hoitaa lapset itse tai palkkaa kotiin hoitajan, on oivallinen keskustelunavaus, ja siihen olisi virkamiesten ja poliitikkojen syytä paneutua kunnolla.

kansanedustaja (kok)

kokoomuksen perhepoliittisen

työryhmän puheenjohtaja

Espoo

Hanna-Leena Hemming

HS14 Helsingin Sanomat - Kaupunki - 7.9.2004

Ehdoton oikeus päivähoitoon jakaa mielipiteet Helsingissä

Puolet kannattaa subjektiivista oikeutta, puolet vastustaa hs-gallup

Helsingiläisistä lähes puolet eli 48 prosenttia on sitä mieltä, että perheillä pitää olla oikeus saada lapselleen kunnallinen päivähoitopaikka siinäkin tapauksessa, että toinen vanhemmista on kotona. Lähes yhtä moni, 44 prosenttia helsinkiläisistä, on sitä mieltä, että tällaisessa tapauksessa yhteiskunnan ei pidä järjestää hoitopaikkaa. Tulokset perustuvat Suomen Gallupin Helsingin Sanomien toimeksiannosta tekemään tutkimukseen. Siinä haastateltiin 1100:aa helsinkiläistä elokuun lopussa. Lasten päivähoidosta annetun lain mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lapsen vanhemmat tai muut huoltajat voivat saada alle kouluikäiselle lapselle kunnan järjestämän päiväkotitai perhepäivähoitopaikan. Lapsen huoltajilla on siis ehdoton oikeus vaatia ja saada lapselleen esimerkiksi kokopäiväisenä järjestetty päivähoitopaikka, jos he vain sitä haluavat. Subjektiiivinen oikeus päivähoitoon tarkoittaa tätä ehdotonta oikeutta. Valtiosihteeri Raimo Sailas kyseenalaisti äskettäin subjektiivisen oikeuden päivähoitoon. Sen jälkeen tästä oikeudesta ja yhteiskunnan ja yksilön vastuun rajoista on noussut laaja keskustelu.

Helsingiläisten keskuudessa tehty kysely ei anna päättäjille eväitä, miten asia pitäisi ratkaista. Kysymys jakaa mielipiteet varsin tarkkaan. Rkp:n kannattajista 70 prosenttia puolustaa subjektiivista päivähoito-oikeutta. Vihreiden ja vasemmistoliiton kannattajista yli puolet on ehdottoman hoitopaikkaoikeuden kannalla. Sdp:n ja kokoomuksen äänestäjistä sen sijaan enemmistö olisi valmis luopumaan oikeudesta. Kaikkein jyrkimmin subjektiiviseen oikeuteen suhtautuvat keskustan kannattajat. Sukupuoli ei ole yhteydessä käsityksiin, mutta sen sijaan ikä selittää mielipiteitä. Ikäluokissa, joissa perheissä on pieniä lapsia tai jotka ovat tulossa lapsentekoihinkin, halutaan pitää kiinni ehdottomasta oikeudesta kunnalliseen päivähoitopaikkaan. Nuorista alle 24-vuotiaista helsinkiläisistä 65 prosenttia kannattaa subjektiivista oikeutta saada hoitopaikka. Mitä vanhemmasta vastaajasta on kysymys, sitä herkemmin hän luopuisi ehdottomasta oikeudesta hoitopaikkaan. Koulutuksella näyttäisi olevan mielipiteeseen jonkin verran vaikutusta. Koulutustason kasvaessa suhtautuminen ehdottomaan oikeuteen muuttuu myönteisemmäksi. Sosiaali- ja terveysministeri Sinikka Mönkkäre (sd) puuttui viime viikolla keskusteluun päivähoito-oikeudesta. "Terveen järjen käyttö on itsestään selvää valtaosalle vanhemmista. Jos joidenkin perheiden vaatimukset ylittävät kohtuullisuuden rajat, on jonkun uskallettava sanoa suoraan", ministeri sanoi. "Lapsille voidaan tarjota kerhotoimintaa, osapäivähoitoa ja erilaisia vaihtoehtoja kokopäivähoidon vaihtoehdoksi perheen tilanteen mukaan." kotimaa 6 Toimittaja viettää viikon päiväkodissa .. Olli Pohjanpalo

HS15 Helsingin Sanomat - Kotimaa - 12.9.2004

Tarja Halonen: Malttia päivähoitokeskusteluun

Presidentti Tarja Halonen toivoo malttia subjektiivista päivähoito-oikeutta koskevaan keskusteluun. TV1:n Lauantaiseurassa vierailut Halonen sanoi uskovansa suomalaisten äitien ja isien olevan niin vastuullisia, etteivät he vie laiskuuttaan lapsia päivähoitoon tai rahanahneuttaan ota kotihoidontukea. Valtiosihteeri Raimo Sailas arvioi muutama viikko sitten, ettei yhteiskunnalla ole varaa kustantaa vanhempien lasten päivähoitoa, jos esimerkiksi perheen äiti on kotona hoitamassa nuorinta lasta. Halonen sanoi ymmärtävänsä, että virkamiehet haluavat silloin tällöin herätellä päättäjiä. Entisenä sosiaaliministerinä hän kuitenkin muistutti, ettei järjestelmää ole luotu hetkessä. Suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan perustekijöitä on Halosen mukaan rakennettu niin huolella ja hitaasti, että niihin tulisi olla varaa. "Järjestelmää ei pidä purkaa, mutta sitä tulee kehittää", hän sanoi. "Jos löytyy porsaanreikiä, ne tukitaan. Mutta ei siitä niin monimutkaista pidä tehdä, etteivät ne, jotka sitä todella tarvitsevat, joudu entistä huonompaan asemaan." Espoossa ja Vantaalla päivähoidossa olevista lapsista on vain alle viidellä prosentilla jompikumpi vanhemmista kotona. Selvittämättä on, tarvitseeko näissä tapauksissa nuorin lapsi esimerkiksi erityistä hoitoa. Pauliina Grönholm

HS16 Helsingin Sanomat - Kaupunki - 13.9.2004

Leikki-ikäisen lyhyt päivähoito auttaa kotiäitiä jaksamaan

Perheiden mielestä päivähoito-oikeus on lapsen edun mukaista
Nelivuotias Akseli on päiväkodissa kolmena päivänä viikossa
Valtiosihteeri

Raimo Sailas käynnisti keskustelun subjektiivisen eli kaikille kuuluvan päivähoito-oikeuden mielekkyydestä. Hänen mukaansa perheet kuluttavat turhaan kuntien rahaa käyttäessään päivähoito-oikeutta silloin, kun toinen vanhemmista on kotona.

Sen jälkeen julkisessa keskustelussa on kyseenalaistettu myös oikeutta käyttävien perheiden moraali. Kysytäänpä asiasta perheiltä, jotka ovat tehneet tällaisen valinnan.

"Päiväkodissa pidettiin itsestään selvänä, että

Akseli jatkaa hoidossa, kun jäin

Ernon syntymän jälkeen äitiyslomalle kaksi vuotta sitten", kertoo Helsingin Ruskeasuolla asuva Merja Laavola.

"Sanoin Akselille monesti, ettei hänen tarvitse sinne mennä, jos ei halua, mutta hän halusi."

Nelivuotias Akseli on tilastoitu kokopäivähoitoon, koska hän on vähintään viisi tuntia päivässä hoidossa. Mutta hän käy päiväkodissa vain kolmena päivänä viikossa ja on siellä korkeintaan seitsemän tuntia kerrallaan.

"Joka kerta Akseli lähtee sinne innoissaan", kertoo isä

Aki Laavola. Hän saattaa yleensä pojan lyhyen kävelymatkan päässä sijaitsevaan päiväkotiin.

Äiti hakee kaksivuotiaan Ernon kanssa Akselin kotiin yleensä lounaan jälkeen.

"Arjen pyörittäminen auttaa, jos kaikkia kauppa- ja virastoasioita ei tarvitse hoitaa kahden pienen lapsen kanssa", Merja Laavola sanoo.

Laavoloiden mielestä on itsestään selvää, että vanhemmat ovat vastuussa lastensa hoidosta. Mutta apua tarvitaan varsinkin, kun vauva valvottaa öisin. "Kyllä se on koko perheen etu, jos äidillä ei mene hermot ihan koko ajan."

Isovanhemmat asuvat niin kaukana, etteivät voi auttaa.

Merja Laavolan mukaan on selvää, että pieni lapsi saa parasta hoitoa kotona. "Akseli käy ikään kuin leikkikerhossa. Hän on sosiaalinen ja kaipaa kavereita. En koe yhtään, että esikoinen jäisi jotenkin vähemmälle huomiolle."

Merja Laavola aikoo palata töihin atk-alalle vuoden päästä, jolloin molempien lasten on tarkoitus jatkaa kokopäivähoidossa samassa päiväkodissa.

Espoolainen

Elina Storgård oli ajatellut, että kaksivuotias esikoinen

Sofia jatkaisi osa-aikaisesti päiväkodissa vain pari kuukautta

Eliksen synnyttyä kahdeksan kuukautta sitten.

"Huomasin, miten hyvin se sujui, joten päätimme jatkaa. Päiväkodistakin sanottiin, että osa-aikahoidosta on vain hyviä kokemuksia lapsen kannalta."

Hän tuntee saavansa hyvää vastinetta maksamilleen veroille. Hoitosuhde jatkuu kokopäiväisenä, ja kuopus tulee samaan päiväkotiin, kun äiti palaa opettajaksi ensi vuonna.

Storgård huomauttaa, että vanhemmuus on non stop -työtä ja välillä myös rankkaa.

"Yhteiskunta on muuttunut paljon. Isoäideillämme oli toki rankempaa kuin meillä, mutta heillä oli usein maalaistalon yhteisö ympärillä. Nykyisin verkostoituminen pitää hakea muuta kautta."

"Kolmikymppiset isät tekevät kymmentuntisia työpäiviä ja matkat päälle. He haluavat kyllä tehdä osansa kotona mutta eivät aina pysty."

Vaihtoehto päiväkodille olisi voinut olla seurakunnan leikkikerho. "Akselin kannalta on kuitenkin parempi, että kaverit ja hoitajat eivät vaihdu turhaan", Merja Laavola sanoo.

Storgård oli huomannut, ettei kerhoja ollut alle kolmivuotiaille. Leikkikavereita nyt kolmivuotiaalle Sofialle ei löydy arkipäivinä naapuristakaan, vaikka 70 asunnon rivitaloyhtiössä asuu lähes pelkästään lapsiperheitä. "Lähes kaikki lapset ovat päiväkodeissa."

Aki Laavolan mielestä keskustelu päivähoito-oikeudesta on ollut saivartelua. "Kuinka paljon kaupunki säästää, jos Akseli otettaisiin pois päiväkodista? Onko parempi, jos molemmat lapset menisivät kokopäivähoitoon ja äiti töihin?"

Laavolat muistuttavat, että Helsingillä on varaa ostaa ydinvoimala, ja samaan aikaan päiväkodeissa leikataan paperisia käsipyyhkeitä kahtia, jotta ei kulutettaisi liikaa rahaa.

Merja Laavola ihmettelee, miten ihmiset voivat olla niin varmoja, että juuri heidän näkemyksensä on ainoa oikea. Hänen mielestään taustalla näkyy, että kotona tehtyä työtä ei arvosteta. "Taas on onnistuttu syylistämään äitejä, se on niin helppoa."

Jaana Savolainen

HS17 Helsingin Sanomat - Kotimaa - 11.10.2004

Räsänen: Lasten kotihoitoa tuettava

"Tietotekniikasta on haettu kuntiin tehokkuutta tuskastuttavan hitaasti"

Yrittäjyyden tukemiseen Räsänen perää asennemuutosta

Kristillisdemokraattien tuoreen puheenjohtajan

Päivi Räsänen ei tarvitse kauan miettiä, mistä palvelusta kuntien olisi parasta säästää, kun säästää on pakko.

Hänen mieleensä tulee heti valtiosihteeri

Raimo Sailaksen esitys subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajoittamisesta.

"Olen pohtinut ihan samaa. Olen miettinyt, olisiko lakia syytä muuttaa."

Sailas heitti loppukesästä julkisuuteen ajatuksen siitä, että kuntien rahoja voitaisiin säästää, jos lasten vieminen kunnalliseen päivähoitoon ei olisi mahdollista niissä perheissä, joissa toinen vanhemmista on kotona.

Varsinkin vasemmistossa ajatus tyrmättiin saman tien.

Räsänen ei tyrmää eikä puolla ehdotusta: "Subjektiivisen päivähoito-oikeuden poistaminen ei ole välttämätöntä", hän sanoo.

Hän uskoo, että "aiheettomasti" lapsensa päiväkotiin vievien joukko on niin pieni, että suuria säästöjä oikeuden poistamisella tuskin saataisiin.

Silti hän näkisi mielellään, että lapsia hoidettaisiin nykyistä enemmän kotona.

"Olisi hyvä, että neuvoloissa ja päiväkodeissa käytäisiin enemmän keskustelua asiasta. Että ei ainakaan olisi sellaisia väärinkäsityksiä, että lapsi jää paitsi jostain merkittävistä virikkeistä, jos hän on vain kotona vanhempien kanssa. Vanhemmilla saattaa olla paineita - luullaan, että päiväkodissa lapsi saa jotain merkittävää, mitä ei omien vanhempien kanssa saa."

Päivähoidon suurin ongelma on Räsäsenä se, että kolme vuotta täyttäneellä lapsella on subjektiivinen oikeus kunnalliseen päivähoitoon, mutta hänellä ei ole vastaavaa oikeutta tuettuun kotihoitoon.

"Kotihoidon pitäisi olla tasavertainen mahdollisuus. Kotihoidon tukeminen tulee pitkällä tähtäimellä edullisemmaksi kuin kunnallinen päivähoito", Räsänen sanoo.

Päivähoitoa parempia säästökohteita kunnissa olisivat entisen terveyskeskuslääkärin mukaan muun muassa laboratorio- ja röntgenpalvelut. Päällekkäisyyttä on myös esimerkiksi palkanlaskennassa.

Jokainen pieni kunta ei Räsänen mielestä tarvitsisi omia toimintoja näiden asioiden hoitamiseen.

"Sitten yksi asia, joka minua vaivaa kamalasti. Tietotekniikan tuomat mahdollisuudet julkisessa palvelutuotannossa ovat edenneet tuskastuttavan hitaasti sosiaali- ja terveyspalveluihin", hän sanoo.

"Käsittämätöntä, että tällaisena aikana ei esimerkiksi ajanvarausta tai laboratoriovastausten kuulemistä voi hoitaa sähköisesti. Tähän pitäisi saada vauhtia, sillä tavalla saataisiin lisää tuottavuutta julkisiin palveluihin."

Kristillisdemokraatit vaativat kuntaohjelmassaan työllisyyden parantamista kunnissa yrittäjyyttä tukemalla.

Taikatemppeja uusien yritysten synnyttämiseen ei heilläkään ole, mutta Räsänen mukaan jo kunnanvaltuutettujen asennemuutos voisi tehdä paljon.

"Väitän, että monissa kunnanvaltuustoissa ei oivalleta, miten tärkeää on se, että ei pelkästään suunnitella menoja ja kuntalaisten palveluita, vaan hoidetaan ihan kuin omaa henkilökohtaista taloutta: ensin katsotaan tulot ja sitten vasta menot", Räsänen sanoo.

Menoihin on tietenkin rahaa sitä enemmän mitä enemmän kunnassa on veroeuroja tuovia yrityksiä. Yrittäjämysteinen ilmapiiri lähtee kaavoituksesta.

"Pitää kaavoittaa teollisuustontteja ja yritysten toiminnan kannalta tärkeitä tontteja. Kunnan pitää tarjota teollisuushalleja ja yrityksille valmiita toimitiloja ostettavaksi tai vuokrattavaksi. Kaikkein tärkein on ilmapiiri, ettei käy niin, että valtuustossa ei ymmärretäkään jonkin yrityksen tarpeita, ja hylätään jotkin tärkeät kaavat."

Yrittäjämysteisyys ulottuu hänen mielestään kaikkialle. Myös hyvä palveluiden hoito on sitä.

Räsänen muistuttaa, että säästöpainneiden alaisten kuntien keinot hoitaa talouttaan ovat kuitenkin rajalliset.

"Valtio luo pitkälti raamit siihen, minkälainen on kuntien verotulokertymä."

Hän arvostelee hallituksen päätöstä olla maksamatta kuntien valtionosuuksia täysimääräisinä lähivuosina.

"Se merkitsee leikkausta kuntien tuloihin."

Hanna Miettinen

HS18 Helsingin Sanomat - Pääkirjoitus - 15.10.2004

Paljon porua, vähän...

Lasten päivähoidosta näyttää olevan helppo virittää kuuma keskustelu milloin vain. Tänä syksynä kiihkeän mielipiteiden vaihdon puhalsi liekkiin valtiosihteeri Raimo Sailas paheksumalla kotona olevia vanhempia, joiden lapset ovat kokopäiväpaikalla päiväkotihoidossa. Sailas sai kannattajia, ja Kuntaliitto yhtyi oitis vaatimaan subjektiivisen päivähoito-oikeuden purkamista säästöjen toivossa. Sosiaali- ja terveysministeriö käynnisti pikatutkimuksen siitä, miksi kotona olevien vanhempien lapset ovat kokopäiväpaikalla päivähoitossa. Kävi ilmi, että joka kymmenennellä kokopäivälapsella on äiti tai isä tai molemmat kotona. Määrä vaikuttaa suurelta, mutta pääosalla lapsista hoitoon ilmeni perusteltu syy. Kyseessä oli lastensuojelun tukitoimi, erityispäivähoito tai maahanmuuttajaperhe. Joskus kotona olevalla vanhemmalla oli pitkäaikaissairaus, mielenterveyspulmia, pätkätöitä tai hän opiskeli. Vain vajaalla kolmella prosentilla kokopäivälapsista äiti tai isä oli kotona hoitamassa uutta pienokaista. Osassa kuntia kotona olevien vanhempien lapsia ei ollut hoidossa ollenkaan, ja enimmilläänkin heitä oli 4,5 prosenttia kunnan kaikista päiväkotilapsista. Lisäksi lapsia hoidettiin keskimäärin 26 tuntia neljänä päivänä viikossa. Monilla hoitoaika kertyi paljon alle osapäiväpaikan rajan. Nähtävästi he olivat kokoaikapaikalla siksi, ettei osa-aikapaikkoja ollut, tai siksi, että vanhemmat halusivat varmistaa hoitopaikan säilymisen työhön palaamistaan varten. Kaikissa vastaajakunnissa lapsen hoidon- ja varhaiskasvatuksen tarve arvioidaan ja siitä keskustellaan nimenomaan lapsen näkökulmasta aina, jos kotona oleva vanhempi haluaa lapsensa päivähoitoon. Äideille ja isille korostetaan, että lapsella on myös oikeus omien vanhempiensa kanssa vietettyyn aikaan. Jos vanhemmat eivät osaa tai tahdo puuhailla jälkikasvunsa kanssa eivätkä nauti yhteisistä hetkistä edes osapäiväisesti, lapsen kokopäivähoito voi olla kaikille parasta. Kuntaliitto toi julki myös 1996-2003 tehdyn päivähoitotutkimuksen, jonka mukaan monissa kunnissa päivähoitoa johtavat hallintovirkamiehet pitivät subjektiivista oikeutta kokopäivähoitoon tarpeettomana. Heidän mielestään kuntien pitäisi voida tarjota osapäiväpaikkaa, jos jompikumpi lapsen vanhemmista voi hoitaa lasta kotona. Niinhän kunnat voivat tehdä nytkin, mutta osapäiväpaikkojen tarjontaa ei vastaa kysyntää. On aiheellista muistaa, että vasta ehdoton oikeus päivähoitopaikkaan turvasi parin oikeudenkäynnin jälkeen päivähoitopaikkojen riittävyyden. Jos oikeus nyt puretaan, voi käydä taas niin, etteivät vanhemmat voi lapsenhoitopulmien vuoksi ottaa työtä vastaan. Siitä tuskin Sailaskaan pitäisi. Kunnille hoitopaikkojen järjestämisen ei luulisi tuottavan kovin suuria vaikeuksia, kun läheskään kaikki lapsiperheet eivät palvelua käytä, vaan hoitavat varsinkin alle kolmivuotiaansa kotona. Muutenkin hoitopaikkojen järjestely helpottuu aikaisemmasta, kun lapsi-ikäluokat pienenevät. Silloin rahaa pitäisi jäädä laadun parantamiseen ja kysyttyjen osapäiväpaikkojen järjestämiseen. Kirjoittaja on Helsingin Sanomien pääkirjoitustoimittaja. arja.leppanen@sanoma.fi .. Arja Leppänen

HS19 Helsingin Sanomat - Kotimaa - 17.10.2004

Tutkijat ja ay-liike: Naisten asema työmarkkinoilla horjuu.

Naisen paikka on kotona -ajattelun katsotaan taas yleistyneen Päivähoidon ja palkkamallien rukkaaminen osuiksi pahiten naisiin. Naisten asemaa työmarkkinoilla pyritään nyt vakavasti horjuttamaan, varoittavat työelämäntutkijat ja ammattiyhdistysliike. Suomi puhuu yhtäkkiä taas kotityön arvokkuudesta - ja sattumalta juuri samaan aikaan valtiosihteeri Raimo Sailas (sd) esittää päivähoidon rajoittamista.

Valtiovarainministeriö sekä elinkeinoelämä komppaavat vaatimalla pienipalkkaisille suunnattujen palkankorotuserien sekä kaikille jakautuvien yleiskorotusten siivoamista palkkasopimuksista. "Tämä on paluuta mieselättäjyyteen ja miesten dominoimaan perhemalliin, jossa naisille osoitetaan paikka kotilieden ääressä", sanoo esityksistä sosiologian professori Harri Melin Turun yliopistosta. Hänen mukaansa edellä mainitut vaatimukset ovat selkeä osoitus Suomessa jylläävästä ideologiasta: halusta säästää hyvinvointivaltion menoissa. "Naisten työmarkkina-asemaa heikentävät esitykset ovat aivan selvä askel kohti julkisen sektorin kaatamista tai supistamista", Melin sanoo. Suomella on edessään vaikea yhtälö: eläköitymisbuumi vähentää verotuloja mutta lisää kuntapalveluiden tarvetta. Nyt palveluita pyritään siis supistamaan siten, että naiset tekevät hoitotyön kotona. "Ehkä kuntien menot pienenisivät, mutta samalla vähenisivät päivähoitohenkilöstön työpaikat. Ja tässä mallissa unohtuu, ettei esimerkiksi sairaaloiden ja terveyskeskuksen naisvaltainen henkilöstö pysty käymään töissä, jos päivähoito ei toimi", huomauttaa Toimihenkilökeskusjärjestö STTK:n johtaja Leila Kostiainen (sd). Työttömiäkin vaaditaan olemaan jatkuvasti työmarkkinoiden käytettävissä. Se ei kuitenkaan onnistu, jos heidän lapsilleen ei varmistu hoitopaikkaa, Kostiainen sanoo. Myös SAK:laisen Kunta-alan ammattiliiton KTV:n puheenjohtaja Tuire Santamäki-Vuori (sd) on huolestunut. "Nyt on selvästi menossa lasten ja omaisten hoivaamista romantisoiva vaihe. Jos työikäiset haluavat itse huolehtia omaisistaan, se on ja sen pitää saada olla ok. Mutta ei heitä siihen saa moraalisesti velvoittaa tai käytännössä pakottaa." Lisäksi hoitajaksot tarkoittavat pitkää poissaoloa työelämästä, jolloin paluu työhön vaikeutuu, hän sanoo. Ristiriitaista vaatimuksissa on, että Suomea uhkaa lähivuosina työvoimapula. "Vaatimusten esittäjät eivät katso edes paria vuotta eteenpäin. Suomalainen yhteiskunta ei tule mitenkään selviämään ilman naisten työpanosta", sanoo STTK:laisen sairaanhoitajien Tehyn puheenjohtaja Jaana Laitinen-Pesola (kok). Lisäksi korkeasti koulutetut ovat enimmäkseen naisia. "Jos he jäävät kotiin, meille tulee mahdoton osaamisvaje. Kuka sitten hoitaa sairaat ja opettaa, missä ovat ekonomit ja lääkärit? Millä Sailas tämän yhtälön ratkaisee?" Harri Melin tivaa. Ehkä juuri tästä onkin kyse, Jaana Laitinen-Pesola pelkää. "Haluaisin uskoa, ettei naisia haluta hellan ja nyrkin väliin, mutta nämä puheenvuorot ovat pääasiassa miesten suusta. Kun naiset ovat koulutetumpia kuin miehet, niin onko tämä nyt imperiumin vastaisku?" Vaikka naiset ovat miehiä koulutetumpia, näkyy se palkkauksessa nurin kurin. "Suomen heikkouksia ovat pätkätyöt sekä palkkaero, joka on selkeästi epäoikeudenmukainen naisten koulutukseen suhteutettuna", sanoo työoloja Tilastokeskuksessa tutkiva dosentti Anna-Maija Lehto. Tätä ongelmaa ei paranna pätkäkään paine paikallisen sopimisen ja tulospalkkauksen lisäämiseen, hän sanoo. "Tulospalkkioita on maksettu naisille selvästi vähemmän ja summat ovat olleet selkeästi pienempiä kuin miehillä." Uhka on tuttu myös teollisuudessa. SAK:laisen Metalliliiton puheenjohtaja Erkki Vuorenmaa (sd) on syyttänyt jopa pääministeri Matti Vanhasen (kesk) tukevan palkkamallia, joka alentaisi pienituloisten ja naisten palkkoja. "Kotihoivan tukeminen on perinteisesti keskustan ideologiaa. Varovaisesti voisi sanoa, että ideologinen hoivaprojektin uudelleen eheyttäminen on alkanut keskustan tultua valtaan", professori Melin arvioi... Marjo Ollikainen Artikkelilinkki: Nainen auttaa kriisissä

HS20 Helsingin Sanomat - Pääkirjoitus - 17.10.2004

Päivähoitokeskustelu antoi väärän kuvan epäkohdista.

Valtiosihteri Raimo Sailaksen provosoima päivähoitokeskustelu osoittautui hyödylliseksi. Selvisi, että mielikuvat ja ennakkoluulot eivät tässäkään yhteydessä vastanneet kovinkaan hyvin todellisuutta. Sekä lasten niin sanottua subjektiivista päivähoito-oikeutta että vanhempia, jotka itse kotona ollessaan panevat lapsensa päivähoitoon, hutkittiin koko lailla väärin perusteluin. Epäkohdat ovat toisaalla. Sosiaali- ja terveysministeriön pikatutkimus osoitti, että kotona olevien vanhempien lapset ovat yleensä kokopäivähoidossa joko perustellusta tarpeesta tai selvästi täyttä päivää tai viikkoa lyhyemmän ajan. Vain kolmella prosentilla päiväkotilapsista on äiti tai isä kotona uuden vauvan vuoksi. Vanhemmat eivät laiminlyö lapsiaan tai tuhlaa kuntien rahaa vastuuttomasti, jos he kuopusta kotona hoitaessaan vievät leikki-ikäiset sisarusket päiväkotiin. Ratkaisu on harkittu lapsen parhaaksi ja tehty usein myös muiden vaihtoehtojen puutteessa. Lapsi on esimerkiksi aikaisemmin ollut hoidossa ja hänen kaikki kaverinsa ovat siellä, eikä lähellä ole leikkipuistoa tai päiväkerhoa, jossa voisi tavata ikäisiään. Lyhyt päivähoito on oikeaa lapsiperheiden tukemista, josta niin paljon puhutaan. Se helpottaa arkea ja auttaa vanhempia jaksamaan. Leikki-ikäinen saa monipuolisempaa varhaiskasvatusta kuin kotona olisi ehkä mahdollista. Jos kunnat todella haluavat vähentää kokopäiväpaikoilla olevien lasten määrää, on paras ryhtyä uudelleen lisäämään osapäiväpaikkoja sekä muuta kerho- ja leikkitoimintaa niin, etteivät ainoat vaihtoehdot ole kokopäiväinen hoitopaikka tai pelkkä kotihoito. Erilaisten tukien ja maksujen muutokset ovat viime vuosina myös lisänneet kunnallisen päivähoidon kysyntää. Kun kotihoidontukea pienennettiin ja hyvätuloisten päivähoitomaksuja alennettiin, alle kolmivuotiaiden kotihoito väheni merkittävästi. Nykyinen maksupolitiikka saattaa myös houkutelaa perheitä ottamaan jälkikasvulleen kokopäiväpaikan, vaikkei hoitoa niin paljon käytettäisikään. Jos 5-7 tunnin hoito maksaa 80 prosenttia 8-10 tunnin hinnasta,

erotus maksetaan jouston mahdollisuudesta. Kuntien suuri huoli kokopäiväpaikkojen käytöstä on hieman yllättävä, kun lapsia on entistä vähemmän. Viime vuonna 0-6-vuotiaita oli jo 50000 vähemmän kuin 1990-luvun puolivälissä, eivätkä läheskään kaikki alle kouluikäiset ole päivähoitossa. Huomattavasti tärkeämpää olisi keskustella varhaiskasvatuksen laadusta. Päiväkodinhan ei ole tarkoitus olla vain paikka, johon lapset on säilötty turvallisesti vanhempien työssä käynnin ajaksi. Lasten on määrä saada myös yksilöllisten tarpeidensa mukaista kasvatusta. Päiväkodin pitää havaita kehitysviivästymät, oppimisvaikeudet, tunne-elämän häiriöt tai kielelliset puutteet ja auttaa niiden korjaamisessa. Hoitopaikan muka turhan käytön sijaan olisi tärkeää pohtia, miten julkinen varhaiskasvatus edistää lapsen hyvinvointia ja oppimista. Täyttääkö päiväkodin antama kasvatus, hoiva ja opetus nykyajan vaatimukset, ja tasoittaako se ajoissa kotitaustasta juontuvia kehityseroja? Vuodelta 1973 oleva päivähoitolaki on yksittäisistä korjauksista huolimatta auttamattoman vanhentunut.

HS21 Helsingin Sanomat - Kotimaa - 20.12.2004

"Tavanomaisia puheita"

Viikon avaaja Valtiosihteeri Raimo Sailas tunnetaan kansan keskuudessa paremmin kuin monet ministerit. "Sailaksen paperi" eli lama-ajan säästölista kohautti 1990-luvun alussa. Välillä tuntuu siltä, että mitään merkittävää ei tässä maassa saada aikaan ilman Sailasta. Sailas itse on vaatimattoman ja leppoisan oloinen mies, mutta katse on terävä. Hän ei salaile sitä, että on lähtöisin Nivalasta melko vaatimattomista oloista. Sailas ei ole sortunut pröystäilemään korkeapalkkaisena virkamiehenäkään. Hän harrastaa palstaviljelyä, marjastusta, sienestystä, sauvakävelyä ja pyöräilyä. Kohua hän on aiheuttanut viime aikoina ihmettelemällä huippu-urheilun tukea ja sitä, että lapsia pidetään päiväkodissa, vaikka vanhemmat ovat kotona. Sailas pitää käsittämättömänä sitä, että kun hän puhuu tavanomaisista asioista eli päivähoitosta, urheilusta tai työttömyysturvasta, sitä pidetään ihmejuttuna. "Minähän otan esille monien muidenkin ihmisten näkemiä epäkohtia." Sailas joutuu kiertämään veronmaksajien varoilla pitkin maata todistelemassa vastahakoisille hyvin koulutetuille ihmisille, että "se on nyt vain niin, että tämä huusholli ei pysy pystyssä, ellei olla valmiita tekemään töitä suurin piirtein lakisääteiseen eläkeikään asti". Sailas oli kuunnellut vastikään radiosta, kun helsinkiläisrouva valitti lähikoulun kohtalosta. "Panin radion kiinni. Joskus on raskasta kuunnella sitä, ettei ole kokonaisnäkemystä, vaan vain se, että meidän lapsi joutuu kävelemään kadun yli." Sailas myöntää, ettei hänestäkään olisi kiva olla valtuustossa päättämässä toimintojen sopeuttamisesta. "Ei se ole mukavaa puuhaa, mutta ei sinne pidä sitten mennä päättämään, jos ei uskalla tehdä päätöksiä." Martta Nieminen Artikkelilinkki: Sailas: Veronalennusten vastustajat saadaan myönteisiksi tupon avulla Valtiosihteeri yllättyi, miten nopeasti hänen veroesityksensä toteutui Kunnallisveroprosenttien nousu uhkaa: "Kattoa ei ole"